

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη

Πτυχιακή Εργασία

**Χοιροκοιτία και Νήσοι Orkney: Η Αξιοποίηση Αρχαιολογικών
Οικισμών ως Σύγχρονοι Ταξιδιωτικοί Προορισμοί**

Λουίζα Λουκαΐδου

**Επιβλέπων Καθηγήτρια
Δρ. Ελευθερία Ράνια Κοσμίδου**

Απρίλιος 2020

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη

Πτυχιακή Εργασία

**Χοιροκοιτία και Νήσοι Orkney: Η Αξιοποίηση Αρχαιολογικών
Οικισμών ως Σύγχρονοι Ταξιδιωτικοί Προορισμοί**

Λουίζα Λουκαΐδου

**Επιβλέπων Καθηγήτρια
Δρ. Ελευθερία Ράνια Κοσμίδου**

Η παρούσα πτυχιακή εργασία υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση πτυχιακού τίτλου σπουδών στην Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Απρίλιος 2020

Περίληψη

Ο τουρισμός έχει ταυτιστεί τόσο με την οικονομία ενός τόπου, όσο και την ψυχολογία και κοινωνική θέση του καταναλωτή τουρίστα. Ένεκα λοιπόν του μεγάλου ενδιαφέροντος των πολιτών για τα ταξίδια, ο άνωθεν τομέας αναπτύχθηκε ιδιαίτερα σε σημείο που αρκετά κράτη φρόντισαν να ενισχύσουν περιοχές οι οποίες παρουσιάζουν τουριστικό ενδιαφέρον, ώστε να αυξήσουν τα έσοδα τους.

Στην παρούσα έρευνα έχουν μελετηθεί δυο αρχαιολογικοί χώροι, αυτός της Χοιροκοιτίας, στην Κύπρο και η Καρδιά του Νεολιθικού Orkney, στη Σκωτία. Στόχοι της μεταπτυχιακής εργασίας είναι αρχικά η μελέτη των Νεολιθικών οικισμών Χοιροκοιτίας και νήσων Orkney, μέσα από την ιστορία και τη χρήση τους, κατά την περίοδο ανάπτυξης τους, καθώς και επίδραση που έχουν στην πολιτιστική εξέλιξη της περιοχής που αναπτύχθηκαν, στις μέρες μας, μέσα από την αξιοποίηση τους ως σύγχρονοι ταξιδιωτικοί προορισμοί. Επιπροσθέτως, διερευνούνται τα κριτήρια επιλογής της UNESCO για ένταξη ενός μνημείου στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς και η πορεία ένταξης στον εν λόγω Κατάλογο, των υπό μελέτη αρχαιολογικών χώρων. Τέλος, ως τρίτος στόχος έχει τεθεί η διερεύνηση των αρχών της αιφορίας και κατ' επέκταση η ανάπτυξη των μορφών βιώσιμου τουρισμού, στις περιοχές της Χοιροκοιτίας και των νησιών Orkney.

Για την επίτευξη των στόχων της παρούσας Μεταπτυχιακής Διατριβής, έχει διερευνηθεί αρχικά η αξία του τουρισμού στην ανάπτυξη της οικονομίας ενός τόπου και ειδικότερα η ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού. Έπειτα μελετήθηκαν τα στοιχεία που καθόρισαν την ένταξη των εν λόγω μνημείων στον κατάλογο μνημείων της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO και κατά πόσο αυτή η ένταξη έχει ενισχύσει την προσέλευση του τουριστικού ρεύματος. Ακολούθως, μελετήθηκαν οι τρόποι αξιοποίησης τους, τόσο από την πολιτεία όσο και από τον ντόπιο πληθυσμό με στόχο την προσέλκυση πολιτιστικού τουρισμού, με γνώμονα την ανάπτυξη μορφών βιώσιμου τουρισμού.

Η συγγραφή της παρούσας Μεταπτυχιακής Διατριβής στηρίχτηκε στη βιβλιογραφική έρευνα, τόσο ελληνικής όσο και ξένης. Επιπροσθέτως, μελετηθήκαν εκτενώς ηλεκτρονικές πηγές, δηλαδή άρθρα και έρευνες, που αφορούν τα δυο προς μελέτη μέρη. Κλείνοντας, μέσα από την παράλληλη μελέτη των δυο αρχαιολογικών χώρων, αναδεικνύονται τόσο οι ομοιότητες, όσο και οι διαφορές που παρουσιάζουν τα δυο μνημεία, αναφορικά με την αξιοποίηση τους από την Κύπρο και τη Σκωτία, αλλά και τις προοπτικές που διανοίγονται για άνθιση της τουριστικής βιομηχανίας στις περιοχές που τοποθετούνται.

Summary

Tourism has been linked with the economy of a place as well as the psychology and social status of the consumer/tourist. Because of people's vast interest in travelling, tourism has been well developed to such a degree that some countries have strengthen areas that attract touristic interest in order to increase revenue.

For this research, two Neolithic archaeological sites have been studied, Choirokitia in Cyprus and the Orkney islands in Scotland. The objectives of this research are primarily to study these two Neolithic settlements through their history and utilisation during their period of development, as well as the effect they have on the cultural evolution of the areas surrounding them, and how nowadays these sites are used as contemporary travel destinations. In addition, the criteria of UNESCO for the inclusion of a monument in the World Heritage List and the course of their inclusion in this Catalog have been investigated. Finally, the third purpose of this study is to explore the principles of sustainability and, consequently, the development of sustainable forms of tourism, in Choirokoitia and the Orkney Islands.

For the completion of this Master Dissertation, the value of tourism has been primarily examined in connection with the financial development of an area and in particular the development of cultural tourism. The data that defined the inclusion of these monuments in the UNESCO list of World Heritage Sites was studied as well as whether this integration has strengthened the influx of tourists to these sites. Subsequently, we studied the ways in which they were exploited, both by the state as well as by the local population, with the aim of attracting cultural tourism by means of the development of sustainable tourism.

The writing of this Master Thesis was based on bibliographical research, both Greek and foreign. In addition we consulted electronic sources such as articles, regarding both locations under study. To summarize, through the parallel study of these archaeological sites, we discuss their differences and similarities in relation to their utilization from Cyprus and Scotland respectively, along with the future prospects for the tourism industry to flourish in the respective areas.

Ευχαριστίες

Στην οικογένεια και τον σύντροφό μου για την αμέριστη συμπαράστασή τους και στην επιβλέπουσα καθηγήτριά μου Δρ. Ελευθερία Ράνια Κοσμίδου, για την αδιάκοπη αρωγή της στη προσπάθειά μου.

Περιεχόμενα

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου	Error! Bookmark not defined.
Πτυχιακή Εργασία	Error! Bookmark not defined.
Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου	Error! Bookmark not defined.
Περίληψη	Error! Bookmark not defined.
Summary	Error! Bookmark not defined.
Ευχαριστίες	Error! Bookmark not defined.
Περιεχόμενα.....	vi
Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή.....	Error! Bookmark not defined.
1.1 Σκοπός της Έρευνας.....	2
1.2 Αναγκαιότητα και Σπουδαιότητα της Έρευνας.....	Error! Bookmark not defined.
1.3 Δομή Εργασίας	Error! Bookmark not defined.
1.4 Περιορισμοί.....	Error! Bookmark not defined.
Κεφάλαιο 2: Τουρισμός	Error! Bookmark not defined.
2.1 Ορισμοί	Error! Bookmark not defined.
2.2 Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού	11
2.3 Ο Πολιτιστικός Τουρισμός: Ορισμοί	Error! Bookmark not defined.
2.4 Η Χάρτα του Πολιτιστικού Τουρισμού	Error! Bookmark not defined.
2.5 Αειφόρος - Βιώσιμη Ανάπτυξη και οι Επιπτώσεις του Πολιτιστικού Τουρισμού στην Αειφορία μιας Περιοχής.....	17
Κεφάλαιο 3: UNESCO	22
3.1 Ιστορία - Δράση.....	22
3.2 Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς: Κριτήρια Επιλογής	23
3.2.1 Κυπριακή Εθνική Επιτροπή UNESCO	25
3.2.2 Εθνική Επιτροπή UNESCO για το Ηνωμένο Βασίλειο	27
Κεφάλαιο 4: Οι Νεολιθικοί Οικισμοί της Χοιροκοιτίας και των Νήσων Orkney	29
4.1 Ιστορία του Νεολιθικού Οικισμού της Χοιροκοιτίας	29
4.2 Η Ένταξη του Νεολιθικού Οικισμού της Χοιροκοιτίας στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς UNESCO	32
4.3 Η Καρδιά του Νεολιθικού Orkney.....	37
4.4 Η Καρδιά του Νεολιθικού Orkney στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς UNESCO	40
Κεφάλαιο 5: Αξιοποίηση των Αρχαιολογικών Οικισμών της Χοιροκοιτίας και των Νήσων Orkney ως Σύγχρονοι Τουριστικοί Προορισμοί	45
5.1 Πολιτισμός και Τουρισμός: Σύγκρουση και Συνέργεια.....	45

5.2 Χοιροκοιτία: Ο Οικισμός του Χθες και το Χωριό του Σήμερα.....	48
5.3 Το Νεολιθικό Orkney: Ένα Σύγχρονο Τουριστικό Θέρετρο	53
Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα	59
6.1 Εισαγωγικά Συμπεράσματα	61
6.2 Σύγκριση Μνημείων προς Μελέτη.....	62
Παράρτημα Α	68
Παράρτημα Β	72
Παράρτημα Γ	77
Παράρτημα Δ	88
Βιβλιογραφία	92

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

Ο πολιτισμός και ο τουρισμός αποτελούν δυο αλληλένδετες έννοιες, καθώς ο σύγχρονος τουρίστας αναζητά, μέσα από τα ταξίδια του, τη γνώση και την επαφή με άλλους πολιτισμούς, ήθη και έθιμα. Το μοντέλο του τουρίστα που αναζητούσε μόνο προορισμούς με θάλασσα και ήλιο, έχει πλέον αντικατασταθεί με τον επισκέπτη που στοχεύει στον πολιτιστικό τουρισμό. Αυτή η αναζήτηση, έδωσε την ευκαιρία σε κράτη, πλούσια σε πολιτιστική κληρονομιά, να προωθήσουν τους πολιτιστικούς τους θησαυρούς με στόχο της προσέλκυση του τουριστικού ρεύματος. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τις ανάγκες της εποχής, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως ιδιαίτερα κρίσιμες, ένεκα οικονομικής κρίσης, αποτέλεσε σωτήρια κίνηση, για αρκετά κράτη.

Πιο συγκεκριμένα, όταν έπληξε η οικονομική κρίση την Ευρώπη το 2008, η οικονομία των περισσότερων χωρών δέχτηκε τεράστιο πλήγμα. Τα κράτη αναζήτησαν αμέσως πηγές εισροής εσόδων, στα άδεια ταμειακά τους αποθέματα, λόγω χάρη η τουριστική βιομηχανία. Για παράδειγμα, όταν η οικονομική κρίση έφτασε στην Κύπρο, το 2012, η κυπριακή οικονομία πλήγηκε ανεπανόρθωτα, έχοντας ως συνέπεια αλυσιδωτές επιπτώσεις, όπως φτώχεια, ανεργία, κυρίως ανάμεσα στους νέους. Η ανάγκη δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας, ώθησε το κράτος στην αξιοποίηση όλων των δυναμικών του. Ένας από τους τομείς που αξιοποιήθηκαν ιδιαίτερα την περίοδο εκείνη ήταν ο τουρισμός, ο οποίος αποτέλεσε σημαντικό αιμοδότη της κυπριακής οικονομίας και του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Για την επίτευξη του στόχου, δηλαδή την άντληση εσόδων από την τουριστική βιομηχανία, κάθε κράτος οδηγήθηκε σε διάφορες στρατηγικές, προωθώντας στοιχεία του που θα μπορούσαν να το κατατάξουν στους επιθυμητούς τουριστικούς προορισμούς, των επισκεπτών. Ως εκ τούτου, αναδείχτηκαν νέες μορφές τουρισμού, όπως είναι ο πολιτιστικός τουρισμός. Η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού έχει άξονα τον πολιτισμό και μέσα από διάφορα προγράμματα προώθησης του πολιτιστικού πλούτου των κρατών, όπως είναι τα πολιτιστικά φεστιβάλ, έγιναν κινήσεις με στόχο την προσέλκυση επενδύσεων.

Ωστόσο, ένεκα των πολιτικών που ακολουθούνται, τόσο από πλευράς κυβερνήσεων, όσο και επενδυτών, στην τουριστική βιομηχανία, πέρα από τα επιθυμητά αποτελέσματα, δηλαδή την αύξηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος και τη δημιουργία θέσεων εργασίας για τους ανέργους, ελλοχεύουν και αρκετοί κίνδυνοι, όπως η καταστροφή τόσο του φυσικού περιβάλλοντος, όσο και της πολιτιστικής κληρονομιάς, εξαιτίας της έλλειψης ορθών στρατηγικών, στρατηγικές, όπως αυτές που άπτονται της αειφορίας, δηλαδή της μέγιστης δυνατής απολαβής αγαθών χωρίς όμως να διακόπτεται η φυσική παραγωγή αυτών των προϊόντων σε ικανοποιητική ποσότητα και στο μέλλον.

Συνεπώς, η ύπαρξη σωστών πλαισίων αξιοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, με μέλημα την προσέλκυση τουριστών, αποτελεί ζήτημα ζωτικής σημασίας, για τη διατήρηση της. Πιο συγκεκριμένα η προστασία των πλουτοπαραγωγικών πόρων, είτε αυτό είναι το φυσικό περιβάλλον, είτε τα αρχαιολογικά μνημεία, θα πρέπει να αποτελεί δέσμευση της σημερινής γενεάς στις μελλοντικές. Η διατήρηση των προαναφερθέντων πόρων είναι δυνατή μόνο με τον περιορισμό της αυθαίρετης και ανεξέλεγκτης αξιοποίηση τους με στόχο το κέρδος. Όπως για παράδειγμα το χτίσιμο ξενοδοχειακών μονάδων σε περιοχές με προστατευόμενα είδη, ή κέντρων διασκέδασης δίπλα σε αρχαιολογικά μνημεία, τα οποία δύναται να υποστούν ζημιές, τόσο λόγω ηχορύπανσης, όσο και της ανεξέλικτης προσέλευσης επισκεπτών.

Η αναγκαιότητα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, ώθησε την UNESCO στην ανάπτυξη διαφόρων πολιτικών, προώθησης του πολιτισμού από τη μια, μέσα από σωστές συνθήκες από την άλλη. Τέτοια είναι κι η δημιουργία του Καταλόγου Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, στον οποίο έχουν ενταχθεί τα δυο προς μελέτη αρχαιολογικά μνημεία, της Χοιροκοιτίας και των νησιών Orkney, το 1998 και 1999, αντίστοιχα.

1.1 Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της Μεταπτυχιακής Διατριβής είναι τόσο η μελέτη της ιστορικής πορείας των εν λόγω αρχαιολογικών μνημείων, Χοιροκοιτίας και νήσοι Orkney, όσο και της επίδρασης που έχουν στην πολιτιστική εξέλιξη της περιοχής που αναπτύχτηκαν. Επίσης, θα

μελετηθεί η αξιοποίηση τους ως σύγχρονοι ταξιδιωτικοί προορισμοί με πρώτιστο στόχο την προσέλκυση πολιτιστικού τουρισμού.

Για την επίτευξη του σκοπού της έρευνας, τέθηκαν από την αρχή τρία βασικά ερευνητικά ερωτήματα των οποίων η μελέτη στηρίχτηκε στη βιβλιογραφική έρευνα, τόσο ελληνικής όσο και ξένης. Επιπροσθέτως, μελετηθήκαν εκτενώς ηλεκτρονικές πηγές, δηλαδή άρθρα και έρευνες, που αφορούν τα δυο προς μελέτη μέρη.

Συγκεκριμένα, τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στην εργασία ήταν:

A) Ποια στοιχεία τους ήταν αυτά που καθόρισαν το αποτέλεσμα, ώστε, τα εν λόγω μνημεία, να πληρούν τα κριτήρια επιλογής της UNESCO για την ένταξή τους στον κατάλογο των μνημείων της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς;

B) Με ποιους τρόπους αξιοποιούνται σήμερα με στόχο την προσέλκυση πολιτιστικού τουρισμού;

Γ) Κατά πόσο εφαρμόζονται οι αρχές της αειφορίας και κατ' επέκταση η ανάπτυξη των μορφών βιώσιμου τουρισμού;

1.2 Αναγκαιότητα και Σπουδαιότητα της Έρευνας

Η σπουδαιότητα αυτής της μελέτης έγκειται στο γεγονός ότι θα διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο οι δύο αρχαιολογικοί χώροι υπό μελέτη αξιοποιούνται σήμερα, με στόχο την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, όσο και της προσέλκυσης, μέσω αυτών, πολιτιστικού τουρισμού.

Η Χοιροκοιτία και οι νήσοι Orkney παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες τόσο ως προς την εποχή που αναπτύχθηκαν, όσο και ως προς τις ομοιότητες που παρουσιάζουν αναφορικά με τα κριτήρια με τα οποία εντάχθηκαν στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO. Συνεπώς η παράλληλη μελέτη των εν λόγω αρχαιολογικών χώρων θα αναδείξει τόσο τις ομοιότητες, όσο και τις διαφορές που παρουσιάζουν τα κράτη στα οποία βρίσκονται, δηλαδή η Κύπρος και η Σκωτία, αναφορικά με την αξιοποίηση των μνημείων τους από τη μια, αλλά και τη σωστή διατήρηση τους από την άλλη.

Επιπροσθέτως, η παρουσίαση της αξιοποίησης τους, σε τοπικό επίπεδο, είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, καθώς διαφαίνεται ο τρόπος με τον οποίο τα δυο κράτη, Κύπρος και Σκωτία, διαχειρίζονται τα αρχαιολογικά τους μνημεία, ξεχωριστά, τόσο σε τοπικό επίπεδο όσο και μέσα από διεθνείς συμβάσεις.

1.3 Δομή Εργασίας

Έχοντας ως σημεία μελέτης τους δυο αρχαιολογικούς χώρους, τη Χοιροκοιτία και τα νησιά Orkney, διερευνήθηκε η ιστορική τους πορεία, ιδιαίτερα κατά τη Νεολιθική εποχή. Ακολούθως, μελετήθηκε η πορεία ένταξης τους στον κατάλογο παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO, καθώς και τα κριτήρια που όρισαν την ένταξη τους στο εν λόγω κατάλογο. Έπειτα, παρουσιάζεται το μέγεθος αξιοποίησης τους, ως σύγχρονοι ταξιδιωτικοί προορισμοί, στο πλαίσιο της τοπικής προώθησης του πολιτιστικού τουρισμού, ως μια εναλλακτική μορφή τουρισμού, που διέπεται από τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης.

Πιο συγκεκριμένα, η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή αποτελείται από έξι κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο, παρατίθεται μια εισαγωγή, ως προς το θέμα της εργασίας, αναφέρονται οι στόχοι και η δομή της εργασίας. Επίσης γίνεται αναφορά στους περιορισμούς που παρουσιάστηκαν καθώς και στην αναγκαιότητα και σπουδαιότητα της έρευνας. Ακολούθως, στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στον τουρισμό και στην ιστορική του πορεία. Έπειτα γίνεται παρουσίαση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, με ειδική μνεία στον πολιτιστικό τουρισμό. Ακολούθως παρατίθεται η χάρτα του πολιτιστικού τουρισμού και τέλος αναλύεται η αειφόρος - βιώσιμη ανάπτυξη και οι επιπτώσεις του πολιτιστικού τουρισμού στην αειφορία μιας περιοχής.

Ως τρίτο κεφάλαιο τέθηκε η μελέτη της UNESCO. Έγινε αναφορά στα μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς και τα κριτήρια που πρέπει να πληροί ένα μνημείο για να ενταχθεί στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Ακολούθως μελετήθηκαν οι εθνικές επιτροπές UNESCO, Κύπρου και Ηνωμένου Βασιλείου, ένεκα των δυο αρχαιολογικών χώρων προς μελέτη, Χοιροκοιτίας και νήσων Orkney, αντίστοιχα. Ενώ στο τέταρτο κεφάλαιο μελετήθηκε η ιστορία των δυο οικισμών και η πορεία ένταξης τους στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς UNESCO.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, διερευνήθηκε η αξιοποίηση των αρχαιολογικών οικισμών προς μελέτη ως σύγχρονοι τουριστικοί προορισμοί. Ειδικό ενδιαφέρον σε αυτό το κεφάλαιο είναι η παράθεση της αξιοποίησης τους από πλευράς τοπικής αυτοδιοίκησης και εντόπιου πληθυσμού. Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο παρατέθηκαν οι ομοιότητες των δυο οικισμών ως προς την αξιοποίηση τους με στόχο το τουριστικό ρεύμα και τα συμπεράσματα που εκφέρονται από την εργασία.

1.4 Περιορισμοί

Κατά τη διάρκεια της συγγραφής της παρούσας Μεταπτυχιακής Διατριβής, παρουσιάστηκαν αρκετοί περιορισμοί, ένεκα της πανδημίας του κορωνοϊού που έπληξε την υφήλιο. Στη μεθοδολογία της εργασίας είχε αποφασιστεί αρχικά να ληφθούν συνεντεύξεις, οι οποίες θα ενίσχυαν την εμβάθυνση της έρευνας. Πιο συγκεκριμένα είχαν προγραμματιστεί συνεντεύξεις με δυο μέλη του Κοινοτικού Συμβουλίου Χοιροκοιτίας, μέσα από τις οποίες θα διαφαινόταν ο τρόπος αξιοποίησης ή μη αξιοποίησης του Νεολιθικού οικισμού της Χοιροκοιτίας, από τις τοπικές αρχές με στόχο την προσέλκυση του τουριστικού ρεύματος στην κοινότητα και προώθησης της βιώσιμης ανάπτυξης. Ένεκα των μέτρων που επιβλήθηκαν από την Κυπριακή Δημοκρατία, η μετακίνηση μου προς την επαρχία της Λάρνακας ήταν αδύνατη. Επίσης, επισήμως τα Κοινοτικά Συμβούλια, σε όλη την Κύπρο, λειτουργούσαν για τις απολύτως αναγκαίες λειτουργίες τους και υπό τις περιστάσεις, είναι κατανοητό, μια συνέντευξη δεν εμπίπτει σε αυτές.

Κατά τον ίδιο λόγο δεν ήταν δυνατή η λήψη συνέντευξης από τους υπευθύνους του αρχαιολογικού οικισμού, τοποθετημένοι από το Τμήμα Αρχαιοτήτων για την προστασία και φύλαξη του χώρου από κακόβουλες ενέργειες. Μέσω αυτής της συνέντευξης ήλπιζα να πάρω πληροφορίες για τη συμπεριφορά των επισκεπτών στον χώρο του οικισμού, όπως επίσης και πληροφορίες για τον ετήσιο αριθμό επισκεπτών, κάτι που ήταν αδύνατον να βρω μέσω βιβλιογραφίας, αφού δεν υπάρχουν αναρτημένα αυτά τα δεδομένα. Η ύπαρξη αυτών των πληροφοριών, αναμφίβολα θα εμπλούτιζε ιδιαίτερα την Διατριβή, η ανυπαρξία τους όμως, ένεκα των συνθηκών δημιουργεί μελλοντικές προοπτικές για συνέχιση της έρευνας.

Κεφάλαιο 2

Τουρισμός

Το 1841, στην Αγγλία, έκανε την εμφάνιση του το πρώτο τουριστικό πρακτορείο, με ιδρυτή τον Τόμας Κουκ. Ο Τόμας Κουκ, καινοτόμησε προσφέροντας πακέτο διακοπών, το οποίο περιελάμβανε και διατροφή. Έπειτα, οι δραστηριότητες του επεκτάθηκαν σε προορισμούς εκτός Αγγλίας, οργανώνοντας δύσκολα και μακρινά ταξίδια στην Ευρώπη, στην Αμερική και στους Αγίους Τόπους. Το ταξιδιωτικό πακέτο που πρόσφερε στους ταξιδιώτες, πέρα από το ταξίδι, περιελάμβανε και επιπλέον υπηρεσίες όπως τουριστικούς οδηγούς, κουπόνια για ξενοδοχεία και συναλλαγματικές διευκολύνσεις. Τον Τόμας Κουκ μιμήθηκαν κι άλλοι επιχειρηματίες, τόσο στην Ευρώπη, όσο και στην Αμερική, με αποτέλεσμα τα οργανωμένα ταξίδια να γίνουν σταδιακά πολύ δημοφιλή, παγκοσμίως, όχι μόνο στην οικονομικά ελίτ τάξη, αλλά και στη μεσαία τάξη.

Σήμερα, ο τουρισμός, αποτελεί ένα παγκόσμιο φαινόμενο, που συσχετίζεται με τις έννοιες της κατανάλωσης και του ελεύθερου χρόνου των πολιτών. Η εξέλιξη που παρουσίασε από την εποχή του ο Τόμας Κουκ μέχρι σήμερα, ήταν ταχύτατη, με αποτέλεσμα να καταστεί ένα αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας των πολιτών. Εν κατακλείδι, ο τουρισμός, θεωρείται ένα καταναλωτικό αγαθό που απευθύνεται σε όλους, ως εκ τούτου η αναγκαιότητα οριοθέτησης του φαινομένου του τουρισμού, οδήγησε στην προσπάθεια διατύπωσης ορισμού ο οποίος να διασαφηνίζει την έννοια του τουρισμού.

2.1 Ορισμοί

Ο τουρισμός είναι αναμφίβολα μια από τις σημαντικότερες πηγές εσόδων για τα περισσότερα κράτη. Αποτελεί ένα πολυσύνθετο και δυναμικό φαινόμενο και για το λόγο αυτό η προσπάθεια οριοθέτησης του ως προς το τί ορίζεται ως τουρισμός, χαρακτηρίζεται ιδιαίτερα δύσκολη. Αρχικά, σύμφωνα με τον γλωσσολόγο Γιώργο

Μπαμπινιώτη (2002) η προέλευση της λέξης τουρισμός, έχει τις ρίζες της στην αρχαία ελληνική λέξη τόρνος, που σημαίνει κύκλος. Έπειτα, από την ελληνική λέξη εξελίχτηκε η λατινική λέξη *tornus* και το ρήμα *tornare* και στη συνέχεια το γαλλικό *tour*, που σημαίνει τριγυρίζω, για να καταλήξει στην αγγλική λέξη, *tourism*, τον 19^ο αιώνα και να λαμβάνει τη σημασία που έχει σήμερα και υιοθετήθηκε παγκοσμίως (Καλιφιώτης 1976). Λέγοντας λοιπόν τουρισμός, εννοείται η προσωρινή μετακίνηση ατόμων ή ομάδων από τον τόπο διαμονής τους σε άλλες περιοχές, της χώρας τους ή τού εξωτερικού, με στόχο την επίσκεψη αξιοθέατων, με στόχο την αναψυχή (Μπαμπινιώτη 2002)

Η οικονομική δραστηριότητα και οι βάσεις της σύγχρονης μορφής του τουρισμού, ξεκίνησαν να διαμορφώνονται κατά τον 19^ο αιώνα (Τσάρτας 1996). Ο τουρισμός όμως ως έννοια, δεν είναι ένα φαινόμενο που έκανε την εμφάνιση του τον 19^ο αιώνα, καθώς έχει τις ρίζες του στην αρχαιότητα. Οι αρχαίοι Έλληνες τον ξένο, τον ταξιδιώτη, τον θεωρούσαν σημαντικό πρόσωπο καθώς τον προστάτευε ο Δίας, εξού και η ονομασία που του απέδιδαν, Ξένιος Δίας. Οι αρχαίοι Έλληνες μάλιστα συνήθιζαν να ταξιδεύουν τόσο για εμπορικούς, όσο και για ιδιωτικούς λόγους όπως εξηγεί ο Τσάρτας (1996). Η εξάπλωση όμως της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ήταν αυτό που ώθησε στην βελτίωση του οδικού δικτύου, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα, περιοχές όπως η Ελλάδα και η Αίγυπτος, να γίνουν πόλος έλξης τουριστών τόσο για θρησκευτικούς όσο και για πολιτιστικούς λόγους (Βιτουλαδίτη 2000). Ο Τόμας Κουκ, μπορεί να καινοτόμησε προσφέροντας το πρώτο πακέτο διακοπών, εάν όμως ανατρέξουμε στα συγγράμματα των αρχαίων Ελλήνων θα διαπιστώσουμε πως τα εύσημα των πρώτων περιηγητών με στόχο τη μελέτη του πολιτισμού άλλων τόπων, ανήκουν σε αυτούς. Ο Πausανίας ήταν Έλληνας περιηγητής και γεωγράφος του 2^{ου} αιώνα. Το έργο του *Ελλάδος Περιήγησις* (2009) περιγράφει την αρχαία Ελλάδα μέσα από προσωπικές περιηγήσεις και αποτελεί σοβαρή σύνδεση μεταξύ της κλασικής φιλολογίας και της σύγχρονης αρχαιολογίας. Μάλιστα ο Τζέιμς Φρέιζερ(2013), ο οποίος μετέφρασε στην αγγλική γλώσσα το έργο του Πausανία, σημείωσε ότι: «χωρίς αυτόν τα ερείπια της Ελλάδας θα ήταν ως επί το πλείστον ένας λαβύρινθος χωρίς ενδείξεις, ένα αίνιγμα χωρίς απάντηση». Αυτή βέβαια η άποψη διατυπώθηκε ένεκα της περιγραφικότητας καταγραφής των τοπίων που αναφέρονται στο εν λόγω βιβλίο, αλλά και το γεγονός ότι οι πληροφορίες που δίνει βοήθησαν στην μελέτη του ελληνικού πολιτισμού. Αξίζει επίσης να σημειωθεί πως οι πρώτες οργανωμένες εκδηλώσεις με συγκεκριμένο κίνητρο, όπως ο αθλητισμός, η θρησκευτική γιορτή ή κάποιο φεστιβάλ, ήταν οι Ολυμπιακοί Αγώνες.

Ο 19ος αιώνας όμως, αποτελεί ορόσημο για τον σύγχρονο τουρισμό, καθώς τότε σημειώνεται η ανάπτυξη και η εξάπλωσή του, παγκοσμίως. Αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο στην εμφάνιση του σιδηρόδρομου και τη ναυπήγηση του ατμόπλοιου αρχικά στη Μεγάλη Βρετανία, έπειτα στα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη και εν συνεχεία στις ΗΠΑ. Η ύπαρξη των παραπάνω, έκανε εφικτή την διοργάνωση των οργανωμένων ταξιδιών, κάτι που επετεύχθη το 1841, από τον Τόμας Κουκ, με τη διοργάνωση των πρώτων οργανωμένων ταξιδιών (Όμιλος 24MEDIA 2019). Ακολούθως, κατά τον 20^ο αιώνα, μαζική παραγωγή του αυτοκινήτου έδωσε ώθηση στην ανάπτυξη του εσωτερικού τουρισμού, ενώ παράλληλα με την εμφάνιση του αεροπλάνου, το οποίο εξελίχθηκε κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, αποτέλεσαν τη βάση στην οποία στηρίχθηκε η μαζικοποίηση του διεθνούς τουρισμού (Βιτουλαδίτη 2000).

Συνεχίζοντας, η τουριστική δραστηριότητα παρουσίασε ιδιαίτερη άνοδο μετά το 1945, δηλαδή με τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Κατά τους Lickorish και Jenkins (2004) η ώθηση αυτή οφείλεται σε τρεις λόγους. Αρχικά, οφείλεται στην τεχνολογική εξέλιξη η οποία προήλθε ένεκα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Οι ανταγωνισμοί μεταξύ των αντιπάλων χωρών, κατά τη διάρκεια του πολέμου τις ώθησε σε μια ξέφρενη τεχνολογική εξέλιξη, η οποία ενίσχυσε σε μεγάλο βαθμό τα μέσα μαζικής μεταφοράς. Επιπροσθέτως, η άνοδος του τουρισμού οφείλεται στην αύξηση του εισοδήματος των πολιτών, καθώς η βιομηχανική επανάσταση επέφερε τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και αύξησης του εισοδήματος των πολιτών. Ως συνέπεια λοιπόν των άνωθεν, παρατηρούνται αλλαγές στον τρόπο ζωής των πολιτών, οι οποίοι πλέον επιθυμούν να αξιοποιήσουν όλα τα μέσα που τους παρέχει η τεχνολογία και να γνωρίσουν τον κόσμο που διανοίγεται μπροστά τους (Ηγουμενάκης 2002).

Αρκετοί είναι αυτοί που προσπάθησαν να δώσουν ένα ορισμό που να περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία που εμπεριέχονται στην ιδέα του τουρισμού. Ο πρώτος δόθηκε το 1942 από τους Hunziger και Krapf, όπως μας ενημερώνει ο Κούτουλας (2001), σύμφωνα με τους οποίους τουρισμός ονομάζεται το σύνολο των σχέσεων και φαινομένων που προκύπτουν από το ταξίδι προς έναν τόπο και την παραμονή ξένων στον τόπο αυτό, εφόσον η παραμονή δεν έχει τον χαρακτήρα της μόνιμης εγκατάστασης και συνεπώς δεν ασκείται κάποια δραστηριότητα για την εξασφάλιση εισοδήματος. Το 1976, όπως συνεχίζει ο Κούτουλας (2001), ο Kaspar όρισε ως τουρισμό το σύνολο των σχέσεων και

φαινόμενων που προκύπτουν από το ταξίδι και την παραμονή ατόμων σε ένα τόπο, ο οποίος δεν αποτελεί για τα εν λόγω άτομα ούτε τον κύριο και μόνιμο τόπο διαμονής, ούτε τον κύριο και μόνιμο τόπο εργασίας, ενώ το 1977, όπως αναφέρει ο Λαγός (2005), ο Jafar Jafari ονομάζει τουρισμό τη μελέτη των ατόμων που βρίσκονται εκτός της μόνιμου κατοικίας τους, την βιομηχανία που επιχειρεί να ικανοποιήσει τις ανάγκες των επισκεπτών, καθώς επίσης και των επιδράσεων που ασκούν οι παραπάνω στο οικονομικό, κοινωνικοπολιτικό και φυσικό περιβάλλον της χωρικής ενότητας υποδοχής. Ο τελικός ορισμός όμως, όπως αναφέρει ο Κούτουλας (2001), δόθηκε τον Ιούνιο του 1991, στο διεθνές συνέδριο στατιστικής στην Οτάβα του Καναδά, από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (WTO):

Ο τουρισμός λοιπόν αποτελεί τις δραστηριότητες των ανθρώπων που ταξιδεύουν και διαμένουν σε μέρη έξω από το συνηθισμένο τους περιβάλλον για όχι παραπάνω από ένα συνεχόμενο χρόνο για λόγους αναψυχής, επαγγελματικούς και άλλους.

(Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού)

Ο πιο πάνω ορισμός, όπως υποστηρίζουν οι Middleton και Clarke, (2001) ουσιαστικά απαρτίζεται από τα στοιχεία που ορίζουν τόσο το ταξίδι όσο και τον τουρισμό γενικότερα. Πιο συγκεκριμένα οι συγγραφείς αναφέρουν πως ο άνωθεν ορισμός εμπεριέχει την δραστηριότητα του επισκέπτη που αφορά μια κατάσταση του που διαφοροποιείται από την καθημερινή του ρουτίνα. Μια δραστηριότητα δηλαδή η οποία ορίζεται από την μετακίνηση του από την οικία του, για ένα χρονικό διάστημα και λαμβάνει το χαρακτήρα ενός ταξιδιού. Επιπροσθέτως, το εν λόγω ταξίδι έχει ως στόχο την επίσκεψη προς ένα προορισμό ο οποίος εστιάζει σε μια ποικιλία εγκαταστάσεων που απαιτούνται ώστε να καλύπτονται επακριβώς οι επιθυμίες που ορίζει ο κάθε επισκέπτης ξεχωριστά, ως στόχοι ταξιδιού.

Άλλωστε, η έννοια του τουρισμού έχει ταυτιστεί με την ψυχολογία και την κοινωνική θέση του καταναλωτή τουρίστα, καθώς ένεκα αυτών των στοιχείων, οριοθετεί ο έκαστος τουρίστας τους στόχους του ταξιδιού που προγραμματίζει. Πιο συγκεκριμένα, ένας μεσήλικας επισκέπτης είναι πιθανότερο να ορίσει ως στόχο του ταξιδιού του την γνωριμία με τον πολιτισμό της χώρας που έχει επισκεφτεί, σε αντίθεση με έναν νεαρότερο σε ηλικία ο οποίος αναζητά συγκινήσεις που άπτονται σε κέντρα διασκέδασης και θάλασσα. Ο στόχος λοιπόν του ταξιδιού, αφορά τον έκαστο περιηγητή ξεχωριστά και για τον λόγο αυτό στον ορισμό που δόθηκε από τον Παγκόσμιο

Οργανισμού Τουρισμού, ο τουρισμός αφορά τις δραστηριότητες που επιλέγουν να έχουν οι άνθρωποι που ταξιδεύουν, είτε είναι λόγοι αναψυχής, επαγγελματικοί, είτε οποιοδήποτε άλλοι.

Σύμφωνα με τον Kaspar (1994) τα είδη του τουρισμού ταξινομούνται με βάση τα κίνητρα του καταναλωτή επισκέπτη, δηλαδή τους στόχους του ταξιδιού του. Πιο συγκεκριμένα ο τουρισμός αναψυχής διεξάγεται με στόχο τη σωματική και ψυχική ξεκούραση. Ακολούθως, υπάρχει ο τουρισμός που έχει ως στόχο την αποκατάσταση της υγείας των ταξιδιωτών. Εν συνεχεία, ο πολιτιστικός τουρισμός που στοχεύει στη γνωριμία με άλλους πολιτισμούς, ήθη και έθιμα. Έπειτα, ο θρησκευτικός τουρισμός με απώτερο σκοπό την άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων διαφόρων ομάδων. Συνεχίζοντας, ο τουρισμός που διεξάγεται για κοινωνικούς λόγους, όπως επίσκεψη σε συγγενείς, αθλητικές διοργανώσεις, είτε και δράσεις ομάδας, ο τουρισμός για οικονομικούς λόγους και τέλος, ο τουρισμός ο οποίος διεξάγεται για πολιτικούς λόγους. Ως εκ τούτου, δικαίως, ο τουρισμός μπορεί να θεωρηθεί ως ένα κοινωνικό φαινόμενο και όχι μόνο ως ένα καταναλωτικό προϊόν που στόχο έχει την αύξηση των οικονομικών πόρων μια περιοχής. Είναι, εν ολίγης, μια κατάσταση κατά τη οποία ο επισκέπτης δέχεται ποικίλες εμπειρίες και υπηρεσίες, μέσα από τις οποίες ικανοποιεί την έκαστη ανάγκη που τον ώθησε στην υλοποίηση του ταξιδιού (Theobald 1994).

Ένεκα λοιπόν του ενδιαφέροντος που παρουσιάζει ο τομέας του τουρισμού, αρκετά κράτη, παγκοσμίως, φρόντισαν να ενισχύσουν περιοχές οι οποίες παρουσιάζουν τουριστικό ενδιαφέρον, ώστε να βελτιώσουν την οικονομία τους επενδύοντας στο καταναλωτικό κοινό του τουρισμού. Αρχικά, προωθήθηκε ο κλασικός τουρισμός, δηλαδή η προώθηση παραθαλάσσιων περιοχών, όπως είναι η περιοχή της Αγίας Νάπας στην Κύπρο, η οποία κάθε καλοκαίρι δέχεται εκατοντάδες χιλιάδες τουρίστες, εξαιτίας των παραλιών της και της έντονης νυκτερινής ζωής που παρέχει στους επισκέπτες. Για τον σκοπό αυτό το κράτος βελτίωσε ιδιαίτερα τόσο το οδικό δίκτυο προς την εν λόγω περιοχή, όσο και τις υποδομές της τουριστικής βιομηχανίας. Μάλιστα, δημιουργήθηκε και μια διαδικτυακή πλατφόρμα, το Always Ayia Napa, μέσα από την οποία παρουσιάζεται το brand – προορισμός σε online επίπεδο, προωθώντας την Αγία Νάπα παγκοσμίως (FORTUNEGREECE 2019).

Έπειτα όμως, παρουσιάστηκε ο εναλλακτικός τουρισμός, ο οποίος αφορά την προσέλκυση τουριστών με ειδικά ενδιαφέροντα, όπως η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και του πολιτισμού. Ο εναλλακτικός τουρισμός χαρακτηρίζεται από ποικίλες μορφές, οι οποίες αναλύονται πιο κάτω.

2.2 Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού

Ο εναλλακτικός τουρισμός, ασπάζεται μια διαφορετική φιλοσοφία από τον κλασικό τουρισμό, καθώς, ο κλασικός τουρισμός, αφορά την αναζήτηση των επισκεπτών για παραθαλάσσιες περιοχές. Ο εναλλακτικός τουρισμός, περιλαμβάνει μεν όλες τις μορφές τουρισμού, δηλαδή το ταξίδι για χάρη της αναψυχής και ξεκούρασης, αλλά εστιάζει παράλληλα στην προσέλκυση τουριστών με ειδικά ενδιαφέροντα. Ενδιαφέροντα, όπως η φύση και ο πολιτισμός του τόπου που επισκέπτονται.

Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών 1970 και 1980, παρατηρήθηκε η εμφάνιση διαφόρων κινημάτων προστασίας του περιβάλλοντος, όπως η Greenpeace και το World Wide Fund for Nature, τα οποία εξαπλώθηκαν με δράσεις παγκοσμίως. Τα εν λόγω κινήματα, τα οποία αποτελούνταν από Κινήσεις Πρωτοβουλίας Πολιτών, Μη Κερδοσκοπικών Οργανισμών (ΜΚΟ) και Πράσινα Κόμματα, είχαν ως κεντρική διεκδίκηση τους τη δημιουργία ενός διαφορετικού μοντέλου οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, το οποίο διέπεται από την προστασία του περιβάλλοντος (Κοκκώσης, Τσάρτας και Γκρίμπα 2011). Με γνώμονα λοιπόν το άνωθεν, προωθήθηκε και στη συνέχεια αναπτύχθηκε ένα διαφορετικό είδος τουρισμού, ο εναλλακτικός τουρισμός, κατά τον οποίο τουρίστες, κυρίως νέοι, με υψηλό μορφωτικό επίπεδο, αναζητώντας μέσα από τα ταξίδια τους διαφορετικές εμπειρίες, αναζήτησαν προορισμούς οι οποίοι δεν παρέχουν μόνο ήλιο και θάλασσα.

Όπως εξηγεί η Λινιορδάτου (2008), αυτό το πολυποίκιλο είδος τουρισμού, ένεκα της δυνατότητας να προσελκύει τουρίστες με ειδικά ενδιαφέροντα, διέπεται από συγκεκριμένα χαρακτηριστικά όπως:

- προστασία του φυσικού περιβάλλοντος
- αποφυγή των κλασικών τουριστικών προσφορών
- διατήρηση των οικοσυστημάτων

- αλληλεπίδραση του ανθρώπου με τα πολιτιστικά μνημεία
- στήριξη αγροτικών περιοχών και τέλος
- επίλυση του προβλήματος του εποχιακού τουρισμού

Με δεδομένο τα παραπάνω χαρακτηριστικά εναλλακτικού τουρισμού, γίνεται και ο διαχωρισμός του σε διάφορα είδη τουρισμού, που στοχεύουν στην ικανοποίηση των προσωπικών επιδιώξεων των περιηγητών, από το ταξίδι τους. Έτσι, οι βασικές μορφές εναλλακτικού τουρισμού, κατά την Λινιορδάτου (2008) είναι: ο ιαματικός τουρισμός, ο αθλητικός τουρισμός, ο αγροτουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός, ο θαλάσσιος τουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός, ο εκπαιδευτικός τουρισμός, ο συνεδριακός τουρισμός, ο οικοτουρισμός, ο ιατρικός τουρισμός, ο οινοτουρισμός, ο αρχαιολογικός τουρισμός, ο γαστρονομικός τουρισμός και ο αρχιτεκτονικός τουρισμός. Αυτές οι μορφές, ως προς τον διαχωρισμό, μοιάζουν με την ταξινόμηση που έκανε ο Kaspar (1994) στα είδη του τουρισμού, τα οποία αναφέρθηκαν πιο πάνω. Η διαφορά, κατά την Λινιορδάτου (2008), έγκειται στο γεγονός ότι στον εναλλακτικό τουρισμό, η τουριστική δραστηριότητα συμβάλλει παράλληλα στην ευαισθητοποίηση τόσο των μόνιμων κατοίκων ενός τόπου, όσο και των επισκεπτών, στο τομέα της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ο πολιτιστικός τουρισμός, ως μια μορφή του εναλλακτικού τουρισμού, αφορά την τουριστική δραστηριότητα κατά την οποία το βασικό κίνητρο του επισκέπτη είναι η επίσκεψη σε πολιτιστικά αξιοθέατα προκειμένου να μάθει, να ανακαλύψει και να βιώσει την πολιτιστική κληρονομιά του εκάστοτε τουριστικού προορισμού (Υπουργείο Τουρισμού Ελλάδος 2018). Η εν λόγω μορφή αναλύεται εκτενέστερα παρακάτω, καθώς σε αυτή άπτονται τα αρχαιολογικά μνημεία, όπως ο οικισμός της Χοιροκοιτίας και τα νησιά Orkney, ή αλλιώς η Καρδιά του Νεολιθικού Orkney.

2.3 Ο Πολιτιστικός Τουρισμός: Ορισμοί

Το 1993, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (UNWTO), όρισε ως πολιτιστικό τουρισμό την τουριστική δραστηριότητα κατά την οποία ο επισκέπτης έχει ως κίνητρο του την επίσκεψη σε πολιτιστικά αξιοθέατα με στόχο τη γνώση πρωτίστως, αλλά και να ανακαλύψει και να βιώσει την πολιτιστική κληρονομιά του εκάστοτε τουριστικού προορισμού (Middleton 2004). Κοντολογίς, η ανάπτυξη αυτής της μορφής του τουρισμού πρόεκυψε εξαιτίας της ανάγκης των ανθρώπων να συνδυάζουν τις

τουριστικές τους αποδράσεις με μέρη τα οποία τους δίνουν την ευκαιρία να εμπλουτίσουν τις εμπειρίες τους ερχόμενοι σε επαφή με κάτι που διαφέρει από την καθημερινότητα τους, όπως η κουλτούρα και ο τρόπος ζωής των περιοχών που επισκέπτονται, καθώς επίσης και ο πολιτισμός που τις διέπει.

Αρκετοί ήταν, επίσης, οι θεωρητικοί που θέλησαν να δώσουν ένα ορισμό αναφορικά με την έννοια του πολιτιστικού τουρισμού. Σύμφωνα με τον Πασχαλίδη (2002), ο πολιτισμικός τουρισμός ορίστηκε αρχικά ως η επίσκεψη συγκεκριμένων χώρων, μνημείων ή εκδηλώσεων πολιτισμικού χαρακτήρα ή αξίας, ενώ κατά τον Κοκκώση (2001) ο πολιτισμικός τουρισμός αποτελεί μια ειδική και εναλλακτική μορφή τουρισμού, η οποία λαμβάνει χώρα τόσο στην ύπαιθρο όσο και στον αστικό χώρο, και υλοποιείται μέσα από διάφορες δραστηριότητες που στόχο έχουν την προβολή και την προστασία του πολιτιστικού κεφαλαίου. Η δε προώθηση του πολιτισμού και της πολιτιστικής κληρονομιά ενός τόπου, σύμφωνα με τους Jeannotte και Stanley (2002), αποτελεί ένα είδος μέριμνας, από την εκάστοτε πολιτεία, που στοχεύει στη διατήρηση ενός στρατηγικού πόρου εξίσου σημαντικού, όσο τα αποθέματα πετρελαίου. Η άποψη αυτή φανερώνει τόσο τη σημασία της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, κάθε τόπου ξεχωριστά, όσο και το πόσο αλληλένδετες και αλληλεξαρτώμενες είναι οι έννοιες του τουρισμού και του πολιτισμού. Άλλωστε, ο καλύτερος τρόπος για να προωθηθεί ο πολιτισμός μιας χώρας είναι δια μέσου του τουρισμού, καθώς οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να τον γνωρίσουν και να έρθουν σε επαφή μαζί του, κατά την διάρκεια της παρουσίας τους στην έκαστη χώρα.

Ένας πιο ευρύς ορισμός του πολιτισμικού τουρισμού ωστόσο είναι αυτός που δόθηκε από τους Μάκιντος και Γκέλντερ όπως αναφέρει ο Πασχαλίδης (2002), σύμφωνα με τους οποίους, πολιτιστικός τουρισμός ονομάζεται το ταξίδι κατά το οποίο ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να μάθει την ιστορία και την κληρονομιά άλλων χωρών, καθώς επίσης και τον τρόπο ζωής ή σκέψης τους. Ως εκ τούτου, κατά αυτό το είδος τουρισμού, δίνεται έμφαση στη γνώση με τις πολιτισμικές διαδικασίες που συγκροτούν έναν ολόκληρο, παρελθόντα ή σύγχρονο, τρόπο ζωής, που διέπει την προς επίσκεψη περιοχή. Στην άνωθεν άποψη συμπληρώνει η Yvette Reisinger, όπως αναφέρει η Μοίρα (2000γ: 25), λέγοντας πως ο πολιτιστικός τουρισμός είναι ένα είδος τουρισμού ειδικών ενδιαφερόντων που βασίζεται στην αναζήτηση και στη συμμετοχή σε νέες και βαθιές πολιτισμικές εμπειρίες, είτε αυτές είναι αισθητικής, πνευματικής, συναισθηματικής ή

ψυχολογικής φύσεως. Συνεπώς, αποτελεί μια μορφή, που έχει ως κίνητρο των τουριστών, την επίσκεψη σε πολιτιστικά μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους, θρησκευτικά μνημεία, αλλά και ένα δομημένο περιβάλλον το οποίο εμπεριέχει στοιχεία ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής ή τρόπο ζωής από πλευράς των ντόπιων, με στόχο να προσφέρει στον επισκέπτη μια πολύπλευρη εμπειρία η οποία καλύπτει κάθε του ανάγκη.

Το αυξημένο ενδιαφέρον των επισκεπτών, αναφορικά με τον πολιτιστικό τουρισμό, είχε, δίχως άλλο, αρκετές συνέπειες στους εκάστοτε προορισμούς τους. Συνέπειες, οι οποίες δεν αποτελούν πάντοτε θετική εξέλιξη στους εν λόγω τόπους, αλλά σε αρκετές περιπτώσεις, αρνητική, όπως για παράδειγμα την καταστροφή των αρχαιολογικών μνημείων, ένεκα της αλόγιστης επίσκεψης τουριστών. Ως εκ τούτου η αναγκαιότητα προάσπισης και διατήρησης των τόπων αυτών, από τις αρνητικές συνέπειες του τουριστικού ρεύματος, καθιστά ζωτικής σημασίας τη δημιουργία αρχών που θα πρέπει να διέπουν τον πολιτιστικό τουρισμό. Μια τέτοια αρχή είναι και η Χάρτα του Πολιτιστικού Τουρισμού που θεσπίστηκε με σκοπό την προάσπιση και διατήρηση των μνημείων, τόσο σε εθνικό, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο και αναλύεται παρακάτω.

2.4 Η Χάρτα του Πολιτιστικού Τουρισμού

Στοχεύοντας, στην προώθηση του τουρισμού από την μια, άλλα και την προστασία παράλληλα των μνημείων και τοπίων προς επίσκεψη από την άλλη, το 1976 στις Βρυξέλες υπογράφηκε η «Χάρτα του Πολιτιστικού Τουρισμού» (INCOMS 1999), με απώτερο σκοπό την προάσπιση και διατήρηση των μνημείων, τόσο σε εθνικό, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Το 1999, στο Μεξικό, η εν λόγω Χάρτα επαναδιατυπώθηκε με την προσθήκη ενός κανονιστικού πλαισίου το οποίο περιλαμβάνει έξι αρχές και αξίες που πρέπει να διέπουν τον πολιτιστικό τουρισμό ώστε να είναι βιώσιμος, να εξασφαλίζει τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς και τα συμφέροντα του επισκέπτη αλλά και της κοινότητας που τον φιλοξενεί. Επιπροσθέτως, μέσω αυτών των αρχών προωθείται και η ανάπτυξη διαλόγου και εμπλοκής όλων των εμπλεκόμενων φορέων, για προάσπιση και διατήρηση των μνημείων και τοποθεσιών. Οι έξι αρχές, όπως αναφέρονται στη «Χάρτα του Πολιτιστικού Τουρισμού» (1999) είναι:

1η Αρχή: Εφόσον ο εσωτερικός και διεθνής τουρισμός βρίσκονται μεταξύ των κύριων φορέων πολιτιστικών ανταλλαγών, η διατήρηση θα

πρέπει να παρέχει, στα μέλη της τοπικής κοινότητας αλλά και στους επισκέπτες, ευκαιρίες, που αποτελούν αντικείμενο υπεύθυνης και αποτελεσματικής διαχείρισης, για μια άμεση γνωριμία και κατανόηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και του πολιτισμού της κοινότητας αυτής.

2η Αρχή: Η σχέση μεταξύ των πολιτιστικών τόπων και του τουρισμού είναι δυναμική και μπορεί να εμπεριέχει συγκρουόμενες αξίες. Η διαχείριση της σχέσης αυτής θα πρέπει εξασφαλίζει την βιωσιμότητα τους για τις παρούσες και μέλλουσες γενιές.

3η Αρχή: Η διατήρηση και ο τουριστικός σχεδιασμός για πολιτιστικούς τόπους θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι η εμπειρία του επισκέπτη θα είναι αξιόλογη, πλούσια σε περιεχόμενο και ευχάριστη.

4η Αρχή: Οι τοπικές κοινότητες και ο εντόπιος πληθυσμός πρέπει να συμμετέχουν στο σχεδιασμό της διατήρησης και του τουρισμού.

5η Αρχή: Δραστηριότητες σχετικές με τον τουρισμό και τη διατήρηση πρέπει να προσφέρουν οφέλη στην τοπική κοινότητα.

6η Αρχή: Τα προγράμματα προβολής του τουρισμού οφείλουν να προστατεύουν και να προάγουν τα χαρακτηριστικά της φυσικής και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ο τρόπος αύξησης του τουριστικού ρεύματος απασχολεί ιδιαίτερα τόσο τους επίσημους φορείς του έκαστου κράτους, όπως την τοπική αυτοδιοίκηση, όσο και όσους ασχολούνται με την τουριστική βιομηχανία, καθώς τα οφέλη ως προς την οικονομία, είναι πολλά. Είναι όμως σημαντικό οι προσπάθειες ενίσχυσης της τουριστικής βιομηχανίας να διέπονται από αρχές που απαντούν στη βιώσιμη ανάπτυξη, καθώς σε αντίθετη περίπτωση οι συνέπειες στους εν λόγω τουριστικούς προορισμούς είναι δριμύτατες (Κοκκώσης και Τσάρτας 2001). Αυτό, είναι δυνατόν να επιτευχθεί μέσα από τη συμμετοχή των εμπλεκόμενων στο πεδίο της τουριστικής δραστηριότητας της περιοχής. Η αναγκαιότητα ύπαρξης κανονισμών είναι εμφανής στις έξι αρχές που προαναφέρθηκαν. Άλλωστε η θέσπιση τους αποτελεί την απόδειξη πως η αλόγιστη αξιοποίηση προορισμών με στόχο την προσέλκυση τουριστών, είχε αρνητικές συνέπειες παγκοσμίως. Οι τοπικές κοινότητες λοιπόν, μέσα από τη συμμετοχή τους στην προώθηση του τοπικού τουρισμού, επωφελούνται ένεκα της εισροής εισοδήματος από το τουριστικό ρεύμα. Από την άλλη όμως, η συμμετοχή τους πρέπει να διέπεται από τον γνώμονα της διατήρησης της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς και όχι της κερδοσκοπίας.

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι να διασαφηνιστεί η διαφορά της κερδοσκοπίας, από την κερδοφορία. Κερδοσκοπία υφίσταται, όταν στο όνομα της εισροής εισοδήματος, από το τουριστικό ρεύμα, είναι αποδεκτές κάθε είδους αλλαγές, με γνώμονα τη διατήρηση των εσόδων από την τουριστική βιομηχανία. Όπως για παράδειγμα το κτίσιμο

ξενοδοχειακών μονάδων σε περιοχές που υπάρχουν προστατευόμενα είδη, με αποτέλεσμα την καταστροφή του οικοσυστήματος. Η κερδοφορία από την άλλη, είναι η επιθυμητή συνέπεια που αποφέρει η τουριστική βιομηχανία σε ένα τόπο, χωρίς όμως να παρατηρείται αλόγιστη χρήση του φυσικού περιβάλλοντος, είτε της πολιτιστικής κληρονομιάς. Τα έσοδα δηλαδή υφίστανται χωρίς να αποτελούν αιτία καταστροφής για το τοπίο. Συνεπώς, ο εντόπιος πληθυσμός συμβάλει στη δημιουργία σχεδιασμών προς βελτίωση του τόπου του, αλλά και διατήρηση του χαρακτήρα του, τότε σίγουρα το τουριστικό ρεύμα δε θα διαταράξει την ταυτότητα του χώρου, αλλά αντιθέτως θα την ενισχύσει προωθώντας τη γνωστοποίηση της στις χώρες καταγωγής των επισκεπτών.

Αξίζει να σημειωθεί πως το 2005 υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης η Σύμβαση για την αξία της πολιτισμικής κληρονομιάς στην κοινωνία (Faro 2005), γνωστή και ως η Συνθήκη της Φάρο (Council of Europe 2005). Η πιο πάνω συνθήκη έθεσε 3 βασικές προτεραιότητες:

- Την ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής μέσα από τη διαχείριση της διαφορετικότητας
- Τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών και του περιβάλλοντος
- Τη διεύρυνση της δημοκρατικής συμμετοχής.

Μέσα από τις προτάσεις που έχουν τεθεί, διαφαίνεται η ανάγκη αναζήτησης προτάσεων που θα οδηγήσουν σε κοινωνικά και αναπτυξιακά μοντέλα, με στόχο την δημιουργία κοινωνικών δομών, οι οποίες θα διέπονται από το δημοκρατικό συναίσθημα, με απόλυτη αποδοχή της διαφορετικότητας. Επιπροσθέτως, μέσα από αυτές τις δομές να προωθηθεί περισσότερο η συμμετοχή των πολιτών στα κοινά, ως εκ τούτου και στη λήψη αποφάσεων, καθώς αποτελεσματικότερων θεσμών οι οποίοι θα διέπονται από τη συνεργασία δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Αυτό όμως που είναι αξιοπρόσεκτο στην εν λόγω συνθήκη είναι η άποψη για την κοινή πολιτιστική κληρονομιά των λαών της Ευρώπης. Η κοινή πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί παρακαταθήκη αρχών, αξιών και παραδόσεων, μέσα από τις οποίες, είναι εφικτή η προώθηση αλλαγών στην συμπεριφορά των πολιτών (Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society 2005).

Η αντίληψη της αξίας της κοινής Ευρωπαϊκής κληρονομιάς, εισάγει αυτομάτως μια διαφορετική οπτική απέναντι στον τρόπο που οι τουρίστες αντιλαμβάνονται τον χώρο που επισκέπτονται, όπως επίσης και ο εντόπιος πληθυσμός. Ο σεβασμός που πρέπει να

επιδεικνύουν αμφότεροι απέναντι στα πολιτιστικά μνημεία, είτε την παράδοση που διέπει ένα τόπο αφορά εξίσου και τις δυο ομάδες πολιτών. Οι μεν πρώτοι, ως επισκέπτες σε ένα τοπίο έχοντας επίγνωση πως το εν λόγω τοπίο είναι επίσης μέρος της πολιτιστικής τους κληρονομιάς, θα το προστατεύσουν με τη στάση που θα επιδείξουν κατά την επίσκεψη. Κατά τον ίδιο τρόπο και ο εντόπιος πληθυσμός, θα αντιληφτεί πως στην παρούσα χρονική περίοδο έχει οριστεί ως προστάτης της εν λόγω περιοχής, ένεκα καταγωγής. Την προστατεύει ώστε να την παραδώσει αναλλοίωτη στις επόμενες γενεές, οι οποίες δεν αφορούν μόνο αυτές που θα γεννηθούν μελλοντικά στην περιοχή, αλλά όλους τους πολίτες, ανεξαιρέτως.

Πρέπει εν ολίγης να υφίσταται συνεργασία μεταξύ κρατικών φορέων, τουριστικών επιχειρήσεων, της τοπικής αυτοδιοίκησης, αλλά και έμπρακτη συνεισφορά από τους κατοίκους της τοπικής κοινωνίας, ώστε να αυξηθεί το κέρδος, μέσα από την προβολή και να ελαχιστοποιηθεί το ενδεχόμενο κόστος (Κοκκώσης και Τσάρτας 2001). Ο πολιτισμός, δεν αποτελεί προσωπική ιδιοκτησία, αλλά κοινή καταγωγή. Ως εκ τούτου, η ύπαρξη κανονισμών ως προς την αξιοποίηση του με γνώμονα πάντοτε την ανάπτυξη και βελτίωση της περιοχής, είναι επιβεβλημένη. Η βιώσιμη ανάπτυξη και οι επιπτώσεις του πολιτιστικού τουρισμού στην αειφορία μιας περιοχής αναλύονται παρακάτω.

2.5 Αειφόρος - Βιώσιμη Ανάπτυξη και οι Επιπτώσεις του Πολιτιστικού Τουρισμού στην Αειφορία μιας Περιοχής

Η Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (W.C.E.D.), ορίζει την αειφορία ως το μέσο το οποίο καλύπτει τις ανάγκες της σημερινής εποχής, χωρίς ωστόσο να στερεί από τις επερχόμενες γενεές τη δυνατότητα να ικανοποιήσουν τις δικές τους (Φλογαΐτη 2006). Αρχικά, όπως αναφέρει η Γιακουμάτου (2014), λέγοντας αειφορία εννοείται ένας εναλλακτικός τρόπος αξιοποίησης τόσο των φυσικών όσο και των οικονομικών πόρων μιας περιοχής, που έχει ως πρωταρχικό στόχο την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, αλλά και την διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής. Η αειφορία λοιπόν, έχοντας μέλημα την ορθή αξιοποίηση των πόρων μιας περιοχής, σχετίζεται άμεσα με την τουριστική ανάπτυξη, καθώς στοχεύει στην εξισορρόπηση των τοπικών, κοινωνικών, οικονομικών, πολιτισμικών και περιβαλλοντικών δομών του έκαστου τουριστικού προορισμού. Μια εξισορρόπηση, που όπως ισχυρίζονται οι

Κοκκώσης και Τσάρτας (2001), διέπεται από την προσπάθεια αναβάθμισης των υποδομών μιας περιοχής, δίνει έμφαση στην παροχή υπηρεσιών στους επισκέπτες, ώστε να την κάνει πιο ελκυστική προς αυτούς, ενώ, παράλληλα, θέτει αυστηρούς κανόνες ως προς τη διασφάλιση και προστασία της εν λόγω περιοχής, από τυχών αρνητικές συνέπειες που δύναται να προκαλέσει, η αύξηση της τουριστικής προσέλευσης.

Ως εκ τούτου, στόχος της, σύμφωνα με την Ατζέντα 2030 των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, είναι να καλύπτονται οι ανάγκες των σημερινών γενεών χωρίς όμως να τίθεται σε κίνδυνο η δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύπτουν τις δικές τους ανάγκες (Ευρωπαϊκή Ένωση 2020). Η βιώσιμη ανάπτυξη λοιπόν, περιλαμβάνει τόσο τις οικονομικές και κοινωνικές πτυχές, όσο και τις περιβαλλοντικές πτυχές, οι οποίες αλληλοενισχύονται, με στόχο τη διασφάλιση του πλανήτη και των επόμενων γενεών, ενώ αξιοποιούνται οι εν λόγω περιοχές προς όφελος των παρόντων τους κατοίκων.

Η τουριστική προσέλευση σε μια περιοχή είναι ιδιαίτερα αυξημένη, όταν η εν λόγω περιοχή παρουσιάζει πολιτιστική κληρονομιά. Πιο συγκεκριμένα, περιοχές οι οποίες έχουν στους κόλπους τους μνημεία ή προσφέρουν στον επισκέπτη εμπειρίες που διέπονται από λαογραφικά στοιχεία, παρουσιάζουν έντονο πολιτιστικό τουρισμό ο οποίος μπορεί να αποτελέσει πηγή εισοδήματος για εκείνη την περιοχή. Για παράδειγμα, στα νησιά Orkney της Σκωτίας, παρατηρείται η αξιοποίηση του πολιτιστικού τους πλούτου, με στόχο της προσέλευση τουριστών. Αυτό είχε ως συνέπεια την αύξηση του τουριστικού ρεύματος, αξιοποιώντας τα μνημεία της εν λόγω περιοχής ως πηγή έλξης των τουριστών. Αντίθετα, στην περιοχή της Χοιροκοιτίας, στην Κύπρο, δεν παρατηρείται αντίστοιχη αξιοποίηση του χώρου προς όφελος των εντόπιων κατοίκων της Χοιροκοιτίας.

Στις μέρες μας, ο πολιτιστικός τουρισμός, αποτελεί μια μορφή επένδυσης κατά την οποία το προϊόν προς κατανάλωση είναι ο ίδιος ο πολιτισμός που διέπει την προς ανάπτυξη περιοχή. Με την χάραξη διαφόρων στρατηγικών, από πλευράς πολιτείας και εντόπιου πληθυσμού επιχειρείται η προσέλκυση επιχειρήσεων, οι οποίες μέσω των επενδύσεων ενισχύουν την αναβάθμιση τόσο των υποδομών, όσο και των δικτύων μεταφορών.

Πιο συγκεκριμένα, στην Κύπρο, η οποία στηρίζει μεγάλο μέρος της οικονομίας της στον τουρισμό, σύμφωνα με τα στατιστικά δεδομένα που παρατίθενται στη Στατιστική Υπηρεσία της Κυπριακής Δημοκρατίας (2020), το έτος 2019 επισκέφτηκαν το νησί 3.938.625 τουρίστες. Ο αριθμός των επισκεπτών αποδεικνύει πως το νησί έχει στοιχεία τα οποία η τουριστική βιομηχανία αξιοποιεί με επιτυχία, με αποτέλεσμα την εισροή τουριστικού ρεύματος και κατ' επέκταση, την βελτίωση της οικονομίας του τόπου.

Οι στρατηγικές αναβίωσης όμως, πρέπει να διέπονται από μηχανισμούς οι οποίοι θα επιτρέπουν μεν την ανάπτυξη σε μια περιοχή, χωρίς όμως η ανάπτυξη να αποβεί καταστροφική τόσο για την ποιότητα ζωής των ντόπιων κατοίκων, όσο και για το ίδιο το περιβάλλον. Άλλωστε, αυτές οι στρατηγικές υποστηρίζονται και στις αρχές της Χάρτας του Πολιτιστικού Τουρισμού στην οποία αναφερθήκαμε πιο πάνω. Για τον λόγο αυτό, το 1972, στην Κύπρο, θεσπίστηκε ο περί Πολεοδομίας και Χωροταξίας Νόμος, και τέθηκε σε πλήρη εφαρμογή την 1η Δεκεμβρίου, το 1990. Στόχος της πολεοδομικής και χωροταξικής νομοθεσίας είναι η διασφάλιση ορθολογικής οργάνωσης και προγραμματισμού ανάπτυξης αλλά και επαρκούς προστασίας του περιβάλλοντος και της φυσικής αλλά και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ένα άλλο μέτρο, προσέλκυσης του τουριστικού ρεύματος στην Κύπρο, είναι η διοργάνωση διαφόρων εκδηλώσεων, οι οποίες προβάλλουν την τοπική πολιτιστική κληρονομιά και τα τοπικά ήθη και έθιμα (Αποστολόπουλος & Σδράλη 2009). Για παράδειγμα, όπως αναφέρεται στην ιστοσελίδα του Διεθνούς Φεστιβάλ Αρχαίου Ελληνικού Δράματος (2020), το οποίο συνδιοργανώνεται ετησίως από τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας, το Κυπριακό Κέντρο του Διεθνούς Ινστιτούτου Θεάτρου (ΚΚΔΙΘ) και το Υφυπουργείο Τουρισμού, το Φεστιβάλ, λαμβάνει χώρα στο Αρχαίο Θέατρο Κουρίου, έχει δημιουργήσει ένα διεθνές δίκτυο συνεργασίας με περισσότερα από 130 θεατρικά σχήματα και έχουν παρουσιάσει παραγωγές από χώρες όπως το Βέλγιο, την Κίνα, τη Γερμανία, την Ελλάδα, το Ισραήλ, τη Ιταλία, η Κορέα, η Λετονία, η Πορτογαλία, η Ρωσία, το Ηνωμένο Βασίλειο και άλλες. Με αυτόν τον τρόπο ενισχύεται αισθητά η τοπική οικονομία καθώς αναπτύσσονται μικρομεσαίες επιχειρήσεις, μειώνοντας το πρόβλημα της ανεργίας που μαστιίζει ιδιαίτερα απομακρυσμένες περιοχές.

Η τουριστική βιομηχανία στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό τόσο στο περιβάλλον και την ιστορία ενός τόπου, όσο και στον πολιτισμό του. Αυτό όμως αποτελεί δίκκοπο μαχαίρι, καθώς είναι εξίσου πιθανή η ύπαρξη ποικίλων αρνητικών συνεπειών. Σύμφωνα με την Αβδελλή (2005), η τουριστική βιομηχανία συνεισφέρει, αναμφισβήτητα στην οικολογική ανάπτυξη μίας περιοχής, καθώς μέσω αυτής δημιουργούνται θέσεις εργασίας και παρατηρείται εισροή συναλλάγματος. Από την άλλη όμως η χωρίς μέτρο και λανθασμένη ανάπτυξη του τουρισμού επιφέρει, βραχυπρόθεσμα, γρήγορα οικονομικά οφέλη καταλήγοντας ωστόσο, μακροπρόθεσμα, σε χαμηλής ποιότητας τουριστική δραστηριότητα (Αβδελλή 2005). Επίσης αλόγιστη αξιοποίηση των πολιτιστικών προορισμών ελλοχεύει κινδύνους, ειδικότερα αναφορικά με την καταστροφή τόσο του περιβάλλοντος, όσο και αρχαιολογικών μνημείων.

Έχει παρατηρηθεί σε περιοχές όπου υφίσταται έντονη τουριστική δραστηριότητα, το φαινόμενο της φθοράς των πολιτιστικών μνημείων, καθώς σταδιακά χάνουν την πολιτιστική τους αξία και τείνουν να εξελίσσονται σε προϊόν προς κατανάλωση όπως υποστηρίζει ο Πασχαλίδης (2002). Επιπροσθέτως, η ρύπανση του περιβάλλοντος, ένεκα τη κατάχρησης των φυσικών πόρων, είναι μια άλλη αρνητική συνέπεια που έχει ως επακόλουθο την διατάραξη του οικοσυστήματος, αλλά και της διόγκωσης της αστυφιλίας (Παυλογεωργάτος & Κωνσταντογλου 2005). Σύμφωνα με τον Αντόνιο Γκουτιέρες (2018), Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ:

Οι Στόχοι για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη είναι το μονοπάτι που μας οδηγεί σε ένα κόσμο δικαιότερο, πιο ειρηνικό και ευημερούντα, και σε έναν υγιή πλανήτη. Είναι επίσης μια πρόσκληση για αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών. Δεν υπάρχει μεγαλύτερο καθήκον από το να επενδύσουμε στην ευημερία των νέων.

Έχοντας ως γνώμονα την πιο πάνω άποψη θα πρέπει όλοι οι πολίτες να έχουν πρωτίστως κατά νου πως σε αυτόν τον κόσμο είναι «τουρίστες» οι οποίοι επισκέπτονται για ένα χρονικό διάστημα μια περιοχή και αφού αγκαλιάσουν τις ομορφιές της για όσο διάστημα βρίσκονται εκεί, πρέπει φεύγοντας να μην την έχουν αλλοιώσει με την παρουσία τους. Η χάραξη λοιπόν μιας στρατηγικής η οποία θα μετατρέψει ένα χώρο σε πολιτιστικό προορισμό πρέπει να χαρακτηρίζεται κατά κύριο λόγο από την άνωθεν πρόταση ώστε ο εν λόγω χώρος να λάβει μεν την βελτίωση που επιθυμείται, διατηρώντας παράλληλα την ταυτότητα του (Βουδούρη και Στρατή 1999).

Συνεπώς, η χάραξη στρατηγικών είναι άκρως απαραίτητη τόσο για την αύξηση του τουριστικού ρεύματος, όσο και τη διατήρηση του. Ένα τέτοιο μέτρο είναι ο εκσυγχρονισμός υποβαθμισμένων περιοχών, μέσω των στρατηγικών αναβίωσης με κίνητρο την ενίσχυση του αστικού τουρισμού και την προσέλκυση νέων επισκεπτών.

Η πολιτιστική κληρονομιά ενός τόπου αντικατοπτρίζει την ιστορική του πορεία, αλλά και την ταυτότητά του. Η διατήρηση λοιπόν της πολιτιστικής κληρονομιάς, συμβάλει τόσο στην διατήρηση της εθνικής ταυτότητας, όσο και στη γνωστοποίηση αυτής της ταυτότητας στον υπόλοιπο κόσμο. Με γνώμονα, λοιπόν, την σπουδαιότητα της προστασίας και συνέχειας της πολιτιστικής κληρονομιάς, ιδρύθηκε ο Οργανισμός UNESCO, ο οποίος αναφέρεται εκτενέστερα παρακάτω.

Κεφάλαιο 3

UNESCO

Πριν ακόμα τελειώσει ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, είχε καταστεί πρόδηλη η ανάγκη να ληφθούν, μέτρα σε διεθνές επίπεδο, ώστε με τη λήξη των εχθροπραξιών να ξαναμπούν οι βάσεις για την εκπαιδευτική και πολιτιστική ανασυγκρότηση του μέλλοντος. Οι πληγές που άφησε στην ανθρωπότητα ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος έπρεπε να κλείσουν και αυτό ήταν εφικτό μόνο μέσα από μια συλλογική προσπάθεια. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο δημιουργήθηκε ο οργανισμός UNESCO, ο οποίος έθεσε σαν πρώτιστο στόχο του την ειρήνη μεταξύ των λαών. Η δράση και το έργο της UNESCO αναλύεται παρακάτω.

3.1 Ιστορία - Δράση

Η UNESCO είναι ένας διεθνής οργανισμός με έδρα το Παρίσι, που ανήκει στο σύστημα των Ηνωμένων Εθνών. Ιδρύθηκε το 1945, έχοντας ως βασικό στόχο ίδρυσης της την διατήρηση της ειρήνης μεταξύ των Εθνών (UNESCO 2020). Ο στόχος αυτός ήταν επιτακτικής ανάγκης ένεκα των δυο μεγάλων πολέμων που είχαν προηγηθεί, του Α και Β Παγκοσμίου Πολέμου, οι οποίοι με την ολοκλήρωσή τους άφησαν τον πλανήτη υλικά, οικονομικά, αλλά και ηθικά ερημωμένο.

Με όραμα ένα ειρηνικό κόσμο, έθεσε ως στόχο την παγίωση της ειρήνης, μέσα από πολιτιστικές δράσεις και τη δημιουργία τρόπων επικοινωνίας μεταξύ των Εθνών του την απαρτίζουν. Το ακρωνύμιό της αναφέρεται στις λέξεις, United Nations Educational Scientific and Cultural Organization, και έχει ως έμβλημα την πρόσοψη του Παρθενώνα, ενώ στη θέση των δωρικών κιόνων βρίσκονται τα αρχικά του ονόματός της.

Η δράση της είναι πολυποίκιλη. Δραστηριοποιείται στους τομείς της εκπαίδευσης, της επιστήμης και του πολιτισμού. Μέσα από αυτή τη δράση προσπαθεί να φέρει κοντά

τους λαούς, κάμπτοντας έτσι τυχών αντιπαλότητες με γενεσιουργό αιτία το ιστορικό τους παρελθόν. Επιπροσθέτως, προσπαθεί να αναδείξει την πολιτιστική κληρονομιά των κρατών αυτών με στόχο τη γνωστοποίηση, αλλά και την προστασία της από κάθε είδους φθορά και καταστροφή, προκειμένου αυτά να κληροδοτηθούν στις γενιές του μέλλοντος. Τον Νοέμβριο του 1972, στο Γενικό Συνέδριο της UNESCO, υιοθετήθηκε η Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς. Από τότε έως σήμερα έχουν αναγνωρίσει τη Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς 191 Κράτη-Εταίροι.

Γενεσιουργός αιτία αυτής της Σύμβασης ήταν ο κίνδυνος που διέτρεχαν οι αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία της φύσης, ένεκα του ανεξέλεγκτου ρυθμού της οικονομικής ανάπτυξης. Για τον σκοπό αυτό, στο πλαίσιο αυτής της συνθήκης, το 1972, δημιουργήθηκε ο Κατάλογος Μνημείων Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO 2020). Ο εν λόγω κατάλογος, αποτελεί ένα αρχείο μνημείων και χώρων ανεκτίμητης αξίας για όλη την ανθρωπότητα. Είναι η πολιτιστική μας κληρονομιά, είναι το παρελθόν μας. Είναι η ιστορική πορεία της ανθρωπότητας. Σε αυτόν, περιλαμβάνονται πάνω από 1000 εγγραφές προερχόμενες από τα 163 κράτη μέλη του Οργανισμού. Εγγραφές που πρέπει να διατηρηθούν, ώστε να κληροδοτηθούν στους απογόνους μας.

Ως εκ τούτου, χαρακτηρισμός Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της ΟΥΝΕΣΚΟ, απονέμεται σε μνημεία ή τοποθεσίες, τα οποία διακρίνονται τόσο για την ιστορική, πολιτιστική και καλλιτεχνική σημασία τους, όσο και για την περιβαλλοντική, όπως για παράδειγμα ο Νεολιθικός οικισμός της Χοιροκοιτίας, στην Κύπρο και τα Νεολιθικά μνημεία στα νησιά Orkney. Για τον λόγο αυτό, υπάρχουν διαφορετικά κριτήρια ένταξης για τις τοποθεσίες και άλλα για τα πολιτιστικά μνημεία τα οποία αναλύονται παρακάτω.

3.2 Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς: Κριτήρια Επιλογής

Για να συμπεριληφθεί ένα μνημείο ή τοποθεσία στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς απαιτείται να πληροί τουλάχιστον ένα από τα κριτήρια που έχουν τεθεί στο Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. Πιο συγκεκριμένα η συμπερίληψη του υλοποιείται, αφού εξεταστεί η αίτηση της χώρας

στην οποία βρίσκεται και διαπιστωθεί κατά πόσο το εν λόγω μνημείο ή τοποθεσία, αποτελούν όντως μνημεία «εξαιρετικής παγκόσμιας αξίας» (Κυπριακή Εθνική Επιτροπή UNESCO 2020). Τα κριτήρια επιλογής χωρίζονται σε τρεις ομάδες και αναφέρονται κάτωθι, όπως είναι αναρτημένα στην ιστοσελίδα της Κυπριακής Εθνικής Επιτροπής UNESCO. Η πρώτη ομάδα περιλαμβάνει τα κριτήρια που αναφέρονται στα πολιτιστικά κριτήρια και η δεύτερη ομάδα περιλαμβάνει κριτήρια που αφορούν την φυσική κληρονομιά, ενώ ως τρίτη ομάδα τέθηκε ο συνδυασμός πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς. Πρέπει να σημειωθεί όμως ότι τα κριτήρια αυτά αναθεωρούνται συχνά από την Επιτροπή για να ανταποκρίνονται στις σύγχρονες εξελίξεις.

Κριτήρια Πολιτιστικής Κληρονομιάς:

- Να είναι αριστουργηματικό δείγμα της ανθρώπινης δημιουργικότητας.
- Να παρουσιάζει σημαντική ανταλλαγή ανθρώπινων αξιών σε ένα χρονικό διάστημα ή σε μια πολιτισμική περιοχή του κόσμου, όσον αφορά στην αρχιτεκτονική ή στην τεχνολογική εξέλιξη, στην τέχνη των μνημείων, στην πολεοδομία ή στον σχεδιασμό τοπίων.
- Να αποτελεί μοναδική ή τουλάχιστον εξαιρετική μαρτυρία για μια πολιτισμική παράδοση ή έναν πολιτισμό που επιβιώνει μέχρι σήμερα ή έχει εξαφανιστεί.
- Να αποτελεί εξαιρετικό παράδειγμα αρχιτεκτονικής κτιρίου, αρχιτεκτονικού ή τεχνολογικού συμπλέγματος ή τοπίου που απεικονίζει σημαντικές περιόδους στην ανθρώπινη ιστορία.
- Να αποτελεί εξαιρετικό παράδειγμα ενός παραδοσιακού οικισμού, αξιοποίησης της γης ή της θάλασσας, που να είναι ενδεικτικό ενός πολιτισμού (ή περισσοτέρων) ή αλληλεπίδρασης του ανθρώπου με το περιβάλλον, ιδιαίτερα όταν αυτό έχει καταστεί ευάλωτο υπό την επίδραση αμετάκλητων αλλαγών.

Κριτήρια Φυσικής Κληρονομιάς:

- Να συνδέεται άμεσα ή έμμεσα με γεγονότα ή ζωντανές παραδόσεις, ιδέες ή αντιλήψεις, με καλλιτεχνικά ή λογοτεχνικά έργα εξαιρετικής παγκόσμιας σημασίας (Η Επιτροπή συστήνει όπως αυτό το κριτήριο χρησιμοποιείται κατά προτίμηση σε συνδυασμό με άλλα κριτήρια).
- Να περιέχει φυσικά φαινόμενα σε υπερθετικό βαθμό ή περιοχές εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς και αισθητικής σημασίας.
- Να αποτελεί εξαιρετικό παράδειγμα εκπροσώπησης σημαντικών σταδίων της ιστορίας της γης, όπως καταγραφή ζωής, σημαντικές γεωλογικές διαδικασίες σε εξέλιξη, ενδεικτικές της γεωμορφολογίας ή σημαντικών φυσιογραφικών γνωρισμάτων.
- Να αποτελεί εξαιρετικό παράδειγμα σημαντικών οικολογικών και βιολογικών διαδικασιών στην εξέλιξη και την ανάπτυξη της γης, του

νερού, παράκτιων και θαλάσσιων οικοσυστημάτων και κοινοτήτων ζώων και φυτών.

- Να περιλαμβάνει τα πιο σημαντικά και ενδεικτικά φυσικά καταλύματα για διατήρηση της επιτόπιας βιολογικής ποικιλομορφίας, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που περιέχουν απειλούμενα είδη εξαιρετικής παγκόσμιας σημασίας από άποψη επιστήμης ή συντήρησης

(UNESCO 2020)

Η Κυπριακή Δημοκρατία, το 1975, υπέγραψε τη Σύμβαση της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς. Μέσα από αυτή την επικύρωση, δεσμεύτηκε, όπως και τα υπόλοιπα κράτη μέλη της UNESCO, να συμβάλει στην προστασία των χώρων παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Μάλιστα υπήρξε μια από τις πρώτες χώρες που ενέγραψε μνημεία της στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Τόσο για την προετοιμασία της πρότασης για εγγραφή κυπριακών μνημείων ή τοπίων στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς, όσο και ως μια εκ των αρμοδίων για τήρηση των συμφωνηθέντων με την UNESCO, είναι η Εθνική Επιτροπή UNESCO Κύπρου, η δράση της οποίας αναφέρεται παρακάτω.

3.2.1 Κυπριακή Εθνική Επιτροπή UNESCO

Η Κύπρος ως μέλος της UNESCO εκπροσωπείτε μέσω της Κυπριακής Εθνικής Επιτροπής UNESCO. Η επιτροπή ιδρύθηκε στις 15 Φεβρουαρίου 1962 και αρχικά λειτουργούσε υπό την εποπτεία του Υπουργείου Εξωτερικών, μέχρι το 2001. Έπειτα, με απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου, την εποπτεία ανέλαβε το Υπουργείο Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας. Στις 25 Νοεμβρίου το 2016, με απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου δημιουργήθηκε το Ίδρυμα «Κυπριακή Εθνική Επιτροπή για την UNESCO». Σκοπός του εν λόγω ιδρύματος είναι αφενός η προβολή και προώθηση του έργου της UNESCO και αφετέρου η διάδοση των αρχών, σκοπών, επιδιώξεων και προγραμμάτων της, όπως αυτά αναφέρονται στην ιστοσελίδα της Κυπριακής Εθνικής Επιτροπής UNESCO (Κυπριακή Εθνική Επιτροπή ΟΥΝΕΣΚΟ 2020). Η σύνθεση της Κυπριακής Εθνικής Επιτροπής UNESCO απαρτίζεται από τον Πρόεδρο, τον Γενικό Γραμματέα και τα Μέλη. Ο Πρόεδρος διορίζεται από το Υπουργικό Συμβούλιο, ύστερα από πρόταση του Υπουργείου Παιδείας, Πολιτισμού, Νεολαίας και Αθλητισμού, ενώ τα μέλη της Επιτροπής είναι εκπρόσωποι των ακόλουθων Υπουργείων, Υπηρεσιών και Φορέων: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Υπουργείο Εξωτερικών, Υπουργείο Γεωργίας,

Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος, Τμήμα Αρχαιοτήτων, Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών Υπηρεσία Κυπριακής Χειροτεχνίας Πανεπιστήμιο Κύπρου (Κυπριακή Εθνική Επιτροπή ΟΥΝΕΣΚΟ 2020).

Μέσα από τις προσπάθειες των μελών της Επιτροπής, μέχρι στιγμής η Κύπρος έχει επιτύχει τρεις εγγραφές στα Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO. Η πρώτη εγγραφή έγινε το 1980 και αφορά στην Πάφο περιλαμβάνοντας τη σημερινή Κάτω Πάφο (αρχαία Νέα Πάφος) και την κοινότητα των Κουκλιών (αρχαία Παλαίπαφος). Η δεύτερη εγγραφή έγινε το 1985 και περιελάμβανε αρχικά εννέα Βυζαντινές και Μεταβυζαντινές τοιχογραφημένες εκκλησίες της οροσειράς του Τροόδους, με την προσθήκη μιας δέκατης εκκλησίας το 2001. Τέλος, η τρίτη εγγραφή της Κύπρου έγινε το 1998 και αφορά στο Νεολιθικό οικισμό της Χοιροκοιτίας (Κυπριακή Εθνική Επιτροπή ΟΥΝΕΣΚΟ 2008).

Η UNESCO θέλοντας να ενισχύσει τις προσπάθειες διάσωσης και προβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς, σε συνεργασία με το Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Χώρων (International Council of Monuments and Sites), το 1983, καθιέρωσαν την 18η Απριλίου ως τη Διεθνή Μέρα Μνημείων (Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών 2020). Με γνώμονα λοιπόν, τα άνωθεν, μέσα από τις εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα σε όλες τις χώρες μέλη της UNESCO κατά την εν λόγω μέρα, προωθείται η ανάδειξη των πολιτιστικών μνημείων, σε συνεργασία με το Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Χώρων (International Council of Monuments and Sites) είτε αυτά εντάσσονται στον κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς, είτε όχι. Η ανάδειξη τους προσδοκεί, πέρα από το προφανές, στην ενθάρρυνση των πολιτών και των τοπικών αρχών στο να έρθουν σε επαφή με την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου τους, καθώς επίσης να αντιληφθούν την αναγκαιότητα της διάσωσης της, η οποία δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί χωρίς την συμβολή όλων των φορέων. Για το σκοπό αυτό, το 2019, στην Κύπρο, ορίστηκε ως θέμα ημέρας «Το Αγροτικό τοπίο - Rural Landscapes», ώστε να αναδειχθεί και να προστατευθεί το αγροτικό τοπίο. Μάλιστα, στο πλαίσιο των εορτασμών της μέρας, κάθε χρόνο με ανακοίνωση του το Τμήμα Αρχαιοτήτων, Υπουργείο Μεταφορών, Επικοινωνιών και Έργων, επιτρέπει τη δωρεάν είσοδο σε δώδεκα αρχαιολογικούς χώρους και αρχαία μνημεία, μεταξύ αυτών και η Χοιροκοιτία (Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών 2020). Ενώ, για το έτος 2020, σύνθημα της Παγκόσμιας Ημέρας

Μνημείων, αποτέλεσε το «Κοινοί Πολιτισμοί, Κοινή Κληρονομιά, Κοινή Ευθύνη». Το σύνθημα αυτό αντικατοπτρίζει την βασική αρχή που διέπει την Συνθήκη του Φάρο, δηλαδή την κοινή μας κληρονομιά και έχει ως θέμα τις σχέσεις μεταξύ των πολιτισμών και τη συλλογική ευθύνη για την φροντίδα και διαφύλαξη της κληρονομιάς.

Αντίστοιχη επιτροπή UNESCO, στη Σκωτία, δεν υπάρχει, ένεκα του γεγονότος ότι αποτελεί μια εκ των τεσσάρων χωρών που απαρτίζουν το Ηνωμένο Βασίλειο. Ως εκ τούτου, την πρόταση ένταξης των μνημείων του Orkney κατέθεσε η Εθνική Επιτροπή UNESCO για το Ηνωμένο Βασίλειο, όπως αναφέρεται παρακάτω (United Kingdom National Commission for UNESCO 2020).

3.2.2 Εθνική Επιτροπή UNESCO για το Ηνωμένο Βασίλειο

Με τον όρο Χώρες του Ηνωμένου Βασιλείου ορίζονται οι χώρες Αγγλία, Σκωτία, Ουαλία και η Βόρεια Ιρλανδία. Οι τέσσερις χώρες αποτελούν το Ηνωμένο Βασίλειο και σχηματίζουν ένα κυρίαρχο κράτος.

Το Ηνωμένο Βασίλειο ως κυρίαρχο κράτος εκπροσωπεί τις πιο πάνω χώρες στο πλαίσιο διεθνών οργανισμών, όπως ΟΗΕ και Ευρωπαϊκή Ένωση και UNESCO, ως εκ τούτου το Κοινοβούλιο του Ηνωμένου Βασιλείου και η κυβέρνηση του κράτους ασχολούνται με θέματα που αφορούν και τις τέσσερις, συνεπώς η πρόταση ένταξης της Καρδιάς του Νεολιθικού Orkney, που βρίσκεται στη Σκωτία, έγινε από την Εθνική Επιτροπή UNESCO για το Ηνωμένο Βασίλειο.

Η Εθνική Επιτροπή UNESCO για το Ηνωμένο Βασίλειο, έχει την έδρα της στο Λονδίνο και το 1972 επικύρωσε τη Σύμβαση της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς. Σήμερα, αριθμεί συνολικά 32 μνημεία στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς, εκ των οποίων τα 27 έχουν ενταχθεί με βάση τα κριτήρια που άπτονται των πολιτιστικών μνημείων, τα τέσσερα ως φυσικά τοπία και τέλος ένα μνημείο κρίθηκε πως κατατάσσεται εξίσου, τόσο στα πολιτιστικά όσο και φυσικά τοπία, ως εκ τούτου αναφέρεται στην κατηγορία του συνδυασμού των δυο κατηγοριών (United Kingdom National Commission for UNESCO 2020).

Η Σκωτία, ως μια από τις χώρες που αποτελούν το Ηνωμένο Βασίλειο συνεργάζεται στενά με την Εθνική Επιτροπή για το Ηνωμένο Βασίλειο. Την οργάνωση όμως των

δράσεων που άπτονται της προστασίας των σκωτικών μνημείων, έχουν αναλάβει σκωτικές οργανώσεις, όπως οι Historic Scotland, το Orkney Islands Council, το Scottish Natural Heritage και το Royal Society for the Protection of Birds (Historic Scotland, 2020).

Ο πολιτισμός, είναι ένα αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας ενός τόπου. Μέσω αυτού, είναι δυνατή η μελέτη της ιστορικής πορείας των προγόνων μας, ενώ παράλληλα είναι εφικτή η κατανόηση της παρούσας πολιτιστικής ταυτότητας ενός λαού. Ο Νεολιθικός οικισμός της Χοιροκοιτίας, αποτελεί την αρχαιότερη ένδειξη ύπαρξης οργανωμένης κοινωνίας στην Κύπρο. Είναι αναμφίβολα ένα από τα πλέον σημαντικά αρχαιολογικά μνημεία της Κύπρου, εξού και το γεγονός ότι εντάχθηκε στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO.

Κεφάλαιο 4

Οι Νεολιθικοί Οικισμοί της Χοιροκοιτίας και των Νήσων Orkney

Η ιστορία ενός τόπου είναι συνδεδεμένη με την ταυτότητα των κατοίκων του. Η μελέτη της ιστορίας δίνει την ευκαιρία στον άνθρωπο να κατανοήσει την ταυτότητα του, τις αξίες μέσα από τις οποίες γαλουχήθηκε, αλλά και να αντιληφτεί το χρέος του απέναντι στις επόμενες γενεές. Η συνέχεια του πολιτισμού και η μεταλαμπάδευση του στους επόμενους είναι το χρέος που καλείται να καλύψει η μια γενιά απέναντι στην επομένη. Ο πολιτιστικός πλούτος, αποτελεί μια ιστορική πηγή γνώσης και αξιών, χωρίς κτήτορα, αλλά ανήκει σε όλη την ανθρωπότητα. Μέσα από αυτό το πλαίσιο η UNESCO δημιούργησε τον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς, στον οποίο τα κράτη μέλη της εγγράφουν πολιτιστικά τους μνημεία ορίζοντας τα έτσι ως μνημεία ενός παγκόσμιου πολιτιστικού χάρτη στη διάθεση όλων των πολιτών όπως είδαμε. Τέτοιο μνημείο είναι ο Νεολιθικός οικισμός της Χοιροκοιτίας, ο οποίος αναλύεται παρακάτω.

4.1 Ιστορία του Νεολιθικού Οικισμού της Χοιροκοιτίας

Η εμφάνιση της Κύπρου, χρονολογείται περίπου από πριν 15 εκατομμύρια χρόνια (Δερμιτζάκης, 1992). Σύμφωνα με ενδείξεις που βρέθηκαν στις οροσειρές της, ουδέποτε αποτέλεσε τμήμα στεριάς που αποκόπηκε και μεταβλήθηκε σε νησί. Αντιθέτως, οι ενδείξεις φανερώνουν πως η Κύπρος, ανυψώθηκε από τη θάλασσα (Δερμιτζάκης 1992). Η κατοίκηση όμως του νησιού, έπειτα από έρευνες, τοποθετείτε γύρω στην 11η χιλιετία π.Χ, όπως αναφέρουν οι Σάμψων και Κατσαρού, (2007), κατά την οποία οι κάτοικοι του νησιού εξασφάλιζαν την τροφή τους μέσω κυνηγιού και καρποσυλλογής. Αλλαγή στον τρόπο ζωής των κατοίκων αποτελεί η 7η χιλιετία π.Χ, κατά την οποία παρατηρείται η ύπαρξη οικισμών. Πιο συγκεκριμένα, αυτή την περίοδο εμφανίζονται

οικισμοί στη Χοιροκοιτία, στην Καλαβασό-Τέντα, στο Ακρωτήριο Αποστόλου Ανδρέα, στο Τρουλί και στην Πέτρα του Λιμνίτη (Σάμψων και Κατσαρού 2007).

Ο Νεολιθικός οικισμός της Χοιροκοιτίας, ιδρύθηκε στα τέλη της 7ης χιλιετίας π.Χ., κατά την Ακεραμική Νεολιθική περίοδο, και βρίσκεται στην επαρχία Λάρνακας. Σύμφωνα με πρόσφατες έρευνες, άποικοι από τον γειτονικό ηπειρωτικό χώρο εγκαταστάθηκαν στο νησί, αναπτύσσοντας τον προκεραμικό νεολιθικό πολιτισμό, του οποίου λαμπρό παράδειγμα αποτελεί η Χοιροκοιτία (UNESCO 2020). Ο οικισμός ήρθε στο φως το 1934 από τον αρχαιολόγο Πορφύριο Δίκαιο, ο οποίος ανέλαβε την ανασκαφή του χώρου για μια δεκαετία, από το 1936 έως το 1946 (Παντελίδου, Πρωτοπαπά, Γιαλλουρίδης 1994), ενώ από το 1976 οι ανασκαφές συνεχίστηκαν από τη Γαλλική Αρχαιολογική Αποστολή υπό την κηδεμονία του Εθνικού Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών (CNRS) και του Υπουργείου Εξωτερικών και Ευρωπαϊκών Υποθέσεων της Γαλλίας, υπό την διεύθυνση του Alain Le Brun (Υφυπουργείου Τουρισμού 2020). Ο χώρος, με τη σημερινή του μορφή, παρουσιάζεται στο παράρτημα **A(A1)**.

Πολλές εκδοχές υπάρχουν αναφορικά με την προέλευση της ονομασίας της Χοιροκοιτίας, εκδοχές, που αλλάζουν εντελώς τη σημασία αλλά και τον τρόπο γραφής της λέξεως. Αρχικά, σύμφωνα με την Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια (2020) η επικρατούσα άποψη για την ονομασία του χωριού είναι σύνθετη από την λέξη Χοίρος και την λέξη κοίτη, υποδηλώνοντας έτσι περιοχή που εκτρέφονταν χοίροι. Υπάρχουν όμως και κάποιες άλλες εκδοχές οι οποίες αναφέρονται, τόσο στην ιστοσελίδα του Υφυπουργείου Τουρισμού της Κυπριακής Δημοκρατίας (2020), όσο και στην Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια (2020). Στις πιο πάνω αναφορές, φαίνεται η αρχική ονομασία της κοινότητας να μην είναι αυτή που έχει σήμερα, αλλά να ονομάζεται Σιδηροκοιτίδα, ένεκα της ύπαρξης του σιδήρου (Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια 2020). Επιπροσθέτως εικάζεται πως η ονομασία προήλθε από την λέξη «χειρογητιά» που υποδηλώνει άσκηση της χειρομαντείας, ή Ιεροκοτίδα, δηλαδή Ιερός χώρος (Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια 2020). Ακολούθως, μια άποψη που παρουσιάζεται και στην επίσημη ιστοσελίδα του Κοινοτικού Συμβουλίου Χοιροκοιτίας (2020), υποστηρίζει πως η ονομασία προήλθε από το φυτό «χερομολία». Αυτή όμως η εκδοχή, είναι μάλλον απίθανη, καθώς δεν αναφέρεται ως τοπικό φυτό, αλλά βρίσκεται σε αρκετές περιοχές της Κύπρου. Μελετώντας, παλαιούς χάρτες της Κύπρου, το χωριό σημειώνεται ως Chierochitia, ενώ, ο χρονογράφος Λεόντιος Μαχαιράς στο βιβλίο του *Χρονικόν*(2015)

στην παράγραφο 675, αναφέρει το χωριό ως Χεροκοιτίαν¹ όταν περιγράφει τη μεγάλη μάχη που έγινε εκεί την Κυριακή, 7.7.1426, μεταξύ των κυπριακών δυνάμεων υπό τον βασιλιά Ιανό και των δυνάμεων των Μαμελούκων της Αιγύπτου που είχαν εισβάλει στο νησί (Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια 2020).

Στον Νεολιθικό οικισμό της Χοιροκοιτίας, παρατηρείται η αρχιτεκτονική δραστηριότητα των κατοίκων καθώς επίσης και η ύπαρξη κοινωνικής δομής, διότι βρέθηκε οικία η οποία διαφέρει από τις υπόλοιπες και σύμφωνα με τους μελετητές, αυτή η οικία αποτελούσε το σπίτι του αρχηγού του οικισμού (Παντελίδου, Χατζηκωστή, Χρίστου 1995). Επιπροσθέτως, αριθμούσε 300 κατοίκους, οι οποίοι είχαν τις κατοικίες τους κτισμένες τη μια δίπλα στην άλλη, δείχνοντας πως λειτουργούσαν ως σύνολο και μεταξύ των υπήρχε συνεργασία και αλληλεγγύη (Παντελίδου, Πρωτοπαπά, Γιαλλουρίδης 1994). Πιο συγκριμένα, η δημιουργία του οικισμού της Χοιροκοιτίας, φανερώνει την ύπαρξη συλλογικής προσπάθειας, με κάποιες ομοιότητες από οικισμούς που βρεθήκαν στην Εγγύς Ανατολή (Υπουργείο Μεταφορών, Επικοινωνιών και Έργων 2020). Δείχνει δηλαδή την ύπαρξη μιας καλά δομημένης κοινωνικής οργάνωσης που στόχο είχε το κοινό καλό των κατοίκων της κοινότητας.

Σύμφωνα με τους Σάμψων και Κατσαρού (2007) οι οικίες της Χοιροκοιτίας είχαν κυκλικό σχήμα και ήταν χτισμένες στη βάση τους με λιθάρια, ενώ στο πάνω μέρος τους με πλιθάρια και πηλό, με εξωτερική διάμετρο μεταξύ 2,30 μέτρα ως 11,00 μέτρα και εσωτερική διάμετρο από 3 ως 7 μέτρα, από τα οποία σήμερα σώζεται μόνο το κάτω μέρος των τοίχων που ήταν λίθινο. Τη στέγη αποτελούσαν οριζόντια δοκάρια, πάνω στα οποία υπήρχαν καλάμια και κλαδιά, καλυμμένα με πηλό. Στο κέντρο της οικίας υπήρχε εστία και οπή, η οποία χρησίμευε στην έξοδο καπνού από τον χώρο (Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια 2020).

Επιπροσθέτως, στις περισσότερες οικίες παρατηρήθηκε η ύπαρξη μεσοπατωμάτων, τα οποία αξιοποιούνται πιθανότατα ως ντουλάπια για αποθήκευση τροφίμων και εργαλείων. Τα κατώφλια ήταν υπερυψωμένα, και τα θυρώματα μικρά για προστασία από τις πλημμύρες (Παντελίδου, Χατζηκωστή, Χρίστου 1995). Τέλος, κατά τη διάρκεια των ανασκαφών, διαπιστώθηκε το φαινόμενο της νεκροφοβίας, καθώς οι νεκροί της θάβονταν σε συνεσταλμένη στάση, σε λάκκους στο εσωτερικό της κατοικίας, μαζί τα κτερίσματά τους, δηλαδή προσφορές προς τους νεκρούς (Παντελίδου, Πρωτοπαπά,

Γιαλλουρίδης 1994). Ο τρόπος ταφής, υποδηλώνει την ύπαρξη της νεκροφοβίας, αφού τοποθετούσαν και μια μεγάλη πέτρα πάνω από το σώμα του νεκρού, ώστε να αποφευχθεί το ενδεχόμενο της αναστήλωσης του, αλλά και πλούσια κτερίσματα ώστε ο νεκρός να είναι ευχαριστημένος (Παντελίδου, Χατζηκωστή, Χρίστου 1995).

Η ιδιαιτερότητα που παρουσιάζει ο οικισμός της Χοιροκοιτίας, καθώς αποτελεί μοναδική αρχαιολογική μαρτυρία για την νεολιθική εποχή στην Ανατολική Μεσόγειο, ώθησε την Κυπριακή Δημοκρατία να υποβάλει υποψηφιότητα ένταξης του χώρου στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO, όπως αναλύεται παρακάτω.

4.2 Η Ένταξη του Νεολιθικού Οικισμού της Χοιροκοιτίας στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς UNESCO

Τον Απρίλιο του 1999, ο τότε Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, Γλαύκος Κληρίδης και ο Διευθυντής του Τμήματος Αρχαιοτήτων, Σοφοκλής Χατζησάββας, χαιρέτησαν σε εκδήλωση αποκαλυπτηρίων αναμνηστικού λίθου που σηματοδοτεί την ένταξη του Νεολιθικού Οικισμού της Χοιροκοιτίας στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO (ΚΥΠΕ 1999). Ο κύριος Κληρίδης, στην ομιλία του, σημείωσε πως η εν λόγω ένταξη δείχνει έμπρακτα τη διεθνή αναγνώριση του πλούτου της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κύπρου, αλλά και το μεγάλο βάρος που καλείται τόσο η πολιτεία, όσο και όλοι οι πολίτες να επωμιστούν για τη διατήρηση και παράδοση αυτής της κληρονομιάς, στις επόμενες γενεές. Παράλληλα αναγνώρισε τη βοήθεια που παρέχει η Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς για την προστασία, διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς του νησιού, αλλά και τη μεταβίβαση της στις επόμενες γενιές (ΚΥΠΕ 1999).

Η ένταξη του οικισμού της Χοιροκοιτίας στον Πολιτιστικό Κατάλογο της UNESCO αποτέλεσε γεγονός μεγάστης σημασίας για την Κύπρο, καθώς θεωρήθηκε η απτή, διεθνής, αναγνώριση της ιστορικότητας του νησιού και του πολιτιστικού του πλούτου. Μάλιστα, αυτό είναι εμφανές στην προσφώνησή του Διευθυντή του Τμήματος Αρχαιοτήτων, Σοφοκλή Χατζησάββα, στην εκδήλωση των προαναφερθέντων αποκαλυπτηρίων, ο οποίος αναφερόμενος στην ένταξη της Χοιροκοιτίας στον Πολιτιστικό Κατάλογο είπε:

Αποτελεί ένα σημαντικό σταθμό στο μακρινό ταξίδι που άρχισε πριν από 9 χιλιάδες χρόνια στο χώρο της Χοιροκοιτίας. Η μικρή Κύπρος με τον αρχαιολογικό της πλούτο και τη μακρόχρονη πολιτιστική της παράδοση μπορεί να ανταγωνιστεί οποιαδήποτε χώρα ανεξάρτητα από το μέγεθός της.

(ΚΥΠΕ 1999)

Ο Νεολιθικός οικισμός της Χοιροκοιτίας εντάχθηκε επίσημα στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς το 1998. Οι προσπάθειες όμως για ένταξη του, ξεκίνησαν το 1996, όταν στις 26 Σεπτεμβρίου, στάλθηκε η αίτηση ένταξης από την Κυπριακή Δημοκρατία, μέσω της Κυπριακής Επιτροπής UNESCO και του Τμήματος Αρχαιοτήτων (Κυπριακή Επιτροπή UNESCO 2020). Στην προαναφερθείσα αίτηση ένταξης, η Κυπριακή Δημοκρατία έπρεπε να παραθέσει τα στοιχεία που, κατά την ίδια, πληρούνται τα κριτήρια που έχουν τεθεί στο Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς, όπως αυτά έχουν αναλυθεί πιο πάνω. Επιπροσθέτως, μαζί με τα στοιχεία, όφειλε να παραθέσει και έγγραφα που επιβεβαιώνουν τα όσα αναφέρονται στην εν λόγω αίτηση της (UNESCO 2020).

Για να γίνει κατανοητή όμως η σπουδαιότητα του οικισμού και πως αυτή η σπουδαιότητα χρήζει ένταξης στην UNESCO, πρέπει να εξηγηθεί η σημασία του κατά την εποχή που αναπτύχθηκε, αλλά κυρίως, η ιδιαιτερότητα των στοιχείων που παρουσιάζει, όπως η δομημένη κοινωνία και η συλλογικότητα. Ο οικισμός της Χοιροκοιτίας, είναι ένας από τους σημαντικότερους προϊστορικούς χώρους στην Ανατολική Μεσόγειο. Αντιπροσωπεύει την Ακεραμική Νεολιθική Εποχή της Κύπρου στο αποκορύφωμά της, δηλαδή παρουσιάζει την πρώτη ανθρώπινη κατοχή του νησιού από αγρότες που ήρθαν από την ηπειρωτική χώρα της Εγγύς Ανατολής, περίπου στις αρχές της 9ης χιλιετίας. Πιο συγκεκριμένα αυτό που οδήγησε την UNESCO να ορίσει τον Νεολιθικό οικισμό της Χοιροκοιτίας ως μνημείο παγκόσμιας εξαιρετικής αξίας (Outstanding Universal Value) (UNESCO 1998) ήταν τα πορίσματα που ανέδειξαν οι ανασκαφές που διεξήχθησαν στον χώρο. Όπως αναφέρεται στην απόφαση ένταξης του οικισμού στην UNESCO, ο οικισμός αποτελείται από κυκλικά σπίτια χτισμένα από πλίνθο και πέτρα, με επίπεδες στέγες και ότι προστατεύονταν από διαδοχικά τοίχους. Παρουσιάζει ένα πολύπλοκο αρχιτεκτονικό σύστημα και η επίτευξη μιας τόσο

εντυπωσιακής κατασκευής υποδηλώνει την ύπαρξη συλλογικής προσπάθειας ανάμεσα στους κατοίκους της εποχής και κάτι αντίστοιχο βρέθηκε σε λίγους πολιτισμούς στην Εγγύς Ανατολή. Επιπροσθέτως, ο τρόπος που έγινε το οικοδόμημα και η ύπαρξη της συλλογικότητας, παρουσιάζει μια δομημένη κοινωνική οργάνωση ικανή να κατασκευάσει και να συντηρήσει έργα μεγάλης κλίμακας. Η οικία αποτελείται από πολλά κυκλικά οικοδομήματα εξοπλισμένα με εστίες και νιπτήρες, τοποθετημένους γύρω από μια μικρή αυλή όπου πραγματοποιούνταν οι διάφορες οικιακές δραστηριότητες.

Αξιοσημείωτο είναι επίσης, όπως αναφέρει η UNESCO (1998), το γεγονός ότι, μέσα από τις ανασκαφές διαφάνηκε πως τα σπίτια ανήκαν τόσο στους ζωντανούς, όσο και στους νεκρούς, οι οποίοι θάβονταν σε λάκκους εντός της οικίας, κάτω από τα χωμάτινα έδαφος. Ακολούθως, μεταξύ των ευρημάτων, που ανασύρθηκαν από τις ανασκαφές, βρέθηκαν εργαλεία πυρόλιθου, εργαλεία από οστά, πέτρινα αγγεία, φυτικά και ζωικά υπολείμματα, καθώς και ανθρωπόμορφα ειδώλια στην πέτρα πηλό, τα οποία δείχνουν, μαζί με ταφικές τελετές, την ύπαρξη ιδιαίτερων πεποιθήσεων αναφορικά με τον θάνατο και τη ζωή.

Μετά τη λήψη της αιτήσεως από την Επιτροπή της UNESCO στάλθηκε στην Κύπρο μια αποστολή της ICOMOS το Φεβρουάριο του 1997 ώστε να μελετήσουν επί τόπου την προς ένταξη περιοχή. Με την ολοκλήρωση της επισκέψεως και την μελέτη των πληροφοριών που συνέλεξε η ομάδα της ICOMOS, κατέληξαν σε θετική απάντηση, την οποία ανακοίνωσαν στην Κυπριακή Δημοκρατία, μέσα από επεξηγηματική επιστολή, στην οποία αναγράφονται αναλυτικά και τα κριτήρια με τα οποία έγινε αποδεκτή η ένταξη του οικισμού στον Κατάλογο. Το Statement of Significance, όπως αυτό παρατίθεται στο Παράρτημα **B**, είναι μια λεπτομερής περιγραφή του μνημείου και παρουσίαση της μοναδικότητάς του.

Αρχικά σημειώθηκε, ως προς το ζήτημα της αρχαιολογικής ποιότητας του οικισμού, πως είναι ο σημαντικότερος Νεολιθικός, αρχαιολογικός χώρος, στην Κύπρο. Μάλιστα, λόγω της σπουδαιότητας του νησιού στην προϊστορία, ο εν λόγω Νεολιθικός οικισμός είναι εξαιρετικής σπουδαιότητας ιδιαίτερα για τη μελέτη και κατανόηση της εξέλιξης του ανθρώπινου πολιτισμού στην ανατολική Μεσόγειο (ICOMOS 1998). Επιπροσθέτως, υπογραμμίστηκε το γεγονός ότι οι ανασκαφές αποκάλυψαν μόνο ένα μικρό μέρος της συνολικής έκτασης του οικισμού, ως εκ τούτου, είναι ένα πολύτιμο αρχαιολογικό κληροδότημα για τις μελλοντικές γενιές. Έπειτα, αποφάνθηκαν πως δεν υπάρχει

συγκρίσιμη τοποθεσία για την κρίσιμη περίοδο της Νεολιθικής περιόδου πριν από την Κεραμική οπουδήποτε στην Κύπρο.

Ακολούθως, έπειτα από σύσταση της ICOMOS, κατά την 22^η Σύνοδο, στις 5 Δεκεμβρίου το 1998, η Χοιροκοιτία εντάθηκε και επισήμως στον Κατάλογο Πολιτιστικών Μνημείων UNESCO με βάσει τα κριτήρια 2, 3 και 4 (Κυπριακή Επιτροπή UNESCO 2020):

Κριτήριο 2:

Στην προϊστορική περίοδο, η Κύπρος διαδραμάτισε βασικό ρόλο στη μετάδοση του πολιτισμού από την Εγγύς Ανατολή στον ευρωπαϊκό κόσμο.

Κριτήριο 3:

Η Χοιροκοιτία είναι ένας εξαιρετικά διατηρημένος αρχαιολογικός χώρος που έχει παράσχει και θα συνεχίσει να παρέχει επιστημονικά δεδομένα μεγάλης σημασίας σχετικά με την εξάπλωση του πολιτισμού από την Ασία στον Μεσογειακό κόσμο.

Κριτήριο 4:

Και τα ανασκαμμένα υπολείμματα και το ανέγγιχτο τμήμα της Χοιροκοιτίας επιδεικνύουν σαφώς την προέλευση του πρωτο-αστικού οικισμού στην περιοχή της Μεσογείου και πέραν αυτής.

(UNESCO 2020)

Η ένταξη του οικισμού στον Πολιτιστικό Κατάλογο, είχε ως συνέπεια την αύξηση του τουριστικού ενδιαφέροντος. Ως εκ τούτου η λήψη μέτρων για προστασία του ήταν ζωτικής σημασίας. Από νομικής πλευράς, ολόκληρος ο χώρος προστατεύεται σύμφωνα με τον Περί Αρχαιοτήτων Νόμο, του 1931, άρθρο 31, και όπως αυτός τροποποιήθηκε το 1964 και το 1973 (Παγκύπριος Δικηγορικός Σύλλογος 2020). Υπεύθυνοι, δε, για τη διαχείριση του χώρου είναι το Τμήμα Αρχαιοτήτων, καθώς επίσης και το Υφυπουργείο Τουρισμού (Υφυπουργείο Τουρισμού 2020). Μαζί, οι δυο φορείς, έχουν εφαρμόσει ένα γενικό σχέδιο προστασίας του οικισμού της Χοιροκοιτίας, το οποίο προβλέπει την προστασία τόσο του ίδιου του χώρου, όσο και του φυσικού περιβάλλοντος που το περιβάλλει. Πιο συγκεκριμένα ο χώρος είναι περικλειστος και φρουρείται συνεχώς από φύλακες. Επιπροσθέτως, δημιουργήθηκαν μονοπάτια τα οποία επιτρέπουν στους επισκέπτες να πλησιάσουν μέχρι ενός σημείου τον οικισμό, χωρίς όμως να μπορούν να

περιφέρονται εντός του, ώστε να αποτραπεί η όποια καταστροφή του από τους τουρίστες.

Ακολούθως, τοποθετήθηκε ειδική σκάλα η οποία επιτρέπει στον επισκέπτη να παρατηρήσει τον οικισμό από ψηλότερο υψόμετρο, δίνοντας έτσι την εικόνα του οικισμού και την διάταξη των οικιών. Τέλος, δημιουργήθηκε αναπαράσταση του οικισμού, ώστε να είναι εφικτή η μελέτη του, τόσο από μαθητές που επισκέπτονται τον χώρο, όσο και από τουρίστες που θέλουν να μελετήσουν τη διάταξη των οικιών, όπως φαίνεται στο Παράρτημα **A (A2)**.

Η διαδικασία της ψηφιοποίησης συμβάλλει ποικιλοτρόπως στην προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς ενός τόπου. Αρχικά η ψηφιακή αποτύπωση την κάνει εύκολα προσβάσιμη στο ευρύ κοινό, ενώ παράλληλα συμβάλλει στη διαφύλαξη και την παρουσίασή της τόσο προς τους πολίτες σήμερα, όσο και στις μελλοντικές γενεές. Συνεπώς, μέσα από την ψηφιακή αναπαράσταση συντελείται η διάσωση και διάδοση του παγκόσμιου πολιτιστικού πλούτου. Στην Κύπρο το έργο της ψηφιοποίησης έχει αναλάβει, με ιδιαίτερη επιτυχία, η ομάδα του Εργαστηρίου Ψηφιακής Πολιτιστικής Κληρονομιάς, του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Στην παρούσα φάση έχει ολοκληρωθεί η ψηφιακή καταγραφή και της εκκλησίας της Παναγίας της Ασίνου, της Εγκλείστρας του Αγίου Νεοφύτου, των Μεσαιωνικών Κάστρων Πάφου, Κολοσσίου, Λεμεσού, Λάρνακας και Πύργων Αλαμινού, Περβολιών, Πύλας και Ευλοφάγου. Επίσης υπέγραψε μνημόνια συνεργασίας για ψηφιοποίηση του ιστορικού αρχείου του Αθλητικού Ποδοσφαιρικού Ομίλου ΑΠΟΛΛΩΝ Λεμεσού, της θρησκευτικής ομάδας των Μαρονιτών της Κύπρου, της εκκλησιαστικής επιτροπής της Παναγίας της Καρμιώτισσας, Πάνω Πολεμιδιών στη Λεμεσό και της Ιεράς Μονής Χρυσορρογιάτισσας στην Πάφο. Δυστυχώς όμως η ψηφιοποίηση του Νεολιθικού οικισμού της Χοιροκοιτίας, δεν έχει τεθεί ακόμα σε εφαρμογή, παρά το γεγονός ότι ανήκει στα μνημεία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO (Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου 2020)

Αναμφίβολα, η τουριστική προσέλευση, η αρχαιότητα του χώρου, αλλά και το γεγονός ότι βρίσκεται κοντά στον αυτοκινητόδρομο, είναι παράγοντες που δυσχεραίνουν τις προσπάθειες της πολιτείας, για διαφύλαξη του χώρου. Παρόλα αυτά όμως η διατήρηση του είναι χρέος τόσο της πολιτείας, όσο και όλων των πολιτών του νησιού. Άλλωστε,

όπως ανέφερε ο Διευθυντής του Τμήματος Αρχαιοτήτων, Σοφοκλής Χατζησαβάβας, στην εκδήλωση αποκαλυπτηρίων αναμνηστικού λίθου που σηματοδότησε την ένταξη του Νεολιθικού Οικισμού της Χοιροκοιτίας στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς, τόσο η κυβέρνηση της Κύπρου, όσο και οι πολίτες, έχουν αναλάβει την υποχρέωση να διατηρήσουν την ακεραιότητα του οικισμού προς όφελος ολόκληρης της ανθρωπότητας (ΚΥΠΕ 1999).

Ο Νεολιθικός Οικισμός της Χοιροκοιτίας, από το 1998, αφού κρίθηκε πως πληροί τα κριτήρια που είχαν τεθεί, εντάχθηκε στον Κατάλογο των Πολιτιστικών Μνημείων της UNESCO. Ένα χρόνο μετά, το 1999, στον εν λόγω κατάλογο, εντάχθηκε ένα άλλο αριστούργημα της Νεολιθικής Εποχής, το οποίο έλαβε την ονομασία η Καρδιά του Νεολιθικού Orkney, όταν η εν λόγω ένταξη ολοκληρώθηκε. Ο οικισμός αυτός βρίσκεται στο νησί Μείνλαντ, της Σκωτίας και αναλύεται πιο κάτω.

4.3 Η Καρδιά του Νεολιθικού Orkney

Τα νησιά Orkney βρίσκονται στις βόρειες ακτές της Σκωτίας και ανήκουν πολιτικά στο Ηνωμένο Βασίλειο. Αναφορές σε αυτά υπάρχουν από τον 1ο π.Χ. αιώνα, ενώ ενδείξεις για κατοίκηση τους υπάρχουν τουλάχιστον για 8.500 χρόνια (Hamish Haswell-Smith 2004). Στους κόλπους τους υπάρχουν κάποιοι από τους αρχαιότερους και πλέον διατηρημένους αρχαιολογικούς χώρους της Ευρώπης.

Η ονομασία, των νησιών, προέρχεται, κατά την επικρατούσα άποψη, από τη λέξη *orc*, η οποία σημαίνει «νεαρής ηλικίας χοίρος» ή «αγριόχοιρος». Μάλιστα, το παλαιό ιρλανδοκελτικό όνομα των νησιών ήταν *Insi Orc*, δηλαδή το νησί των χοίρων (Orkneyjar 2020). Η ονομασία αυτή παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αν αναλογιστεί κανείς πως και στον προαναφερθέν οικισμό, της Χοιροκοιτίας, η επικρατέστερη εκδοχή ως προς της ονομασία της σύμφωνα με την Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια (2020) είναι ότι προέρχεται από τις λέξεις «Χοίρος» και «κοίτη» όπως προείπαμε. Βεβαίως, όπως και στον κυπριακό Νεολιθικό οικισμό, έτσι και σε αυτόν στην Σκωτία, υπάρχουν κι άλλες εκδοχές αναφορικά με την ονομασία του. Πιο συγκεκριμένα, μια άλλη εκδοχή υποστηρίζει πως η λέξη σημαίνει «σολομός». Ως εκ τούτου, η εναλλακτική απόδοση μπορεί να είναι το νησί των σολομών (Orkneyjar 2020). Όταν όμως οι

Νορβηγοί Βίκινγκ έκαναν ως ορμητήριο τα νησιά, κατά το τέλος του 8ου και των αρχών του 9ου αιώνα, όπως περιγράφει ο Thomson (2008), απέδωσαν τη σημασία της λέξεως το *orc* στο *orkn*, το οποίο στα Αρχαία Σκανδιναβικά σήμαινε «φώκια», έπειτα πρόσθεσαν την κατάληξη «*ey*» που σημαίνει «νησί» και έτσι το όνομα έγινε *Orkneyjar*, από το οποίο προήλθε ο συντετμημένος τύπος *Orkney* στα Αγγλικά. Αξίζει όμως να σημειωθεί πως πρώτη αναφορά στα Νησιά Orkney έγινε από τον αρχαίο Έλληνα ιστορικό και συγγραφέα, Διόδωρο Σικελιώτη, το 56 π.Χ. στο έργο του *Ιστορική Βιβλιοθήκη*, όταν αναφέρθηκε στην Πέμπτη Βίβλο του, στην Βρετανίαⁱⁱ.

Το μεγαλύτερο νησί του νησιωτικού συμπλέγματος των Orkney αποτελεί το νησί Mainland και σε αυτό βρίσκονται τέσσερα μνημεία, νεολιθικής εποχής, τεράστιας ιστορικής σημασίας. Μάλιστα, ένεκα των μνημείων αυτών η περιοχή στην οποία βρίσκονται έλαβε την ονομασία η Καρδιά του Νεολιθικού Όρκνεϊ (Heart of Neolithic Orkney) το 1999 όταν ανακηρύχτηκαν Μνημεία Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO (Piggott, 1982). Τα τέσσερα μνημεία είναι ο Τύμβος Μείσοου (Maes Howe), οι Λίθοι του Στέννες (Standing Stones of Stenness), ο Κύκλος του Μπρόντγκαρ (Ring of Brodgar), και ο Νεολιθικός Οικισμός Σκάρα Μπρε (Skara Brae).

Αρχικά, ο Τύμβος Μείσοου, ή Μείς Χάου (Maes Howe), αποτελείται από νεκρικούς θαλάμους, οι οποίοι έχουν στοιχεία των νεολιθικών θαλαμωτών τύμβων. Οι νεκρικοί θάλαμοι, εμπεριέχουν ένα ταφικό πέρασμα που επιτρέπει την πρόσβαση εντός του τύμβου και είναι καλυμμένοι από 30 τόνους ψαμμίτη, δηλαδή, ένα ιζηματογενές πέτρωμα το οποίο αποτελείται από κόκκους άμμου (Maes Howe 2020). Ο τύμβος του Maes Howe, που εικονίζεται στο Παράρτημα **A(A3)**, αποτελεί ένα από τους μεγαλύτερους τάφους των Ορκάδων (UNESCO 2020).

Το δεύτερο μνημείο, οι Λίθοι του Στέννες (Standing Stones of Stenness), αποτελείται από λεπτές πλάκες, πάχους περίπου 30 εκατοστών, τέσσερις από αυτές, έχουν ύψους έως 5 μέτρα. Πιστεύεται πως είναι μέρη ενός κύκλου 12 λίθων, διαμέτρου 32 περίπου μέτρων, πάνω σε μία υπερυψωμένη βάση διαμέτρου 44 μέτρων και περιβάλλονταν από μια τάφρο (Orkneyology 2020). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο λίθος φύλακας του μνημείου, ο οποίος έχει ύψος 5,6 μέτρων, βρίσκεται εκτός του κύκλου προς τα βορειοδυτικά, κοντά σε μια σύγχρονη γέφυρα, που οδηγεί στον κύκλο του Μπρόντγκαρ, επίσης μνημείο του Νεολιθικού Orkney. Το μνημείο, Λίθοι του Στέννες, που εικονίζεται

στο Παράρτημα **A(A4)**, συσχετίστηκε, μέχρι και τον 18^ο αιώνα, με τελετουργίες που αφορούσαν θεούς των αρχαίων Νορβηγών, σήμερα όμως, παρά τις φθορές που έχει υποστεί τόσο από τα χρόνια όσο και από τον ανθρώπινο παράγοντα, παραμένει αξιοπρόσεκτο, δημιουργώντας μια εικόνα το ιστορικού παρελθόντος της περιοχής (Orkneyjar 2020).

Ακολούθως, ο Κύκλος του Μπρόντγκαρ (Ring of Brodgar), βρίσκεται σε ένα μικρό ισθμό ανάμεσα στο Λοχ Στέννες και στο Λόχ Χάρραϊ. Το κέντρο του κύκλου δεν έχει ανασκαφεί ποτέ από τους αρχαιολόγους, ούτε έχει επιστημονικά χρονολογηθεί. Παρόλα αυτά εικάζεται πως κατασκευάστηκε γύρω στο 2500 π.Χ., γεγονός που το καθιστά χρονολογικά συναφές με το μνημείο του Στόουνχεντζ (Orkneyjar 2020). Ο κύκλος έχει διάμετρο 104 μέτρα και είναι από τους μεγαλύτερους που έχουν βρεθεί στην Μεγάλη Βρετανία. Αποτελείται από 60 πέτρες, από τις οποίες οι 27 βρίσκονται ακόμα όρθιες και είναι τοποθετημένες σε κυκλική τάφρο βάθους 3 μέτρων και πλάτους 9 μέτρων, όπως φαίνεται στο Παράρτημα **A(A5)**. (Historic Environment Scotland 2020).

Τέλος, το τελευταίο μνημείο που αποτελεί την Καρδιά του Νεολιθικού Όρκνεϊ είναι ο Νεολιθικός Οικισμός Σκάρα Μπρε, ένας μεγάλος πετρόχτιστος Νεολιθικός οικισμός, ο οποίος αποτελείται από δέκα σπίτια και κατοικείτο μεταξύ 3100 έως το 2500 π.Χ. περίπου (Historic Environment Scotland 2020). Ο εν λόγω οικισμός δε, ως προς το κτίσιμο των οικιών παρουσιάζει κάποιες ομοιότητες με αυτών της Χοιροκοιτίας, όπως φαίνεται στο Παράρτημα **A(A6)**. Τα σπίτια έχουν εμβαδόν 40 τετραγωνικά μέτρα, αποτελούμενα από ένα μεγάλο τετραγωνικό δωμάτιο που περιέχει μία εστία, που χρησιμοποιούνταν για θέρμανση και μαγείρεμα. Κάτι αντίστοιχο παρατηρείται και στον Νεολιθικό οικισμό της Χοιροκοιτίας όπως είδαμε. Επίσης, οι κατοικίες στον Νεολιθικό Οικισμό Σκάρα Μπρε, περιέχουν πετρόκτιστα έπιπλα, όπως ντουλάπια, καθίσματα, κιβώτια αποθήκευσης και έχει παρατηρηθεί η ύπαρξη συστήματος αποχέτευσης, το οποίο περιλαμβάνει μια μορφή τουαλέτας σε κάθε κατοικία (Historic Environment Scotland 2020).

4.4 Η Καρδιά του Νεολιθικού Orkney στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς UNESCO

Το 1988 το Ηνωμένο Βασίλειο, αιτήθηκε ένταξης των μνημείων Maes Howe, Stenness και Brogar, στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO. Η ICOMOS μελετώντας της αίτηση ένταξης των πιο πάνω μνημείων υποστήριξε την ένταξη τους στον Κατάλογο, αλλά σημείωσε πως η υποψηφιότητα που κατατέθηκε από το Ηνωμένο Βασίλειο θα ήταν περιεκτικότερη εάν στα τρία μνημεία περιλαμβανόταν και ο Νεολιθικός οικισμός Skara Brae, όπως επίσης και η συμπερίληψη στην υποψηφιότητα των φυσικών χαρακτηριστικών που εμπεριέχονται στα Νησιά Orkney. Ως εκ τούτου η ένταξη των μνημείων Maes Howe, Stenness και Brogar αναβλήθηκε μέχρι το κράτος «να καταρτίσει μια λιγότερο περιοριστική πρόταση. (UNESCO 2020)

Το Ηνωμένο Βασίλειο, αποδεχόμενη την υπόδειξη που δέχτηκε για κατάθεση πρότασης η οποία να περιλαμβάνει τόσο την περιοχή της ηπειρωτικής χώρας ως πολιτιστικό τοπίο όσο και του Νεολιθικού οικισμού, κατέθεσε δεύτερη πρόταση για ένταξη των μνημείων πολιτιστικής και φυσικής ομορφιάς στις 26 Ιουνίου το 1998 (Historic Scotland 1998). Στην υποψηφιότητα που κατατέθηκε έγινε αναφορά στον Νεολιθικό οικισμό, Skara Brae, ως προς τους λόγους για τους οποίους δεν υπήρχε στην αρχική πρόταση για ένταξη στον Κατάλογο. Σύμφωνα με τη επίσημη πρόταση του Ηνωμένου Βασιλείου η απουσία του μνημείου οφειλόταν στο γεγονός ότι δέχτηκε μεγάλες φθορές, τόσο από φυσικές καταστροφές, όσο και από τον ανθρώπινο παράγοντα, ως εκ τούτου θεωρήθηκε πως η παρούσα κατάσταση του δεν καλύπτει τα στοιχεία που απαιτούνται για ένταξη του στα Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς.

Εν κατακλείδι, τα μνημεία που απαρτίζουν το Νεολιθικό Orkney, εντάχτηκαν στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς στις 4 Δεκεμβρίου το 1999, ως ομάδα μνημείων με την ονομασία «Η καρδιά του Νεολιθικού Orkney» και η απόφαση αυτή επικυρώθηκε κατά τη διάρκεια της 23ης Συνόδου της Επιτροπής Παγκόσμιας Κληρονομιάς (UNESCO 2020). Αν και η πρόταση έχει κατατεθεί από το Ηνωμένο Βασίλειο, ως δικαιούχος του χώρου, τα μνημεία βρίσκονται στη φροντίδα της Κυβέρνησης της Σκωτίας και τη διαχείριση τους έχει ο οργανισμός Historic Scotland (Historic Scotland 2008). Τα εν λόγω μνημεία, όπως και αυτά που περιλαμβάνονται στις ζώνες προστασίας, προστατεύονται από τον νόμο περί Αρχαίων Μνημείων και Αρχαιολογικών Χώρων του 1979, άρθρο 28ⁱⁱⁱ (Archaeology&Contemporary Society 2020).

Η ένταξη των Σκωτικών μνημείων ολοκληρώθηκε όταν κρίθηκε πως πληρούν τέσσερα κριτήρια του Καταλόγου Πολιτιστικών Μνημείων UNESCO (Historic Scotland 2008):

1. Αποτελεί αριστούργημα της ανθρώπινης δημιουργικής διάνοιας.
2. Επιδεικνύει σημαντικές ανθρώπινες αξίες για μακρά περίοδο χρόνου ή σε μία πολιτιστική περιοχή του κόσμου, σε εξελίξεις στην αρχιτεκτονική ή την τεχνολογία, τις μνημειακές τέχνες, την πολεοδομία ή τον σχεδιασμό τοπίου.
3. Φέρει μια μοναδική ή τουλάχιστον εξαιρετική μαρτυρία για κάποια πολιτισμική παράδοση, ζώντα ή εξαφανισμένο πολιτισμό.
4. Αποτελεί σημαντικό παράδειγμα τύπου κτηρίου, αρχιτεκτονικού ή τεχνολογικού συνόλου ή τοπίου που απεικονίζει σημαντική ή σημαντικές φάσεις της ανθρώπινης ιστορίας.

(UNESCO 1999)

Όπως και στην περίπτωση της Χοιροκοιτίας, έτσι και σε αυτή των μνημείων του Orkney, για να γίνει κατανοητή η σημασία που διέπει την ένταξη τους στην UNESCO πρέπει να κατανοηθεί η γενικότερη τους αξία, ως προς την ιστορική τους αξία αλλά και την πληροφόρηση που δίνουν στην παρούσα εποχή, για τον τρόπο ζωής των προγόνων μας, τον 1 αιώνα π.Χ. Πιο συγκροτημένα αυτό που κάνει τόσο ιδιαίτερα τα μνημεία ώστε να ενταχτούν στην UNESCO είναι το γεγονός ότι παρουσιάζουν οικοδομήματα που δείχνουν την επιδεξιότητα των ανθρώπων κατά την εποχή της κατοίκησης τους. Όλα μαζί μας δίνουν μια ξεκάθαρη εικόνα του τρόπου ζωής των ανθρώπων εκείνη την εποχή. Μοιάζουν με μια αναπαράσταση του τότε που έφτασε στις μέρες μας για μας διαφωτίσει για τον τρόπο ζωής των προγόνων μας, αλλά κυρίως την εφευρετικότητα τους.

Αρχικά, το Stenness είναι μια μοναδική και πρώιμη έκφραση των τελετουργικών εθίμων των ανθρώπων, οι οποίοι όπως και στον οικισμό της Χοιροκοιτίας, είχαν τις θρησκευτικές τους απόψεις, τιμούσαν τους νεκρούς τους και αυτό φαίνεται από τους τάφους στο Maes Howe και ζούσαν σε οικισμούς όπως η Skara Brae. Μάλιστα, από τα κτίσματα φαίνεται η ομοιότητα του με την κουλτούρα που δημιούργησε τα μνημεία στο Avebury και το Stonehenge στην Αγγλία. Ο οικισμός, δε, του Skara Brae παρουσιάζει μια αξιοσημείωτη συντήρηση πετρόχτιστων επίπλων, καθώς επίσης και μια και μια ποικιλία τελετουργικών και οικιακών αντικειμένων. Κάτι αντίστοιχο που υφίσταται και στον οικισμό της Χοιροκοιτίας. Τέλος, ο κύκλος του Brogar είναι ο πιο ολοκληρωμένος

σηματικά κυκλικός δακτύλιος της Ύστερης Νεολιθικής ή της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού και αποτελεί μια μεταγενέστερη έκφραση του πνεύματος που δημιούργησε τα Maes Howe, Stenness και Skara Brae. Μαζί, τα τέσσερα μνημεία, καταδεικνύουν τις οικιακές, τελετουργικές και ταφικές πρακτικές ενός εξαφανισμένου πολιτισμού, με εξαιρετική πληρότητα.

Σύμφωνα λοιπόν με την απόφαση της UNESCO το 1999, τα μνημεία αντιπροσωπεύουν αριστουργήματα της ανθρώπινης δημιουργικής ιδιοφυΐας, καθώς αναδεικνύουν την ανθρώπινη εφευρετικότητα και ανθρώπινες αξίες κατά την ανάπτυξη της αρχιτεκτονικής των μεγάλων τελετουργικών συγκροτημάτων στη Βρετανία. Επιπροσθέτως, αποτελούν μια μοναδική αλλά και εξαιρετική μαρτυρία της τοπικής πολιτιστικής παράδοσης που εξαφανίστηκε περίπου το 2000 π.Χ. και τέλος, αποτελούν ένα εξαιρετικό δείγμα αρχαιολογικού τοπίου, που παρουσιάζει την πνευματική ανάπτυξη των ανθρώπων που ζούσαν στην εν λόγω περίοδο και αναμφίβολα μας πληροφορούν για την ανάπτυξη της ανθρωπότητας κατά την περίοδο που χτίστηκαν τα πρώτα μεγάλα τελετουργικά μνημεία. Αυτή ακριβώς η προσφορά των μνημείων διαφαίνεται και στην απόφαση της UNESCO για ένταξη τους στα μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως αυτό φαίνεται και στο Statement of Significance, που παρατίθεται στο Παράρτημα Γ (UNESCO 1999).

Η Historic Scotland, η οποία έχει ως έδρα της το Εδιμβούργο, έχει στους κόλπους της ομάδα εμπειρογνομόνων και επιστημόνων, οι οποίοι έχουν ως αποστολή τη διατήρηση και τη διαχείριση των μνημείων. Οι αξιωματούχοι της Historic Scotland συνεργάζονται στενά με τις τοπικές αρχές, όπως επίσης και με ομάδα εθελοντών, με στόχο να εμφυσήσουν στους κατοίκους της περιοχής την σπουδαιότητα των μνημείων, αλλά και τη ζωτικής γι' αυτά σημασίας προστασία από κάθε παράγοντα που θα οδηγούσε στη φθορά τους. Για τον σκοπό αυτό συστάθηκε πλάνο προστασίας και διατήρησης του χώρου, το οποίο εξασφάλισε τη συνεργασία όλων των φορέων προς επίτευξη του προαναφερθέντος στόχου (UNESCO 1999).

Στη απόφαση ένταξης των μνημείων στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO, σημειώθηκε πως τα μνημεία του Νεολιθικού Orkney, χρονολογούνται από το 3000-2000 π.Χ. και αποτελούν εξαιρετική μαρτυρία για την πολιτιστική Ευρώπη τα επιτεύγματα των νεολιθικών λαών του βορρά (UNESCO 1999). Η ιστορική τους σημασία είναι αναμφίβολη και αυτή μαρτυρείται στην πορεία τους μέσα στον χρόνο.

Στις μέρες μας όμως, οι περιβαλλοντικές συνθήκες, η συνεχώς μεταβαλλόμενη ζωή των κατοίκων της περιοχής ένεκα της τεχνολογικής εξέλιξης και των γρήγορων καθημερινών ρυθμών, αλλά κυρίως το τουριστικό ρεύμα που παρουσιάζει ιδιαίτερη προσέλευση στην περιοχή, αποτελούν αριθμό αστάθμητων παραγόντων, οι οποίοι εάν δεν τεθούν σε σωστό πλαίσιο θα αποτελέσουν τεράστιο κίνδυνο για τη διατήρηση των μνημείων και εν συνεχεία την παράδοση τους στις επόμενες γενεές. Συνεπώς η εμπλοκή όλων των φορέων, είτε αυτοί είναι οι τοπικές αρχές, είτε ακόμα και οι απλοί πολίτες είναι πρώτιστη προτεραιότητα για την Historic Scotland (Historic Scotland 2001). Ιδιαίτερα, το τουριστικό ρεύμα στην εν λόγω περιοχή είναι ένα ζήτημα που απασχολεί τις αρχές, καθώς δεκάδες χιλιάδες επισκέπτες κατακλύζουν την περιοχή κάθε χρόνο κάτι που ενισχύει οικονομικά την περιοχή αλλά παράλληλα αποτελεί και μέγιστο παράγοντα αλλοίωσης των μνημείων. Ως εκ τούτου τα σχέδια διαχείρισης της περιοχής προάγουν μεν την διαφήμιση του τόπου ώστε αυτή η προσέλευση να συνεχιστεί, ενώ παράλληλα θέτουν τους απαιτούμενους κανόνες ώστε αυτή η ροή να μην επηρεάσει αρνητικά τα μνημεία και αυτό αφορά κυρίως τους περιορισμούς στα τουριστικά καταλυμένα και κέντρα διασκέδασης.

Η ψηφιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, πέρα από το προφανές, δηλαδή τη διάσωση της κληρονομιάς, αποτελεί και ένα τρόπο διάδοσης του πολιτιστικού πλούτου μιας χώρας. Η Σκωτία, αντιλαμβανόμενη το μέγεθος του ιστορικού της πλούτου δημιούργησε το ψηφιακό Εθνικό Αρχείο Μνημείων της Σκωτίας, το οποίο περιλαμβάνει περισσότερες από 320.000 εγγραφές και 1,3 εκατομμύρια καταχωρήσεις σε καταλόγους για τους αρχαιολογικούς χώρους, τα κτίρια, την βιομηχανική και ναυτική κληρονομιά ολόκληρης της Σκωτίας (Εθνικό Αρχείο του Ιστορικού Περιβάλλοντος 2020). Μια τεράστια πηγή πληροφοριών η οποία έχει στους κόλπους της ιστορικές και σύγχρονες φωτογραφίες κτιρίων, αρχαιολογικών χώρων, τοποθεσίες δρόμων (street scenes), εναέριες φωτογραφίες πόλεων, χωριών και τοπίων, σχέδια μελετών, κτιρίων και μνημείων, αρχαιολογικές έρευνες, αρχεία ανασκαφών και ψηφιακές δημοσιεύσεις. Όλες αυτές οι πληροφορίες περιλαμβάνονται στον Διαδικτυακό τόπο της ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων του Εθνικού Αρχείου του Ιστορικού Περιβάλλοντος, CANMORE, στον οποίο ο επισκέπτης του διαδικτυακού τόπου, μπορεί να πραγματοποιήσει απλές, σύνθετες ή γεωγραφικές αναζητήσεις για το αντικείμενο που τον ενδιαφέρει. Ο εν λόγω τόπος είναι ένα χρήσιμο εργαλείο για όποιον ενδιαφέρεται να μάθει πληροφορίες για τα μνημεία της Σκωτίας, είτε για σκοπούς έρευνας είτε επειδή θέλει να πληροφορηθεί για πιθανά σημεία που θα επιθυμούσε να επισκεφτεί. Η ηλεκτρονική βάση δεδομένων

CANMORE περιλαμβάνει πληθώρα πληροφοριών για τα τέσσερα μνημεία που αποτελούν την Καρδιά του Νεολιθικού Orkney(CANMORE 2020).

Στην προσπάθεια προστασίας και διάδοσης της πολιτιστικής κληρονομιάς ενός τόπου, στέκεται αρωγός η UNESCO, η οποία μετά την ένταξη ενός μνημείου στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς, παρέχει την απαιτούμενη βοήθεια στα κράτη μέλη της, στηρίζοντας τα στις προσπάθειες που καταβάλλουν ώστε να προστατεύσουν τα μνημεία τους, παρέχοντας τους τόσο τεχνική βοήθεια, επαγγελματική εκπαίδευση καθώς και σε αρκετές περιπτώσεις οικονομική βοήθεια (UNESCO 2020). Άλλωστε, σύμφωνα με τη Διεθνή Σύμβαση για την προστασία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, Πολιτιστικής και Φυσικής, που υιοθετήθηκε από την UNESCO (1972) στόχος του οργανισμού είναι να προάγεται η διακρατική συνεργασία για την αναγνώριση, την προστασία και τη διατήρηση της παγκόσμιας κληρονομιάς. Για τον σκοπό αυτό ο οργανισμός οργανώνει την παροχή διεθνούς βοήθειας από το Παγκόσμιο Ταμείο Κληρονομιάς, σε περιοχές που χρήζουν βοήθειας, αξιολογώντας τις εκάστοτε ανάγκες που παρουσιάζουν, ενώ παράλληλα, συντονίζει δράσεις, όταν οι συνθήκες το απαιτούν και διαπιστωθεί πως μια τοποθεσία απειλείται, υπό οποιεσδήποτε συνθήκες. Συνεπώς, ο ρόλος της είναι εξαιρετικά σημαντικός στη διατήρηση, αλλά και διάσωση των μνημείων (UNESCO 2020).

Η σχέση ανάμεσα σε πολιτισμό και τουρισμό είναι αναμφίβολα αμφίδρομη και η ενίσχυση αυτής της σχέσης, ένεκα παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, θεωρείται επιβεβλημένη. Μάλιστα, μέσα από τη σωστή μελέτη, την οργάνωση, τον σχεδιασμό, αλλά και τη λήψη μέτρων, τόσο από πλευράς πολιτείας, όσο και επιχειρήσεων, ο τουρισμός ένεκα του πολιτισμού ενός τόπου μπορεί να αποτελέσει πηγή εσόδων για ένα κράτος (Παυλογεωργάτος 2005). Πιο συγκεκριμένα, σε περιπτώσεις αρχαιολογικών μνημείων όπως ο Νεολιθικός Οικισμός της Χοιροκοιτίας και η Καρδιά του Νεολιθικού Orkney, τα οποία βρίσκονται σε νησιά, είναι σαφές πως τα έσοδα τους, ως επί το πλείστον βασίζονται στον τουρισμό. Ως εκ τούτων επιβάλλεται η λήψη μέτρων από πλευράς αρχών ώστε να αξιοποιηθούν με στόχο την προσέλκυση του τουριστικού ρεύματος. Άλλωστε, ο πολιτισμός συνεπικουρεί στη δημιουργία ενός ελκυστικού περιβάλλοντος για τους επισκέπτες των προορισμών και αυτό έχει ως άμεση συνέπεια την οικονομική ενίσχυση της εν λόγω περιοχής (Throsby 2001).

Κεφάλαιο 5

Η Αξιοποίηση των Αρχαιολογικών Οικισμών της Χοιροκοιτίας και των Νήσων Orkney ως Σύγχρονοι Τουριστικοί Προορισμοί

Η αξιοποίηση του πολιτιστικού πλούτου με στόχο την προσέλκυση του τουριστικού ρεύματος σε μια περιοχή, μπορεί να επιδράσει θετικά την οικονομία του τόπου προορισμού. Μέσω του πολιτιστικού τουρισμού δημιουργούνται θέσεις εργασίας στον εντόπιο πληθυσμό, στηρίζοντας έτσι την τοπική αγορά. Αυτό, έχει ιδιαίτερα θετικές συνέπειες σε περιοχές που δεν έχουν άλλα μέσα να στηρίξουν την τοπική οικονομία.

Βέβαια, ο πολιτιστικός τουρισμός εμπεριέχει και κινδύνους, εάν δεν γίνει σωστή διαχείριση. Η υπερβολική αξιοποίηση των αρχαιολογικών μνημείων με στόχο την αύξηση των ταμειακών αποθεμάτων, ενδεχομένως να οδηγήσει στην αλλοίωση τους. Ως εκ τούτου επιβάλλεται η σωστή αξιοποίηση τους, από την πολιτεία, ώστε το όφελος να αφορά τόσο την οικονομία, όσο και τη διάσωση, παράλληλα με τη διάδοση του πολιτισμού.

5.1 Πολιτισμός και Τουρισμός: Σύγκρουση και Συνέργεια

Ο πολιτισμός αποτελεί αναμφίβολα ένα ελκυστικό κίνητρο προσέλκυσης τουριστών. Άλλωστε, είναι κοινώς αποδεκτό πως αρκετά κράτη, θέλοντας να ενισχύσουν την οικονομία τους αξιοποιούν με κάθε τρόπο την πολιτιστική τους κληρονομιά, προωθώντας την ως προϊόν κατανάλωσης με απίστευτες δυνατότητες. Μάλιστα, σε περιπτώσεις χωρών των οποίων μνημεία τους έχουν ενταχθεί στον Κατάλογο

Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO και αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα, έχει παρατηρηθεί πως αξιοποιούν αυτήν την ένταξη χρησιμοποιώντας τα εν λόγω μνημεία ως δίαυλους εισροής εισοδήματος, με μέλημα την ανακούφιση τους από την απόλυτη φτώχεια. Παράδειγμα τέτοιας περίπτωσης είναι Ζεμπίντ, μία πόλη στη δυτική Υεμένη, η οποία αιτήθηκε ένταξης στην UNESCO για να διασώσει τα μνημεία της από τη φθορά και να προσελκύσει τουρίστες με στόχο τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της (Butler & Rowlands 2012). Αυτό, όχι μόνο επιβεβαιώνει την άποψη του Iccrom(2006) πως ο τουρισμός είναι σε θέση να αποτελέσει ισχυρό παράγοντα διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς ενός τόπου, αλλά και ότι η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί πηγή πλούτου για μια χώρα της οποίας τα έσοδα στηρίζονται στον τουρισμό. Εν κατακλείδι, η σχέση τουρισμού και πολιτισμού είναι μάλλον σχέση αλληλεξάρτησης. Ο πολιτισμός χρειάζεται τον τουρισμό, διότι μέσω αυτού λαμβάνει τη χρηματοδότηση που απαιτείται, τόσο για την ανάπτυξη όσο και προώθηση του. Από την άλλη, ο τουρισμός λαμβάνει ποιοτική μορφή μέσω του πολιτισμού και με πιο διευρυμένους ορίζοντες δεν περιορίζεται στο μοντέλο «θάλασσα και ήλιος», προσελκύοντας έτσι και ένα πιο ποιοτικό τουριστικό ρεύμα.

Η προσέλευση των τουριστών μπορεί να εξασφαλίσει την απαραίτητη χρηματοδότηση για τη βιωσιμότητα της πολιτισμικής κληρονομιάς, ενισχύοντας έτσι την κοινωνική και οικονομική ενδυνάμωση των τοπικών κοινωνιών (Baram & Rowan 2004). Από την άλλη όμως η έλλειψη μέτρων από πλευράς πολιτείας μπορεί να αποβεί και καταστροφική, ειδικά σε ευαίσθητες περιοχές όπως είναι τα αρχαιολογικά μνημεία, τα οποία δεν είναι σε θέση να δεχτούν ανεξέλεγκτα τεράστιο αριθμό τουριστών χωρίς να υπάρξει αλλοίωση (Richards & Bonink 1992).

Ιδιαίτερα σημαντικό όμως είναι και ένα δεδομένο που δεν πρέπει να αγνοηθεί. Ο τουρισμός είναι μια κατάσταση η οποία λειτουργεί πάντοτε συνδυαστικά με αριθμό διαφορετικών δραστηριοτήτων που στοχεύουν στην ικανοποίηση των επιθυμιών του επισκέπτη. Συνεπώς, η εικόνα που ο έκαστος τόπος θέλει να δημιουργήσει απαντά και στο είδος του τουρισμού που επιθυμεί να προσελκύσει. Κατά συνέπεια, εάν τα κίνητρα της τοπικής κοινωνίας είναι πρωτίστως οικονομικά και κατά δευτερευόντως κοινωνικά, πολιτιστικά, τότε θα προάγεται κατά κύριο λόγο η προσέλκυση κεφαλαίων που θα ωθήσουν κυρίως την οικονομική ανάπτυξη (Γοσποδίνη & Μπεριάτος 2006). Εάν τα κίνητρα αφορούν την προσέλκυση ατόμων που ενδιαφέρονται κυρίως για τον

πολιτισμό, αφήνοντας σε δεύτερη θέση τα όποια οικονομικά συμφέροντα, τότε η ανάπτυξη θα περιοριστεί στην προαγωγή των μνημείων που ενδεχομένως να υπάρχουν εκεί με κυριότερο μέλημα την προστασία τους, ακόμα κι αν αυτό σημαίνει την μείωση του τουριστικού ρεύματος.

Ως εκ τούτου, πρέπει να τεθούν οι σωστές βάσεις τόσο από την σκοπιά της τουριστικής βιομηχανίας κάθε χώρας, όσο και των ιθυνόντων διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς, ώστε να οριοθετηθούν οι μεταξύ τους σχέσεις συνυπολογίζοντας και αξιολογώντας τις όποιες επιδράσεις και επιθυμίες, για την έκαστη περιοχή. Συνεπώς τα Υπουργεία που τα διέπουν, το Υπουργείο Τουρισμού και Παιδείας, καθώς επίσης και οι τοπικοί φορείς πρέπει να έχουν μεταξύ τους συνεργασία και να ορίσουν εαυτούς συνοδοιπόρους στο εγχείρημα.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της σύγκρουσης μεταξύ πολιτισμού και τουρισμού είναι η κατάσταση που επικρατεί στην κοινότητα της Χοιροκοιτίας, μια κοινότητα η οποία ένεκα του Νεολιθικού οικισμού έχει λάβει διεθνή αναγνώριση, αλλά μέχρι πρότινος οι επισκέπτες της εκλάμβαναν τον οικισμό ως κάτι ξεχωριστό από την κοινότητα στην οποία βρίσκεται (Sigmalive 2018). Συγκεκριμένα, αρκετοί επισκέπτες αγνοούσαν πως υφίσταται μια κοινότητα με την ονομασία Χοιροκοιτία η οποία σύμφωνα με την τελευταία απογραφή κατοικείται από 630 κατοίκους (Στατιστική Υπηρεσία της Κυπριακής Δημοκρατίας 2011). Συνεπώς, ένα ολοκληρωμένο ταξίδι από πλευράς εμπειριών και ερεθισμάτων δεν πρέπει να αφορά μόνο τα οπτικά ερεθίσματα που ο εν λόγω τόπος παρέχει αλλά μια εμπειρία που εμπεριέχει ποικίλα ερεθίσματα τα οποία απαρτίζονται από το όλο του πολιτισμού που τον χαρακτηρίζει από τα βάθη των αιώνων μέχρι και τις μέρες μας.

Ο John Urry μίλησε για το βλέμμα του τουρίστα» (tourist gaze), το οποίο συχνότατα αποτυπώνεται ως εμπειρία σε φωτογραφίες και βίντεο, σαν μια προσπάθεια από πλευράς τουρίστα να κρατήσει ζωντανή την ανάμνηση της επίσκεψης του. Οι τουριστικές τοποθεσίες δομούνται με άξονα την οπτικοποίηση. Η όραση λειτουργεί ως οργανωτική αίσθηση και κατά κάποιον τρόπο οργανώνει και τις υπόλοιπες αισθήσεις. Η όραση όμως δεν είναι η μοναδική αίσθηση που ενεργοποιείται κατά τη διάρκεια μιας επίσκεψης σε ένα τόπο. Ως εκ τούτου, μια ολοκληρωμένη τουριστική εμπειρία είναι αυτή που έχει ως αποτέλεσμα την εμπλοκή όλων των αισθήσεων. Η επίσκεψη λοιπόν σε ένα αρχαιολογικό χώρο καλύπτει με εικόνες πολιτισμού τα αυλάκια της μνήμης. Η

ολοκληρωμένη όμως τουριστική εμπειρία υφίσταται όταν η γεύση, η όσφρηση, η αφή, η ακοή, αποτελούν μέρος αυτών των εικόνων. Τότε μόνο, το βλέμμα του τουρίστα, στη θέα της φωτογραφίας, μπορεί να ανακαλέσει απόλυτα την εμπειρία που βίωσε σε ένα μέρος. Εάν η εμπειρία αποτελείται μόνο από ένα αρχαιολογικό μνημείο, τότε το μόνο που παρατηρεί είναι ένα οικοδόμημα που επισκέφτηκε και όχι τον πολιτισμό που γνώρισε, κατά την παραμονή του στον εν λόγω τόπο (Μουσταΐρα 2012). Παρακάτω αναλύεται εκτενέστερα η σχέση που διέπει τον Νεολιθικό οικισμό της Χοιροκοιτίας και την κοινότητα Χοιροκοιτία.

5.2 Χοιροκοιτία: Ο Οικισμός του Χθες και το Χωριό του Σήμερα

Ο Νεολιθικός οικισμός της Χοιροκοιτίας αποτελεί ένα από τα πλέον εντυπωσιακά δείγματα πρώιμης μόνιμης εγκατάστασης πληθυσμών στην Κύπρο και σύμφωνα με τη διεθνή ιστοσελίδα Oldest.Org (2018) συγκαταλέγεται ανάμεσα στους εννέα αρχαιότερους χώρους ανά το παγκόσμιο. Ο οικισμός, ένεκα της μακραίωνης ιστορίας του αφού χρονολογικά τοποθετείται το 7500-5200 π.Χ., αλλά και της κατάστασης στην οποία βρίσκεται, δικαίως έχει ενταθεί στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO (1998). Η ένταξη του αυτή γνωστοποίησε παγκοσμίως την ύπαρξη του και αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ετήσια αριθμητική αύξηση επισκεπτών στον οικισμό. Μάλιστα, ενδεικτικό παράδειγμα αυτού του γεγονότος είναι τόσο οι κριτικές των επισκεπτών όσο και η θέση που κατέχει στην ιστοσελίδα World Heritage Site for World Heritage Travellers (2020). Ο οικισμός, στη λίστα Most Visited WHS (2020) κατέχει την 473η θέση σε μια λίστα στην οποία βρίσκεται 1121 προορισμών, παγκοσμίως. Τα δε σχόλια των επισκεπτών τα οποία παρατίθενται στην ιστοσελίδα δείχνουν την επίδραση που ασκεί ο χώρος στους επισκέπτες. Χαρακτηριστικά ένας επισκέπτης από την Σουηδία έγραψε:

It was amazing to climb into a real stone age village! I remember how steep the hill was and the amazing view back to the Mediterranean sea from the top. I also remember the extremely clever way they had devised a safe entry system, which meant that absolutely nobody who did not have a right to enter stood a chance to get inside alive. This is a place in a different league if you like historical places as much as I do.

(World Heritage Site for World Heritage Travellers 2020)

Μια επιτυχία που ενίσχυσε ιδιαίτερα το τουριστικό ρεύμα τόσο στον οικισμό, όσο και στην υπόλοιπη ορεινή Λάρνακα, την επαρχία στην οποία βρίσκεται, υπήρξε το πρώτο βραβείο που έλαβε η Ορεινή Λάρνακα στο διαγωνισμό Ευρωπαϊκών Προορισμών Αριστείας EDEN VIII με θέμα «Πολιτιστικός Τουρισμός (Cultural Tourism)» που διοργάνωσε ο Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού προγράμματος COSME 2016 (European Commission 2017). Το έργο EDEN-European Destinations of Excellence (Άριστοι Ευρωπαϊκοί Προορισμοί) διεξάγεται στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Προγράμματος COSME, το οποίο συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή – Μονάδα Τουρισμού. Είναι ένα έργο που προάγει τα μοντέλα ανάπτυξης βιώσιμου τουρισμού σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση και εστιάζεται σε ετήσιους εθνικούς διαγωνισμούς επιλογής ενός τουριστικού «προορισμού αριστείας» από κάθε συμμετέχων Κράτος Μέλος (European Commission 2017). Η ευρωπαϊκή αναζήτηση αριστείας EDEN στον τουρισμό, αναπτύσσεται γύρω από ένα ετήσιο θέμα, το οποίο επιλέγεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε συνεργασία με τους φορείς τουρισμού σε κάθε συμμετέχουσα χώρα. Το βασικότερο χαρακτηριστικό των επιλεγμένων προορισμών είναι η δέσμευσή τους στην κοινωνική, πολιτιστική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα και μέσα από την προβολή που λαμβάνουν το EDEN, οι προορισμοί μετατρέπονται σε πόλους έλξης επισκεπτών ολόκληρο το χρόνο. Το πρώτο προτεινόμενο σημείο στις τοποθεσίες της Ορεινής Λάρνακας ήταν ο Νεολιθικός οικισμός της Χοιροκοιτίας (Υφυπουργείο Τουρισμού 2017).

Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί πως ο εν λόγω τόπος αποτελεί ένα από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς προορισμούς και για τους ντόπιους επισκέπτες. Αρωγοί σε αυτό το φαινόμενο είναι τόσο το Υπουργείο Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας (ΥΠΠΑΝ) της Κυπριακής Δημοκρατίας, όσο και το Υφυπουργείο Τουρισμού. Πιο συγκεκριμένα, το ΥΠΠΑΝ μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα και εκπαιδευτικές εκδρομές των σχολείων της Κύπρου, φέρνει τους μαθητές σε επαφή με τον οικισμό (ΥΠΠΑΝ 2020). Πρώτιστος στόχος του εν λόγω εγχειρήματος είναι να γνωρίσουν οι μαθητές την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου τους, δίνοντας ιδιαίτερη μνεία σε τοποθεσίες οι οποίες έχουν ξεχωρίσει παγκοσμίως, όπως αυτή της Χοιροκοιτίας.

Επιπροσθέτως, αναφορικά με την πιο πάνω προσπάθεια, εφαρμόζεται το πρόγραμμα «Νεαροί Πρεσβευτές του Τουρισμού», το οποίο διοργανώνεται από τον Οκτώβριο 2017

από τον Κυπριακό Οργανισμό Τουρισμού, σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας, στο πλαίσιο της προσπάθειας για καλλιέργεια τουριστικής συνείδησης στο ευρύ κοινό. Οι μαθητές δημοτικών σχολείων, στο πλαίσιο του προγράμματος, επισκέπτονται μνημεία και παρακολουθούν διαλέξεις και ξεναγήσεις, ώστε να καταστούν πρεσβευτές του τόπου τους και να αποκτήσουν τουριστική συνείδηση. Στο πρόγραμμα «Νεαροί Πρεσβευτές του Τουρισμού» εντάχθηκε από την πρώτη χρονιά εφαρμογής του και ο Νεολιθικός οικισμός της Χοιροκοιτίας (Υφυπουργείο Τουρισμού 2020). Αναμφίβολα, ο τομέας της Παιδείας διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο στην διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς ενός τόπου. Οι μαθητές, όταν από μικρή ηλικία μελετούν την κληρονομιά τους και διαπιστώσουν την αξία της, ως ενήλικες θα δείξουν τον απαιτούμενο σεβασμό ώστε να τη διατηρήσουν και να τη μεταλαμπαδεύσουν στις επόμενες γενεές. Έτσι επιτυγχάνεται η εφαρμογή της αειφορίας και η αειφόρα ανάπτυξη είναι μια απολύτως εφαρμόσιμη πολιτική. Η έλλειψη παιδείας όμως την καθιστά δύσκολο εγχείρημα. Για να υλοποιηθεί αυτό το εγχείρημα θα πρέπει τόσο η τοπική αυτοδιοίκηση, όσο και οι φορείς που την απαρτίζουν να συνεργαστούν.

Πιο συγκεκριμένα, στην Κύπρο οι αρχές της επαρχίας της Λάρνακας εξήγγελλαν νέα εξωραϊστικά και Εμπλουτιστικά Έργα στις κοινότητες που την απαρτίζουν, εκ των οποίων και η Χοιροκοιτία. Σε γραπτή ανακοίνωση της Εταιρείας Τουριστικής Ανάπτυξης και Προβολής Λάρνακας (ΕΤΑΠ) αναφέρεται ότι:

[...]το τουριστικό προϊόν της Περιφέρειας Λάρνακας αναβαθμίζεται και εμπλουτίζεται συνεχώς. Η βελτίωση των υποδομών είναι σημαντικότερη καθότι μέσω της καλυτέρευσης της εικόνας των κοινοτήτων και της βελτίωσης των διαφόρων υπηρεσιών και διευκολύνσεων, ενισχύεται και η επισκεψιμότητα των περιοχών.

(Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης και Προβολής Λάρνακας 2019)

Βασικό μέλημα της εταιρίας είναι η διατήρηση του ιδιαίτερου χαρακτήρα της κάθε κοινότητας μέσω των υπό αναφορά έργων, καθώς, μόνο μέσα από την ανάδειξη της αυθεντικής ταυτότητας και των ιδιαίτερων τοπικών χαρακτηριστικών της κάθε κοινότητας ο στόχος θα επιτευχθεί με όφελος σε κάθε τομέα. Άλλωστε, στόχος της εταιρίας είναι η αύξηση του τουριστικού ρεύματος αξιοποιώντας τα χαρακτηριστικά της κάθε κοινότητας ξεχωριστά και όχι αλλοιώνοντας τα στην προσπάθεια επίτευξης

του στόχου. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο εντάθηκε και η κοινότητα της Χοιροκοιτίας, η οποία παραδόξως μόλις το 2018 συμπεριλήφθηκε στον τουριστικό χάρτη της Λάρνακας (Κυπριακό Πρακτορείο Ειδήσεων 2018).

Οι εργασίες για την ανάπλαση του παραδοσιακού πυρήνα της Χοιροκοιτίας άρχισαν το 2019 και αναμένεται να ολοκληρωθούν σε χρονικό ορίζοντα τριών ετών. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, παρά το γεγονός ότι η Χοιροκοιτία, μετά την ένταξη του Νεολιθικού της οικισμού στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO, έλαβε παγκόσμια αναγνώριση, η κοινότητα στην οποία βρίσκεται δεν παρουσίασε ιδιαίτερη βελτίωση. Μάλιστα παρουσιάστηκε το εξής παράδοξο, αρκετοί επισκέπτες αγνοούσαν την ύπαρξη της κοινότητας, θεωρώντας πως ο οικισμός υφίσταται ως μνημείο με την ονομασία αυτή, παρά ως χωριό το οποίο παρουσιάζει εξίσου αξιόλογες τοποθεσίες για να επισκεφτούν. Στο δελτίο που εξέδωσε η Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης και Προβολής Λάρνακας (2018) σημειώνεται ότι:

[...] μέχρι σήμερα η Χοιροκοιτία «επισκιάζόταν» ουσιαστικά από τον παγκοσμίου φήμης νεολιθικό οικισμό και δεν ήταν ιδιαίτερα γνωστή η ύπαρξή της ως αγροτουριστικός προορισμός. Όμως, το τελευταίο διάστημα η Χοιροκοιτία, η οποία διαθέτει απaráμιλλη γραφικότητα και παραδοσιακή αρχιτεκτονική, εξελίσσεται σε ένα εξαιρετικό αγροτουριστικό χωριό με ποικιλία σημείων ενδιαφέροντος, αφού ο πυρήνας του χωριού με τα γραφικά πλακόστρωτα δρομάκια και τα πετρόκτιστα σπίτια συντηρείται και αναβαθμίζεται συνεχώς.

Βέβαια η όποια προσπάθεια δεν δύναται να καρποφορήσει χωρίς τη συνδρομή της τοπικής αυτοδιοίκησης. Το Κοινοτικό Συμβούλιο Χοιροκοιτίας μέσα από διάφορες δράσεις του προωθεί την επιχειρηματικότητα των κατοίκων, πέρα από τα αναπτυξιακά έργα, ώστε να τους δώσει κίνητρα παραμονής στην κοινότητα. Οι δράσεις αυτές είχαν αναμφίβολα αποτέλεσμα, εξού και το γεγονός ότι παρατηρήθηκε η αύξηση στην δημιουργία μικροεπιχειρήσεων στις οποίες προωθούνται κατά κύριο λόγο παραδοσιακά προϊόντα, καθώς επίσης και δημιουργία αγροτικών καταλυμάτων. Στόχος τους είναι η αξιοποίηση του τουριστικού ρεύματος που προσελκύει ο Νεολιθικός οικισμός προς όφελος των κατοίκων, χωρίς όμως να αλλοιωθεί ο χαρακτήρας της κοινότητας (Κοινοτικό Συμβούλιο Χοιροκοιτίας 2020).

Σε συνέντευξη που έδωσε στο *Sigmalive* (2018) η Δέσποινα Χριστοφόρου, μια νεαρή επιχειρηματίας από τη Χοιροκοιτία, τόνισε πως η Χοιροκοιτία δεν είναι μόνο ο Νεολιθικός της οικισμός, δείχνοντας έτσι την αναγκαιότητα βελτίωσης της κοινότητας μέσα από την πολιτιστική της κληρονομιά, η οποία δεν αποτελείται μόνο από τον Νεολιθικό της οικισμό. Μέσα από καλά οργανωμένες κινήσεις η κοινότητα κατάφερε να παρουσιάσει ιδιαίτερη βελτίωση και να αναπτυχθεί αξιοποιώντας τη δυναμική που αναμφίβολα της δίνει η ύπαρξη ενός οικισμού ευρέως γνωστού ένεκα της UNESCO.

Η μερική αξιοποίηση του πολιτιστικού πλούτου στην Κύπρο, δεν είναι ένα φαινόμενο που παρατηρείται μόνο στη Χοιροκοιτία, αλλά παρά την πλούσια ιστορία του νησιού, ο πολιτιστικός τουρισμός, δεν προωθείται όσο θα έπρεπε. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας Κύπρου, η κατά κεφαλή δαπάνη τουριστών ανέρχεται σε €685 έναντι €723 το 2017 και €829 το 2014. Η μείωση της μέσης δαπάνης ανά τουρίστα από το 2014 μέχρι το 2019 φτάνει το 17% (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου 2020). Αυτή η μείωση ανησυχεί τους επαγγελματίες τουρισμού, όπως διαφαίνεται από τη δήλωση του γενικού γραμματέα του Συνδέσμου Ιδιοκτητών Κέντρων Αναψυχής, Φάνου Λεβέντη, ο οποίος επισημαίνει ότι η μείωση στην κατά κεφαλή δαπάνη τουριστών είναι ανησυχητική καθώς αποτυπώνει την ποιότητα των τουριστών που προσελκύει το νησί (stockwatch 2020). Στις πρώτες προτιμήσεις των τουριστών έρχονται οι παραθαλάσσιες περιοχές όπως η Αγία Νάπα και η Λεμεσός, οι οποίες έχουν εξελιχθεί σε κοσμοπολίτικα θέρετρα, με ολοκληρωμένη τουριστική εμπειρία, βασισμένη κατά κύριο λόγο στον κλασικό τουρισμό (Fortune Greece 2019). Από την άλλη όμως, παρατηρείται ένα ανησυχητικό γεγονός το οποίο πρέπει να διερευνηθεί, τόσο από την πολιτεία όσο και από τους τοπικούς φορείς. Ενώ η τουριστική προσέλευση παρουσιάζει αυξητική τάση, ανά έτος, τα έσοδα παρουσιάζουν μείωση. Ως εκ τούτου, το τουριστικό μοντέλο που προωθείται, αποφέρει λιγότερα από το αναμενόμενο. Άρα πρέπει να αναζητηθούν τρόποι ώστε τα έσοδα και είναι εξίσου αυξημένα όπως άλλωστε και η τουριστική προσέλευση. Η βιομηχανία του τουρισμού στην Κύπρο, λοιπόν, πρέπει να αναζητήσει τρόπους βελτίωσης, αφού ο κλασικός τουρισμός, όπως διαφαίνεται από το διάγραμμα της Στατιστικής Υπηρεσίας Κύπρου στο Παράρτημα **Δ(Δ1)**, αν και παραμένει αυξημένος, δεν αφήνει τα επιθυμητά έσοδα.

Εν κατακλείδι, ο Νεολιθικός οικισμός της Χοιροκοιτίας αποτελεί αναμφίβολα ένα σημαντικότατο κομμάτι της τουριστικής ροής τόσο για την κοινότητα στην οποία τοποθετείται, όσο και για την υπόλοιπη Κύπρο. Η ύπαρξη του αποτελεί πηγή έλξης

τουριστών ενισχύοντας τον πολιτιστικό τουρισμό του νησιού. Βέβαια, η αξιοποίηση του προς οικονομική ενίσχυση της περιοχής στην οποία βρίσκεται καθυστέρησε ιδιαίτερα κάτι που στοίχησε αρκετά στην κοινότητα της Χοιροκοιτίας. Τα μέτρα που έλαβε η τοπική αυτοδιοίκηση, καθώς και η συμπερίληψη της στον τουριστικό χάρτη της Λάρνακας, θα αποτελέσουν χωρίς αμφιβολία διάυλο ανάπτυξης μακροπρόθεσμα. Ο εν λόγω οικισμός, είναι μια αναλλοίωτη πηγή ενδιαφέροντος παγκοσμίως και αυτή η δυναμική, με τη σωστή αξιοποίηση, θα αναδείξει την κοινότητα σε ένα χωριό στο οποίο ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει την ιστορία της Κύπρου δια μέσου των αιώνων. Κάτι που δυστυχώς μόλις πριν από τέσσερα χρόνια ξεκίνησε να τίθεται σε εφαρμογή. Άλλωστε, η προβολή που δέχεται ένας οικισμός παγκοσμίως, είναι αξιοπρόσεκτη και δίνει την ευκαιρία στην τοπική αυτοδιοίκηση να την αξιοποιήσει προς όφελος των κατοίκων της.

Αυτή η αξιοποίηση έγινε σε μεγάλο βαθμό στην περίπτωση των μνημείων Orkney, κάτι που έδωσε την ευκαιρία στους μόνιμους κατοίκους της εν λόγω περιοχής να βελτιώσουν το οικονομικό τους καθεστώς, σεβόμενοι απόλυτα την ιστορία που διέπει τη γη τους. Το Νεολιθικό Orkney, έλαβε στοιχεία ενός σύγχρονου τουριστικού προορισμού, όπως παρουσιάζεται παρακάτω.

5.3 Το Νεολιθικό Orkney: Ένα Σύγχρονο Τουριστικό Θέρετρο

Η Καρδιά του Νεολιθικού Orkney, σε αντίθεση από τη Χοιροκοιτία, αποτελείται από μια σειρά τεσσάρων μνημείων της νεολιθικής εποχής όπως προείπαμε, τα οποία αν και εντάχτηκαν μαζί στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς με κοινή ονομασία «η Καρδιά του Νεολιθικού Orkney», το κάθε ένα από αυτά έχει τη δική του ιστορία και πορεία στον χρόνο. Όπως επίσης και το δικό του κοινό επισκεπτών, αφού δεν είναι τοποθετημένα στο ίδιο σημείο. Αυτό είναι εμφανές και στη διαφορά που παρατηρείται στους αριθμούς επισκεπτών που δέχονται κάθε χρόνο.

Πιο συγκεκριμένα σε έρευνα που διεξήγαγε το Orkney Islands Council (2018), όπως αυτή παρατίθεται στο Παράρτημα Δ(Δ2), διαπιστώνεται πως οι προορισμοί Skara Brae και Maeshowe, βρίσκονται στις πρώτες επιλογές των επισκεπτών, εν αντιθέση με τα

άλλα δυο μνημεία Stenness και Brogar που απαρτίζουν την Καρδιά του Νεολιθικού Orkney. Αναμφίβολα όμως, αποτελούν μια εντυπωσιακή ομάδα μνημείων, τα οποία κάθε χρόνο επισκέπτονται χιλιάδες τουρίστες από όλο τον κόσμο (Orkney Islands Council 2018). Βέβαια, στο πιο κάτω διάγραμμα φανερώνεται ένα άλλο δεδομένο το οποίο δεν ισχύει στην περίπτωση της Χοιροκοιτίας.

Εκτός από τα τέσσερα μνημεία που βρίσκονται στον Κατάλογο της UNESCO προωθούνται στο τουριστικό κοινό και άλλες τοποθεσίες πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής των Orkney. Αυτό δείχνει πως στις στρατηγικές της τοπικής ηγεσίας γίνεται μια ισορροπημένη αξιοποίηση όλου του πολιτιστικού πλούτου της περιοχής. Αντίθετα, όπως διαπιστώθηκε στην περίπτωση της Χοιροκοιτίας, ο Νεολιθικός Οικισμός λαμβάνει την προβολή, ενώ τα υπόλοιπα πολιτιστικά μνημεία της κοινότητας της Χοιροκοιτίας, δεν προωθούνται όσο θα έπρεπε ώστε να επωφεληθεί η κοινότητα από το τουριστικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει ο Νεολιθικός Οικισμός.

Εν συνεχεία, η ένταξη των μνημείων του Orkney στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO ήταν αυτό που τους χάρισε την διεθνή γνωστοποίηση και ώθησε κατά μεγάλο βαθμό την ετήσια αριθμητική αύξηση επισκεπτών. Ενδεικτικό παράδειγμα αυτού του γεγονότος, όπως άλλωστε και στην περίπτωση της Χοιροκοιτίας, είναι τόσο οι κριτικές των επισκεπτών όσο και η 266η θέση που κατέχουν στην ιστοσελίδα World Heritage Site for World Heritage Travellers (2020). Πιο συγκριμένα μια τουρίστρια από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής έγραψε:

I have made two trips to Orkney. It's a magical place. The neolithic sites of the Ring of Brogdar, the Standing Stones of Stenness, Maeshowe and Skara Brae are all wonderful. Part of the magic is that it's not over crowded. The rest of Orkney is worth visiting as well. St. Magnus Cathedral is fascinating. And the town of Stromness is more than a ferry port. South Ronaldsay, where my grandfather grew up is over the Churchill Barriers. You can visit the Italian Chapel which was done built by 20th century POWs. There are many jewelry designers and other artists on the island. Go to Hoy to see a more wild place than Orkney's mainland. You can see towers that were built for defense during the Napoleonic Wars. From near Longhope you can look back over the Pentland Firth to the mainland of Scotland. Read George Mackay Brown's stories to learn more about Orkney.

(World Heritage Site for World Heritage Travellers 2020)

Το τουριστικό ρεύμα αποτελεί πηγή εσόδων για την οικονομία των νησιών Orkney. Στηρίζονται τόσο πολύ σε αυτό που δικαίως θεωρούν τον τουρισμό ζωτικής σημασίας για την οικονομία τους (Orkney Islands Visitor Survey 2017). Ένεκα του τουρισμού, έχουν δημιουργηθεί πολλές θέσεις εργασίας και επιχειρήσεις, ενώ τα έσοδα του νησιού έχουν αυξηθεί ιδιαίτερα φτάνοντας στο ποσό των 50 εκατομμυρίων λιρών, σύμφωνα με τον Σκωτικό Οργανισμό Τουρισμού (2017). Αυτό βεβαίως, πέρα από το προφανές, δηλαδή την αύξηση των ταμειακών εσόδων του κράτους, αποτελεί και σημαντικό κίνητρο παραμονής για τους νεαρούς που κατοικούν στα νησιά, εν αντιθέση με την περίπτωση της Χοιροκοιτίας που οι ευκαιρίες εργασίες στην κοινότητα είναι ελάχιστες και οι νέοι αναγκάζονται να αναζητήσουν εργασία στην πλησιέστερη τους πόλη, την Λάρνακα.

Σύμφωνα με τις καταγραφές του National Tourism Organisation For Scotland (2020), οι επισκέπτες κατακλύζουν τα νησιά κάθε χρόνο κατά χιλιάδες, καθώς ο προορισμός παρέχει ευκαιρίες προς ικανοποίηση όλων των επισκεπτών, ανεξαρτήτως ηλικίας ή μορφωτικού επιπέδου. Μάλιστα σύμφωνα με έρευνα που διεξήγαγαν από κοινού το Orkney Islands Council και ο National Tourism Organisation For Scotland (2018), η πλειοψηφία των επισκεπτών στα νησιά Orkney το 2017 ήταν επισκέπτες για λόγους αναψυχής το 65%. Επίσης, περίπου το ένα πέμπτο των επισκεπτών, ταξίδεψε προς τα νησιά για επαγγελματικούς λόγους, ενώ το 14% επισκέφθηκε φίλους ή συγγενείς. Η πιο πάνω έρευνα αποδεικνύει πως τα νησιά παρέχουν στους επισκέπτες ένα αξιόλογο πακέτο διακοπών και αυτό αναμφίβολα αποτελεί επιτυχία στις προσπάθειες τόσο της τοπικής αυτοδιοίκησης, όσο και των οργανισμών που συμμετέχουν στην προώθηση του τουριστικού προϊόντος.

Μια σημαντική παράμετρος που παρουσιάζει η έρευνα στο Παράρτημα **Δ(Δ3)** (Orkney Islands Council 2017) είναι το γεγονός ότι στους λόγους για τους οποίους το 62% επισκεπτών επιλέγουν τα εν λόγω νησιά για τις διακοπές τους είναι ο πολιτισμός και η ιστορία τους, ενώ το 40% ανέφερε πως ένας από τους λόγους είναι τα αρχαιολογικά μνημεία της περιοχής. Αυτό δείχνει σαφέστατα τη σημασία που προσδίδουν οι επισκέπτες στον πολιτισμό και ειδικότερα στα αρχαιολογικά μνημεία της εν λόγω περιοχής. Μνημεία τα οποία ένεκα της ένταξης στην UNESCO έχουν διεθνή προβολή.

Η ταύτιση λοιπόν της περιοχής με την πολιτιστική της κληρονομιά είναι αξιοπρόσεκτη, κάτι που επιβεβαιώνεται άλλωστε από τις ενέργειες της πολιτείας, αναφορικά με τις προσπάθειες της για προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς των νησιών μέσω στρατηγικών πλάνων στα οποία εμπλέκουν και τον ντόπιο πληθυσμό της περιοχής. Αυτό άλλωστε είναι εμφανές και στον τρόπο που ο εντόπιος πληθυσμός προωθεί τοπικά προϊόντα. Αξιοποιούν τα μνημεία χρησιμοποιώντας τα ως λογότυπα για τα προϊόντα τους. (Historic Scotland 2020).

Αρχικά, μετά την εγγραφή της Καρδιάς του Νεολιθικού Orkney στον Κατάλογο της UNESCO το 1999, έγινε μια πρώτη καταγραφή σχεδίων διαχείρισης των μνημείων και το 2001 κατατέθηκε επισήμως ένα σχέδιο διαχείρισης που στόχο είχε την προστασία των μνημείων, την προώθηση τους στο ευρύ κοινό, αλλά και την τουριστική αξιοποίηση τους. Το εν λόγω πλάνο ανανεώνεται κάθε πέντε χρόνια και το τελευταίο που έχει υλοποιηθεί είναι το Στρατηγικό Σχέδιο 2014-2019, με την συμπλήρωση των 20 χρόνων από τη μέρα ένταξης τους στον Κατάλογο. Το Σχέδιο Διαχείρισης παρέχει ένα ευρύ πλαίσιο αξιοποίησης του χώρου και σε αυτό συμμετέχουν το Historic Scotland, το Orkney Islands Council, το Scottish Natural Heritage και το Royal Society for the Protection of Birds (Management Plan 2014-19).

Πρέπει, να σημειωθεί πως η εμπλοκή του εντόπιου πληθυσμού είναι εξίσου σημαντική. Έχει παρατηρηθεί, πως αρκετοί επιχειρηματίες αξιοποιούν τα μνημεία με στόχο τη διαφήμιση τοπικών προϊόντων. Πιο συγκεκριμένα, επιχειρήσεις επιλέγουν ως λογότυπο των προϊόντων τους να εικονίζεται μνημείο που βρίσκεται στον κατάλογο της UNESCO ώστε ο επισκέπτης να ταυτίσει το προϊόν με την πολιτιστική κληρονομιά των νησιών. Αυτό το φαινόμενο παρατηρείται σε διάφορα προϊόντα, όπως γαλακτοκομικά προϊόντα (Orkney cheddar 2020), καλλυντικά (Jollys of Orkney 2020) και δημιουργίες καλλιτεχνών (Orkney Arts and Crafts 2020). Με αυτό τον τρόπο ενισχύεται η επιχειρηματικότητα, ενώ παράλληλα υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ τοπικής κοινωνίας και μνημείων. Για τους ντόπιους δε η αξιοποίηση των μνημείων λειτουργεί ως η μέγιστη διαφήμιση, κάτι που δεν υφίσταται στο Νεολιθικό οικισμό της Κύπρου, όπου μοιάζει να είναι αποκομμένη η τοπική κοινωνία από το διάσημο μνημείο που βρίσκεται στους κόλπους της κοινότητας.

Βέβαια, η διαφήμιση του προϊόντος πολιτισμός, δεν προορίζεται στα τοπικά προϊόντα. Για παράδειγμα κάθε χρόνο διοργανώνονται διάφορα φεστιβάλ, με στόχο την γνωστοποίηση της περιοχής σε διάφορες ηλικιακές ομάδες. Αξίζει να σημειωθεί πως ένας ακόμα πετυχημένος τρόπος προώθησης είναι και ταύτιση των μνημείων, όπως για παράδειγμα του Μπρόντγκαρ με τοπικές θεότητες, δημιουργώντας γύρω ένα πλέγμα μυστηρίου, το οποίο αναμφίβολα αποτελεί τεράστιο διαφημιστικό προτέρημα στον τομέα του τουρισμού (Historic Scotland 2008).

Η αξιοποίηση του πολιτισμού όμως, πρέπει να διενεργείται με πρώτιστο γνώμονα την διατήρηση του. Η κερδοφορία είναι επιθυμητή, σαφέστατα. Η κερδοσκοπία όμως έχει ως πρώτιστο γνώμονα το κέρδος, με όποιες συνέπειες για τον πολιτισμό. Συνεπώς η οριοθέτηση, επιβάλλεται. Ως προς το άνωθεν, στο Management Plan 2014-19 γίνεται αναφορά στην προσφορά της οργάνωσης World Heritage Site Rangers, η οποία ιδρύθηκε το 2007. Η οργάνωση έχει θέσει ως σκοπό της την προστασία των μνημείων, ώστε η τουριστική αξιοποίηση τους να μην οδηγήσει στην αλλοίωση τους. Το γεγονός αυτό σε σύγκριση με την ανοδική πορεία που επέδειξε η τουριστική ροή στη περιοχή τα τελευταία χρόνια, δείχνει πως τα οργανωμένα σύνολα, όπως το Historic Scotland, το Orkney Islands Council, το Scottish Natural Heritage και το Royal Society for the Protection of Birds (Management Plan 2014-19) αντιλαμβάνονται την εύθραυστη φύση των Νεολιθικών Μνημείων. Η ανάγκη για αξιοποίηση τους ως τουριστικοί προορισμοί με στόχο τη οικονομική ανάπτυξη είναι ζωτικής μεν σημασίας, αλλά η προστασία τους με στόχο την παράδοση τους στις επόμενες γενεές, εξίσου σημαντική, αν όχι σημαντικότερη (Historic Environment Scotland 2019).

Σύμφωνα με την SWOT ανάλυση που κατατέθηκε το 2018 με στόχο την αξιολόγηση των τουριστικών δυνατοτήτων και μειονεκτημάτων της περιοχής των Orkney (VisitScotland 2018), διαφάνηκε πως στα προτερήματα της περιοχής εντάσσονται και τα μνημεία που έχουν εγγραφεί στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO. Πιο συγκεκριμένα, αριθμός των δυνατοτήτων και των ευκαιριών αποδεικνύει την αξιοζήλευτη θέση του Orkney στην τουριστική αγορά. Το τουριστικό προϊόν είναι εντυπωσιακό, καθώς δεν παρουσιάζει ελλείψεις ως προς τις απαιτήσεις των επισκεπτών, όπως επισημαίνεται στα συμπεράσματα της ανάλυσης. Αυτό άλλωστε είναι εμφανές στο Παράρτημα **Δ(Δ4)**, όπου παρουσιάζονται τα έσοδα ανάλογα με τον λόγο επίσκεψης στα νησιά Orkney. Ο πρώτος, σε έσοδα, λόγος επίσκεψης είναι αυτός

της αναψυχής με £324,84 ανά άτομο. Ως εκ τούτου, το πακέτο διακοπών που παρέχει η εν λόγω περιοχή δίνει την ευκαιρία στον επισκέπτη να αφήσει στα ταμεία της ένα σεβαστό ποσό κάθε χρόνο.

Εν κατακλείδι, τα αρχαιολογικά μνημεία μπορούν να αξιοποιηθούν ως σύγχρονοι τουριστικοί προορισμοί, άλλα μετά από αυστηρές οριοθετήσεις από πλευράς πολιτείας. Η αξιοποίηση τους δεν πρέπει να αποβεί μοιραία για τη διατήρησή τους, καθώς τα μνημεία της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελούν δάνειο της παρούσας γενεάς στην επόμενη. Συνεπώς κάθε αξιοποίηση τους πρέπει να διέπεται πρωτίστως από το γνώμονα του σεβασμού και της συνέχειάς τους.

Κεφάλαιο 6

Συμπεράσματα

Στην παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή διερευνήθηκαν δυο αρχαιολογικοί χώροι, ο Νεολιθικός οικισμός της Χοιροκοιτίας στην Κύπρο και τα μνημεία που αποτελούν την Καρδιά του Νεολιθικού Orkney, στη Σκωτία. Ως αρχικοί άξονες έρευνας ορίστηκαν η μελέτη της ιστορίας και ο ρόλος τους κατά την αρχαιότητα, καθώς επίσης τα κριτήρια επιλογής και το ιστορικό ένταξης τους στον κατάλογο των μνημείων της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO. Έπειτα διερευνήθηκαν οι τρόποι πολιτιστικής και τουριστικής αξιοποίησης τους σήμερα και εντοπιστήκαν οι μεταξύ τους ομοιότητες και διαφορές. Ακολούθως, έγινε προσπάθεια διερεύνησης κατά πόσο στους εν λόγω χώρους μελέτης εφαρμόζονται οι αρχές της αειφορίας και κατ' επέκταση η ανάπτυξη των μορφών βιώσιμου τουρισμού.

Συγκεκριμένα, τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στην εργασία ήταν:

- A) Ποια στοιχεία τους ήταν αυτά που καθόρισαν το αποτέλεσμα, ώστε, τα εν λόγω μνημεία, να πληρούν τα κριτήρια επιλογής της UNESCO για την ένταξή τους στον κατάλογο των μνημείων της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς;
- B) Με ποιους τρόπους αξιοποιούνται σήμερα με στόχο την προσέλκυση πολιτιστικού τουρισμού;
- Γ) Κατά πόσο εφαρμόζονται οι αρχές της αειφορίας και κατ' επέκταση η ανάπτυξη των μορφών βιώσιμου τουρισμού;

Το αρχικό ερώτημα απαντήθηκε στο τρίτο και τέταρτο κεφάλαιο. Στο τρίτο κεφάλαιο διερευνήθηκε η UNESCO, ως οργανισμός αρωγός στην προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς και παρατέθηκαν τα κριτήρια ένταξης των μνημείων στον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Ακολούθως στο τέταρτο κεφάλαιο διερευνήθηκαν οι αρχαιολογικοί χώροι υπό μελέτη, ώστε να διαφανεί η ιστορική τους αξία και έπειτα μελετήθηκε η πορεία ένταξης τους στην UNESCO. Στο τέταρτο κεφάλαιο

παρατηρήθηκαν και οι ομοιότητες των δυο μνημείων τόσο ως προς την ιστορία, όσο και ως προς τα κριτήρια ένταξης τους, αφού και τα δυο ορίστηκαν ως μνημεία της UNESCO έχοντας μάλιστα τρία κοινά κριτήρια.

Το δεύτερο ερώτημα της Μεταπτυχιακής Διατριβής απαντήθηκε στο πέμπτο κεφάλαιο όπου μελετήθηκαν οι τρόποι αξιοποίησης των μνημείων, Νεολιθικός οικισμός της Χοιροκοιτίας και τα μνημεία των Orkney. Πιο συγκεκριμένα, έγινε περιγραφή της τουριστικής προσέλευσης που παρουσιάζουν τα εν λόγω μνημεία, αλλά και των κινήσεων που διεξάγονται τόσο σε πολιτειακό, τοπικό, αλλά και επιχειρηματικό επίπεδο για αξιοποίηση τους. Σε αυτό το κεφάλαιο διαπιστώθηκε η διαφορά που υφίσταται αναφορικά με την αξιοποίηση που έχουν. Στην Χοιροκοιτία διαπιστώθηκε πως η πολιτεία έχει λάβει όλα τα απαιτούμενα μέτρα ώστε το εν λόγω μνημείο να μην αλλοιωθεί, είτε λόγω χρόνου, είτε λόγω τουριστών, αλλά παρατηρείται μια απουσία στρατηγικής ως προς την αξιοποίηση του μνημείου για προσέλκυση πολιτιστικού τουρισμού. Αντιθέτως, στην περίπτωση των Orkney, η αξιοποίηση των μνημείων με στόχο την προσέλκυση τουριστών διενεργείται μέσα από σειρά μέτρων, ενώ παράλληλα διενεργούνται όλες οι απαραίτητες κινήσεις προστασίας των μνημείων, είτε μέσω πολιτείας, είτε μέσα από εθελοντικές ομάδες.

Τέλος το τρίτο ερώτημα, αφορά την αειφόρα – βιώσιμη ανάπτυξη και πώς αυτή εφαρμόζεται στα μνημεία υπό μελέτη. Για να απαντηθεί αυτό το ερώτημα έπρεπε πρώτα να διερευνηθεί τι ονομάζεται αειφόρα – βιώσιμη ανάπτυξη και από ποιες αρχές διέπεται. Ως εκ τούτου, στο δεύτερο κεφάλαιο της Μεταπτυχιακής Διατριβής, έγινε εκτενής αναφορά στην έννοια της αειφόρας – βιώσιμης ανάπτυξης, όπως επίσης παρατέθηκαν και οι έξι αρχές της Χάρτας του πολιτιστικού τουρισμού, στις οποίες διαφαίνεται η συνέργια που πρέπει να υφίσταται μεταξύ εντόπιου πληθυσμού και πολιτιστικής κληρονομιάς, με στόχο της προσέλευση τουριστών. Ακολούθως, στο κεφάλαιο πέντε, διαφάνηκε μια ακόμα διαφορά μεταξύ των περιοχών που εντάσσονται τα μνημεία, υπό μελέτη. Στη Χοιροκοιτία, μόλις πριν από τέσσερα χρόνια ξεκίνησαν κάποιες προσπάθειες βελτίωσης και ανάπτυξης της κοινότητας της Χοιροκοιτίας με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη, ενώ στα νησιά Orkney, η βιώσιμη ανάπτυξη εφαρμόστηκε από την πρώτη στιγμή με αποτέλεσμα να ανθίσει η τοπική επιχειρηματικότητα με σεβασμό στην πολιτιστική κληρονομιά.

6.1 Εισαγωγικά Συμπεράσματα

Σύμφωνα με την Κοντοχρήστου (2018), ο πολιτιστικός τουρισμός και οι πολιτιστικοί πόροι, στο σύνολό τους, αποτελούν κομμάτι μιας ευρύτερης στρατηγικής που χρησιμοποιεί το παρελθόν, την ιστορία και τον πολιτισμό ως μέσο προσέλκυσης νέων τουριστών και εμπλουτισμού της τουριστικής προσφοράς ενός προορισμού. Άλλωστε, είναι εμφανές ότι το πολιτιστικό κίνητρο παραμένει ένας από τους κυριότερους λόγους ταξιδιών, από τα καταγεγραμμένα έσοδα των περιοχών, που διαθέτουν αριθμό πολιτιστικών πόρων, καθώς προσελκύουν μεγάλο αριθμό επισκεπτών (Paranikolaou 2012).

Το ζήτημα που τίγεται όμως ως επιτακτική ανάγκη, ένεκα της αξιοποίησης των πολιτιστικών προορισμών ως μέσο προσέλκυσης τουριστών, δεν άπτεται μόνο στα τυχόν έσοδα, αλλά και στη διατήρηση των εν λόγω μνημείων. Ο Αντρέ Μαλρώ, πριν από 30 χρόνια διατύπωσε μια ανησυχία του, που στις μέρες τείνει να παίρνει διαστάσεις ανησυχητικές. Ανέφερε, πως υποχρέωση μας σήμερα είναι να παραδώσουμε το παρελθόν ακέραιο στο μέλλον, δηλαδή το ιστορικό μας παρελθόν να υφίσταται ακέραιο και για τις επόμενες γενεές (ΥΠΠΑΝ 2003). Άλλωστε όπως έδειξε ο Ζήβας (1997) οι σημαντικότερες αιτίες καταστροφής της πολιτιστικής κληρονομιάς, είναι τόσο η φύση, δηλαδή η γήρανση των μνημείων και η καταστροφή τους από διάφορα φαινόμενα, όπως ο καιρός και οι σεισμοί, όσο και ο ίδιος ο άνθρωπος, μέσα από τη δράση του λόγω ανεξέλεγκτης τους χρήσης, είτε απόλυτης εγκατάλειψης τους.

Αρωγός στην προσπάθεια διατήρησης της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, είναι η UNESCO, η οποία μετά τον καταστροφικό Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, υπογράμμισε την αναγκαιότητα της προστασίας και διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Έπειτα, με την ίδρυση του ICOMOS (1976) υπογράφηκε η «Χάρτα του Πολιτιστικού Τουρισμού» στο πλαίσιο της ενίσχυσης της προσπάθειας, από πλευράς UNESCO. Μια κίνηση που κρίθηκε επιτακτική ένεκα της αναγνώρισης των διαστάσεων που λαμβάνει το φαινόμενο του τουρισμού, αλλά και των πολλαπλών του συνεπειών στα αρχαιολογικά μνημεία, παγκοσμίως (Κωστάκης 2007).

Παράλληλα με τα άνωθεν, η ίδρυση του Καταλόγου Πολιτιστικής Κληρονομιάς έρχεται να συνδράμει αποφασιστικά, ώστε να διασφαλίζεται η συνέχεια της ιστορικής κληρονομιάς, μέσα από κοινές προσπάθειες διεθνών οργανισμών και τοπικής διοίκησης.

Σε αυτόν το Κατάλογο, έχουν ενταχθεί τα δυο μνημεία υπό μελέτη, Χοιροκοιτία και η Καρδιά του Νεολιθικού Orkney, το 1998 και 1999 αντίστοιχα. Η εν λόγω ένταξη τους, προάγει μέτρα προστασίας τους από τη μια, αλλά και τουριστικής προώθησης τους από την άλλη. Η αξιοποίηση τους, από πλευράς Πολιτείας, παρουσιάζει ιδιαίτερες διαφορές, παρά το γεγονός ότι η ένταξη τους, ως προς τα κριτήρια και χρονολογική περίοδο ανάπτυξης, παρουσιάζει πολλές ομοιότητες.

6.2 Σύγκριση Μνημείων προς Μελέτη

Τα Νεολιθικά μνημεία της Χοιροκοιτίας και των Νήσων Orkney εντάχθηκαν στον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO, αφού διαφάνηκε πως πληρούν τα κριτήρια που είχαν τεθεί. Εάν πρέπει να ορίσει κανείς τί είναι αυτό που προσδίδει στα εν λόγω μνημεία των χαρακτηρισμό Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς και ποια η σπουδαιότητα τους έναντι άλλων, θα πρέπει να μελετήσει τα μνημεία, μέσα από την προσφορά τους στην εξέλιξη της ανθρωπότητας. Δηλαδή, να τα μελετήσει όχι μέσα από το πρίσμα των αρχαιολογικών μνημείων ενός τόπου, όπως είναι η Κύπρος και η Σκωτία, αλλά ως μνημεία μέσα από τα οποία δύναται να αντιληφτούμε σήμερα τη σπουδαιότητα των προγόνων μας, την εφευρετικότητα τους, αλλά και πως η δική τους πρώιμη γνώση αποτέλεσε γενεσιουργό αιτία της δικής μας εξέλιξης, σήμερα. (UNESCO 2020).

Τα μνημεία αποτελούν, μεν, ανεξάντλητη πηγή γνώσης για τους μελετητές, αλλά και πηγή εσόδων για την βιομηχανία του τουρισμού. Σε αυτό το σημείο διαφάνηκε και η έντονη διαφορά που παρατηρείται μεταξύ των δυο αρχαιολογικών χώρων. Τα μνημεία των Orkney παρουσιάζουν έντονη τουριστική αξιοποίηση με αποτελέσματα κερδοφορία στην περιοχή, ενώ η Χοιροκοιτία, όχι. Μέγιστη και καθοριστική διαφορά, ειδικότερα στις ευκαιρίες τουριστικής αξιοποίησης τους αποτελεί βεβαίως, το γεγονός ότι ο Νεολιθικός Οικισμός της Χοιροκοιτίας αποτελείται από ένα μνημείο – οικισμό στην Ορεινή Λάρνακα, ενώ η Καρδιά του Νεολιθικού Orkney, αποτελείται από τέσσερα μνημεία. Πιο συγκεκριμένα, τα μνημεία που βρίσκονται στα νησιά Orkney καλύπτουν μια μεγάλη έκταση και το κάθε ένα από αυτά αποτελεί ξεχωριστό μνημείο με τη δική του ιστορία και εξέλιξη. Αυτό άλλωστε είναι εμφανές και στο γεγονός ότι η αρχική πρόταση ένταξης τους από τη Μεγάλη Βρετανία εμπεριείχε μόνο τα τρία από τα

τέσσερα μνημεία που εντάχθηκαν στο τέλος. Επίσης, το κάθε ένα από τα μνημεία περιγράφεται ως κάτι ξεχωριστό, ιδιαίτερο με το δικό του ιστορικό υπόβαθρο (Historic Scotland 2008).

Η διαφορά αυτή, είναι εμφανής κυρίως στον τομέα τουριστικής αξιοποίησης τους. Η Χοιροκοιτία περιγράφεται ως ένας Νεολιθικός οικισμός, καθοριστικός για την προϊστορία της Κύπρου, ενώ αντίθετα, τα μνημεία που εμπεριέχονται στη Καρδιά του Νεολιθικού Orkney καλύπτουν ένα χρονικό εύρος τεράστιο, αφού η αξιοποίηση τους υφίσταται μέχρι και τον 18^ο αιώνα, όπως διαφαίνεται στην περίπτωση του Standing Stones of Stenness (Orkneyjar 2020). Η ταύτιση τους μάλιστα με τοπικές θεότητες, έπλεξε γύρω τους ένα πλέγμα μυστηρίου, το οποίο αναμφίβολα αποτελεί τεράστιο διαφημιστικό προτέρημα στον τομέα του τουρισμού (Historic Scotland_ 2008). Ως εκ τούτου, η σύγκριση των δύο οικισμών ως προς τις ευκαιρίες αξιοποίησης τους, είναι μάλλον δύσκολη, γιατί η δυναμική τους διαφέρει, όπως και το πολιτιστικό προϊόν που επιχειρούν να προωθήσουν προς τα έξω. Παρουσιάζουν βέβαια ομοιότητες οι δυο οικισμοί που τα αποτελούν, δηλαδή ο οικισμός της Χοιροκοιτίας και ο οικισμός Skara Brae, με τη διαφορά ότι ο πρώτος αποτελεί μνημείο της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, ενώ ο δεύτερος αποτελεί μέρος της Καρδιάς του Νεολιθικού Orkney (UNESCO 1998). Εν ολίγοις, το Νεολιθικό Orkney παρουσιάζει τεράστιο εύρος τουριστικής αξιοποίησης, συγκριτικά με την Χοιροκοιτία. Μια αξιοποίηση η οποία διαφαίνεται στα έσοδα της περιοχής αλλά και στον αριθμό επισκεπτών που κατακλύζουν τα τέσσερα μνημεία κάθε χρόνο.

Αξίζει βέβαια να σημειωθεί πως σημαντικό ρόλο στην αξιοποίηση των μνημείων διαδραματίζει η Πολιτεία. Σύμφωνα με τις αναφορές της εθνικής επιτροπής τουρισμού (VisitScotland 2018), παρατηρούνται σειρά δράσεων οι οποίες πέτυχαν την γνωστοποίηση των μνημείων, αξιοποιώντας στο έπακρο την πολιτιστική διαφήμιση που παρέχει στα μνημεία η ένταξη τους στο Κατάλογο της UNESCO. Τα μνημεία κατακλύζονται από χιλιάδες επισκέπτες ένεκα της διοργάνωσης πολλών φεστιβάλ στην περιοχή, αλλά και την δημιουργία των κατάλληλων υποδομών ώστε να είναι εφικτή η παρουσία επισκεπτών στην περιοχή. Επίσης, προωθούνται τοπικά προϊόντα με τα μνημεία να εικονίζονται στις διαφημίσεις τους, κάτι που βοηθά ιδιαίτερα στη στήριξη της τοπικής παράγωγης, συνδυαστικά με τα μνημεία που χάρισαν στην περιοχή διεθνή αναγνώριση. Ως εκ τούτου, στο πλάνο ανάπτυξης της περιοχής περιέλαβαν τα μνημεία

με γνώμονα την αύξηση των εσόδων τους, κάτι που χωρίς την στήριξη των ντόπιων θα ήταν ανέφικτο (Management Plan 2014-19). Επιπροσθέτως, στην μελέτη των αρχαιολογικών μνημείων, επισημάνθηκε μια ακόμα διαφορά, η οποία στο ζήτημα της προσέλκυσης τουριστών, αποτελεί σημαντική παράμετρο και αυτή είναι η ψηφιοποίηση των χώρων. Πιο συγκεκριμένα, στα μνημεία των Orkney η ψηφιοποίηση αποτελεί ένα ακόμα στοιχείο που ενισχύει την προώθηση τους στο ευρύ κοινό. Στην δε Κύπρο, αν και τα τελευταία διάστημα παρατηρήθηκε η ψηφιοποίηση αρκετών μνημείων της Κύπρου, μέσα από την εξαιρετική δουλειά που διενεργεί το Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου, ο οικισμός της Χοιροκοιτίας παραμένει στο σκοτάδι.

Ακολούθως, στην περίπτωση της Χοιροκοιτίας παρατηρείται μια καθυστέρηση ως προς την αξιοποίηση του χώρου, με απτή απόδειξη το γεγονός ότι η τοπική κοινωνία της Χοιροκοιτίας δεν ωφελήθηκε από το τουριστικό ρεύμα στον οικισμό. Μάλιστα δείχνει να αποτελούν δυο εντελώς διαφορετικά σημεία, παρά το γεγονός ότι ο Νεολιθικός Οικισμός βρίσκεται λίγα μέτρα μακριά από τον πυρήνα της Κοινότητα της Χοιροκοιτίας. Χαρακτηριστικό του προαναφερθέντος γεγονότος είναι το δελτίο τύπου που εξέδωσε η Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης και Προβολής Λάρνακας (2018), όταν η κοινότητα της Χοιροκοιτίας εντάχθηκε στον τουριστικό χάρτη της Λάρνακας, στο οποίο σημειωνόταν η άποψη πως η κοινότητα της Χοιροκοιτίας επισκιάζεται από τον Νεολιθικό οικισμό και δεν είναι ιδιαίτερα γνωστή η ύπαρξή της ως αγροτουριστικός προορισμός. Σε αυτό αναμφίβολα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο η εμφανής απουσία δράσεων στην περιοχή οι οποίες θα ενίσχυαν τόσο την προσέλευση τουρισμού, όσο και την οικονομική κατάσταση της περιοχής. Ο οικισμός, αντιθέτως, μοιάζει σαν ένα μοναδικό ιστορικό στολίδι της περιοχής, απολύτως προστατευμένος από την πολιτεία ώστε να μην αλλοιωθεί από τον ανθρώπινο παράγοντα, αλλά ελάχιστα αξιοποιείται, έστω και ως φήμη για την βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της περιοχής.

Συγκριτικά λοιπόν, οι δυο οικισμοί, ως τουριστικοί προορισμοί, αξιοποιούνται ιδιαίτερα και αποτελούν σταθμό για τους επισκέπτες είτε της Κύπρου είτε των νησιών Orkney. Διαφέρει όμως ο τρόπος αξιοποίησης τους ως προς την βελτίωση της περιοχής στην οποία βρίσκονται. Στην Κύπρο, η Χοιροκοιτία προσελκύει χιλιάδες τουρίστες κάθε χρόνο, χωρίς αυτό όμως να αποτελεί αιτία ανάπτυξης στην γύρω περιοχή, ενώ αντίθετα τα μνημεία στα νησιά Orkney αποτελούν μια παγκόσμια διαφήμιση πολιτιστικής κληρονομιάς, με τεράστια κέρδη για την εν λόγω περιοχή.

Διαπιστώθηκε πως οι ομοιότητες τους είναι αξιοπρόσεκτες. Αν και ο οικισμός της Χοιροκοιτίας εντάχθηκε στον κατάλογο της UNESCO ως ένα μνημείο – οικισμός, ενώ η Καρδιά του Νεολιθικού Orkney ως ομάδα τεσσάρων μνημείων, παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες. Χρονολογικά κατατάσσονται και οι δυο αρχαιολογικοί χώροι στη Νεολιθική Εποχή και μέσα από τα μνημεία τους διαφαίνεται η ανθρώπινη δημιουργία της τότε εποχής.

Εντυπωσιακή επίσης είναι η ομοιότητα που παρουσιάζουν οι οικισμοί τόσο της Χοιροκοιτίας όσο και του Skara Brae, μέρος της Καρδιάς του Νεολιθικού Orkney, παρά την γεωγραφική τους απόσταση. Ενδιαφέρουσα επίσης είναι η ύπαρξη δεισιδαιμονιών που φαίνεται μέσα από την μελέτη του μνημείου Standing Stones of Stenness, Maes Howe και του τρόπου ταφής των ανθρώπων στην Χοιροκοιτία. Το Standing Stones of Stenness, συνδέεται με τελετουργίες που αφορούσαν θεούς των αρχαίων Νορβηγών, ενώ το Maes Howe με την ταφή των νεκρών η οποία δείχνει στοιχεία νεκροφοβίας, όπως και στη Χοιροκοιτία. Παράλληλα, στην Χοιροκοιτία, ο νεκρός θαβόταν μέσα στην οικία θεωρώντας πως η νεκρανάσταση ήταν πιθανή και οι οικείοι των νεκρών τους τοποθετούσαν σε τάφο στο δάπεδο της οικίας τους με αρκετά κτερίσματα ώστε να είναι ευχαριστημένοι. Μάλιστα, όπως διαφαίνεται οι οικίες στην Χοιροκοιτία, είχαν ως ιδιοκτήτες τόσο τους νεκρούς, όσο και τους ζωντανούς, αφού ο νεκρός της οικογένειας συνέχιζε να διαμένει στον χώρο, θαμμένος στο δάπεδο της οικείας. Εν ολίγοις, το άγνωστο και ανεξήγητο, αντιμετωπιζόταν παρόμοια στους δυο χώρους, μέσα από την προσφορά και τις τιμές. Οι δυο αρχαιολογικοί χώροι λοιπόν ορίστηκαν ως μνημεία της UNESCO, έχοντας ως κοινά κριτήρια ένταξης τα κάτωθι:

1. Αποτελούν αριστούργημα της ανθρώπινης δημιουργικής διάνοιας.
- 2.Επιδεικνύουν σημαντικές ανθρώπινες αξίες για μακρά περίοδο χρόνου ή σε μία πολιτιστική περιοχή του κόσμου, σε εξελίξεις στην αρχιτεκτονική ή την τεχνολογία, τις μνημειακές τέχνες, την πολεοδομία ή τον σχεδιασμό τοπίου.
- 3.Αποτελούν σημαντικό παράδειγμα τύπου κτιρίου, αρχιτεκτονικού ή τεχνολογικού συνόλου ή τοπίου που απεικονίζει σημαντική ή σημαντικές φάσεις της ανθρώπινης ιστορίας

Η σπουδαιότητα αυτής της μελέτης δεν έγκειται μόνο στο γεγονός ότι διερευνήθηκαν δυο αρχαιολογικοί χώροι, οι οποίοι παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες ως προς την πορεία τους στην ιστορία και την ένταξη τους στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO. Αλλά και ο τρόπος που οι δυο αυτοί αρχαιολογικοί χώροι, με

τις τόσες ομοιότητες, αξιοποιούνται τόσο διαφορετικά, ως τουριστικοί προορισμοί, από τα κράτη στα οποία εντάσσονται. Πιο συγκριμένα, μέσα από τη μελέτη διαφάνηκε πως η δυναμική που ασκούν τα αρχαιολογικά μνημεία, ως προς την αύξηση του τουριστικού ρεύματος, ειδικότερα στην περίπτωση που έχουν διεθνή αναγνώριση, ένεκα της UNESCO, όπως τα δυο προς μελέτη μνημεία, είναι αναμφίβολα μεγάλη. Ως μνημεία της UNESCO, χαίρουν μιας συνεχούς διαφήμισης, σε διεθνές επίπεδο, κάτι που εντείνει την αύξηση ενδιαφέροντος των τουριστών. Η εν λόγω όμως ώθηση, δεν είναι δυνατή να αποφέρει το επιθυμητό αποτέλεσμα, δηλαδή την εισροή τουριστών και την αύξηση των ταμειακών αποθεμάτων του κράτους, όταν δεν αξιοποιείται επαρκώς από την πολιτεία και την τουριστική βιομηχανία.

Το αξιοσημείωτο στην περίπτωση των δυο αρχαιολογικών χώρων είναι ότι ενώ έχουν την ίδια δύναμη αναφορικά με το ιστορικό τους υπόβαθρο, άλλωστε είναι και οι δυο χώροι που αναπτύχθηκαν κατά τη Νεολιθική εποχή και αναφέρονται ως μοναδικές δημιουργίες της ανθρώπινης παρουσίας την εποχή που κατοικούνταν, σήμερα, στην μεν Σκωτία, τα μνημεία Orkney αξιοποιούνται ακόμα και για τη διαφήμιση των τοπικών προϊόντων, στην δε Κύπρο, παρατηρείται ένας υπέρμετρος ζήλος προστασίας του οικισμού, που τον αφήνει εντελώς αποκομμένο ακόμα και από το χωριό Χοιροκοιτίας, μέσα στον οποίο τοποθετείται. Συνεπώς, διερευνώντας το δεύτερο ερώτημα που τέθηκε στους στόχους της εργασίας, δηλαδή οι τρόποι μέσα από τους οποίους αξιοποιούνται σήμερα οι αρχαιολογικοί χώροι με στόχο την προσέλκυση πολιτιστικού τουρισμού, διαπιστώθηκε μια εκ διαμέτρου διαφορά ως προς την αξιοποίηση από τα δυο κράτη, Κύπρος και Σκωτία.

Ακολουθως, μέσα από τη μελέτη διαφάνηκε πως η διασφάλιση της διατήρησης των μνημείων, της Χοιροκοιτίας και των Νήσων Orkney, είναι εμφανείς στις προσπάθειες που κατέβαλαν τα κράτη στα οποία βρίσκονται, Κύπρος και Σκωτία, αντίστοιχα. Παρατηρείται όμως μια άλλη παράμετρος η οποία εμπεριέχει επίσης κινδύνους, όχι για τη διασφάλιση των μνημείων, αλλά για την επιβίωση και τη βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής που εντάσσονται. Για παράδειγμα, η λήψη μέτρων διέπεται από τις αρχές προστασίας των μνημείων, ως μέρη, στον Κατάλογο της UNESCO. Τα εν λόγω μέτρα διαφύλαξης και προβολής όμως σε αρκετές περιπτώσεις, όπως σε αυτή της Χοιροκοιτίας, δεσμεύουν την τοπική κοινότητα σε έναν αποστειρωμένο τρόπο ζωής, όπου η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί το πρώτιστο μέλημα της

πολιτείας και έπειτα η τοπική ανάπτυξη. Εν κατακλείδι, αμφότερα τα δυο κράτη έχουν προβεί σε διάφορες στρατηγικές προστασίας των μνημείων. Στην περίπτωση όμως της Χοιροκοιτίας η προσπάθεια περιορίστηκε στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά όχι και στην ώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης, κάτι που εφαρμόστηκε με θετικές συνέπειες στα νησιά Orkney.

Εν κατακλείδι, ο Νεολιθικός οικισμός της Χοιροκοιτίας, με την παρούσα του αξιοποίηση, θα συνεχίσει να προσελκύει τουρίστες, ένεκα της ιστορικής του πορείας, αλλά και της ένταξης του στον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO, αλλά αν δεν ληφθούν μέτρα, θα παραμείνει αποκομμένος από την κοινότητα της Χοιροκοιτίας. Τόσο η Πολιτεία, όσο και η τοπική αυτοδιοίκηση, οφείλουν να αξιοποιήσουν το αναλλοίωτο μυστήριο που καλύπτει ένα οικισμό χιλιάδων χρόνων, με τη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων και φεστιβάλ, όπως άλλωστε γίνεται και σε άλλα αρχαιολογικά μνημεία της Κύπρου. Πιο συγκριμένα, θα μπορούσε να συμπεριληφθεί ο οικισμός στο Φεστιβάλ Κύπρια, το οποίο λαμβάνει χώρα σε διάφορα πολιτιστικά σημεία του νησιού κάθε χρόνο. Με αυτό θα μπορούσε να ταυτιστεί ο οικισμός με τον πολιτισμό εν έτη 2020 και όχι μόνο με το καλά προστατευμένο μνημείο της Νεολιθικής Κύπρου (ΥΠΠΑΝ 2020).

Επιπροσθέτως, θα μπορούσε η πολιτεία μέσα από επιχορηγήσεις που ήδη δίνονται με στόχο την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών, να ενισχύσει την προσπάθεια που διεξάγεται τώρα για δημιουργία αγροτουρισμού στην περιοχή της Χοιροκοιτίας. Μέσα από το κτίσιμο καταλυμάτων, τουρίστες, που έρχονται με στόχο να δουν το διεθνές μνημείο, θα επισκεφτούν και την κοινότητα, ερχόμενοι σε επαφή με την λαογραφία και την παράδοση της περιοχής (Κοινοτικό Συμβούλιο Χοιροκοιτίας 2020).

Το φαινόμενο αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το τουριστικό προϊόν της Κύπρου δεν προσελκύει ιδιαίτερα εξειδικευμένες μορφές τουρισμού, όπως ο πολιτιστικός τουρισμός, αλλά κατά κύριο λόγο το τουριστικό ρεύμα έρχεται στο νησί για τον ήλιο και την θάλασσα. Ως εκ τούτου, επιβάλλεται η δημιουργία ενός πλάνου προσέλκυσης πολιτιστικού τουρισμού, όπως αυτό που εφαρμόστηκε στα νησιά Orkney, κατά το οποίο ο πολιτιστικός τουρισμός έμπρακτα αποφέρει τεράστια ποσά κάθε χρόνο, με την παράλληλη λήψη προστατευτικών μέτρων για τα μνημεία.

Οι Jeannotte και Stanley (2002), στο βιβλίο τους *How Will We Live Together?*, αναφέρουν:

Όταν επιχειρούμε να διατηρήσουμε τον πολιτισμό μας και να τον μοιραστούμε με άλλους, δεν εκφράζουμε μόνο το ποιοι είμαστε, αλλά και πώς συμβιώνουμε. Επομένως, προωθώντας τον πολιτισμό και την πολιτιστική μας κληρονομιά, μεριμνούμε για τη διατήρηση ενός στρατηγικού πόρου τόσο σημαντικού, όσο ενός πυρηνικού οπλοστασίου ή αποθέματος πετρελαίου.

Ο πολιτισμός, όταν αξιοποιείται σωστά, μπορεί να αποφέρει τεράστια έσοδα για το κράτος. Έσοδα που εν καιρώ οικονομικής κρίσης αποτελούν μάννα εξ ουρανού. Συνεπώς, η προώθηση του πολιτιστικού πλούτου, μέσα από τις σωστές συνθήκες και πλαίσιο, μόνο όφελος μπορούν να αποφέρουν σε μια χώρα. Η προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, αποδεδειγμένα αποτελεί σημαντική πηγή εσόδων, ορίζοντας έτσι τα μνημεία, ως σύγχρονους τουριστικούς προορισμούς και διαύλους μετάδοσης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Παράρτημα Α

A.1 Εναέρια φωτογραφία του οικισμού της Χοιροκοιτίας.

Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων Κυπριακής Δημοκρατίας

A.2: Αναπαράσταση του Νεολιθικού οικισμού της Χοιροκοιτίας

Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων Κυπριακής Δημοκρατίας

A.3: Maes Howe Πηγή: UNESCO 2020

A.4: Standing Stones of Stenness. Πηγή: UNESCO 2020

A.5: Ring of Brodgar. Πηγή: UNESCO 2020

A6: Skara Brae. Πηγή: UNESCO 2020

Παράρτημα Β

Statement of Significance

WORLD HERITAGE LIST : Choirokoitia (Cyprus) No 848

Identification

Nomination Choirokoitia

Location District of Larnaca

State Party Cyprus

Date 26 September 1996

Justification by State Party

Choirokoitia constitutes the first stable human occupation of Cyprus. It illustrates one aspect of the expansion of Neolithic culture in a special environment, that of an island. The long occupation of the village and the ample documentation of its cultural phases facilitates the study of the evolution of a society and a civilization within an island environment. In this sense Choirokhoitia may be considered as a unique laboratory.

Criterion i

It has exerted considerable influence on both contemporary and subsequent developments. It is the earliest reference and type site for the study of the Cypriot Pre-Pottery Neolithic in its apogee.

Criteria ii, iii, and iv

It is a characteristic example of a significant human settlement, fragile as a result of its great antiquity and its location in a rapidly changing environment.

Criterion v

It is associated with ideas and beliefs of historical importance as manifested in several aspects of the material culture. Burial customs, for instance, and the use of figurines provide evidence for ritual and religious practices. Criterion vi

Category of property

In terms of the categories of cultural property set out in the 1972 World Heritage Convention, this is a site.

History and Description

History

During the Proto-Neolithic Period (c 8100 BC) there was ephemeral settlement by hunter-gatherers on Cyprus, but they are believed to have abandoned the island after a short time. Permanent human occupation began in the Aceramic (Pre-Pottery) Proto-Neolithic Period, starting around 7000 BC, when the site at Choirokhoitia was founded, probably by people from Anatolia or the Levant, on a hill overlooking the Maroni river. They were sedentary farmers, cultivating cereals and herding sheep, goats, and pigs - all introduced from the mainland of Asia Minor. For some reason not yet understood, Choirokhoitia and other Aceramic Proto-Neolithic sites were abandoned abruptly in the mid 6th millennium BC and were not reoccupied until a thousand years later, in what is known as the Ceramic Neolithic Period. There is less monumental evidence of occupation in the form of the remains of buildings from this period at Choirokhoitia, but new forms of plant and animal life, as well as the characteristic pottery, have been identified, suggesting that the new inhabitants were members of a fresh immigrant group. Their way of life was, however, once again based on agriculture and the raising of domestic animals. The site was finally abandoned in the early 4th millennium BC.

Description

The settlement is located on the slopes of a hill in a meander of the Maroni river overlooking the fertile Vasilikos valley, about 6km from the sea. It covers an area of c 1.5ha. The earliest occupation, consisting of circular houses built of mud-brick and stone with flat roofs, was on the eastern side of the hill. It was protected by a massive wall, more than 180m of which has been uncovered, barring access from the west (the other sides were protected naturally by the curve of the river and by very steep slopes). A second defensive wall, of which a length of 60m is known, was erected to protect a later

extension of the village to the west. The walls, built of large boulders, were 2.50m thick and still survive to a height of more than 3m. Both of the enceintes were pierced by gateways, an impressive example of which came to light in recent excavations. A staircase with three flights of steps was built within the thickness of an external stone bastion in the form of a parallelepiped 10m long and 1.60m deep, and still standing to a height of 2.50m. Some twenty houses have been excavated. They vary between 2.30m and 9.20m in external diameter, with walls of varying thickness. They were constructed directly on the ground, without foundations, of undressed limestone blocks, mud-brick, and rammed clay. The outer surfaces are frequently of stone and the inner of clay or unfired brick. Impressions in the debris have made it possible to deduce that their roofs were flat, made of branches and reeds topped with clay. In some places there is evidence of the internal surfaces of the walls having been painted. Associated with the houses were the remains of hearths, cereal querns, and other domestic and agricultural equipment. A number of the houses had human burials beneath their rammed earth floors, showing evidence of inhumation rituals having been practised. The finds from the settlement include many objects in stone and bone and, later, pottery, along with vegetable materials such as burnt grain (early forms of wheat and barley, lentils). Animal bones include domesticated species such as sheep, goats, and pigs, along with fallow deer, which were hunted using techniques so far not identified. The tools are diversified, ranging from bone needles to agricultural implements such as sickles. However, the most noteworthy finds are undoubtedly the anthropomorphic figurines in stone (and one in clay), which point to the existence at this early period of elaborate spiritual beliefs.

Management and Protection

Legal status

The entire site is protected under the basic Antiquities Law of 1931, Chapter 31, as amended in 1964 and 1973. This legislation requires sanction to be sought from the competent authority (the Department of Antiquities, Ministry of Communication and Works) before any intervention may take place. Severe penalties are prescribed for breaches of the legislation. The site is owned by the Government of Cyprus, having been acquired in accordance with the provisions of the 1931 Law.

Management

The Department of Antiquities is responsible for the management of the site, which is open daily to the public. The official Cyprus Tourist Organization collaborates with the Department in its work. The Choirokhoitia Master Plan provides for the protection of both the site itself and its immediately surrounding natural environment. This constitutes an effective buffer zone, as required by the Operational Guidelines.

Conservation and Authenticity

Conservation history

The site was discovered in 1934 by P Dikaios, who excavated there from 1936 to 1946. Since 1977 excavations have been in progress under the direction of Alain Le Brun (Centre National de la Recherche Scientifique, Paris). The only conservation work carried out on the site itself has been confined to the consolidation of the fragile construction materials. There has been no attempt at reconstruction on-site, but reconstructions of five houses and a section of the defensive wall have been erected off the site, based on excavated evidence, to assist visitors in understanding it.

Authenticity

Since this is an excavated archaeological site where no reconstruction has been undertaken on the excavated remains, its authenticity may be deemed to be total.

Evaluation

Action by ICOMOS

An ICOMOS expert mission visited Choirokhoitia in February 1997. ICOMOS also consulted a leading specialist on the archaeology of Cyprus from the University of Edinburgh (United Kingdom) on the cultural significance of the property.

Qualities

Choirokhoitia is the most important Neolithic archaeological site in Cyprus. In view of the importance of the island in prehistory it is therefore of exceptional importance in studying and understanding the evolution of human cultural in this key area of the eastern Mediterranean. Excavations since the site was discovered have revealed only a small proportion of the total area. It is therefore a precious archaeological reserve for

future generations Comparative analysis There is no comparable site for the crucial Pre-Pottery Neolithic Period anywhere in Cyprus.

Brief description

The Neolithic settlement of Choirokhoitia, occupied from the 7th to the 4th millennium BC, is one of the most important prehistoric sites in the eastern Mediterranean. Its remains and the finds from the excavations there have thrown much light on the evolution of human society in this key region. Only part has been excavated, and so it forms an exceptional archaeological reserve for future study.

Recommendation

That this property be inscribed on the World Heritage List on the basis of criteria iii and iv:

Criterion iii: Choirokhoitia is an exceptionally well preserved archaeological site that has provided, and will continue to provide, scientific data of great importance relating to the spread of civilization from Asia to the Mediterranean world.

Criterion iv: Both the excavated remains and the untouched part of Choirokhoitia demonstrate clearly the origins of proto-urban settlement in the Mediterranean region and beyond.

ICOMOS, October 199

Παράρτημα Γ

Statement of Significance

WORLD HERITAGE LIST : Neolithic Orkney (United Kingdom) No 514rev

Identification

Nomination The Heart of Neolithic Orkney

Location Scotland

State Party United Kingdom

Date 26 June 1998

Justification by State Party

Maes Howe, Stenness, Brogar, and Skara Brae proclaim the triumphs of the human spirit away from the traditionally recognized early centres of civilisation, during the halfmillennium which saw the first mastabas of the archaic period of Egypt, the brick temples of Sumeria, and the first cities of the Harappa culture in India.

Maes Howe is a masterpiece of Neolithic peoples. It is an exceptionally early architectural accomplishment. With its almost classical strength and simplicity it is a unique survival from 5000 years ago. It is an expression of genius within a group of people whose other tombs were claustrophobic chambers in smaller mounds. Stenness is a unique and early expression of the ritual customs of the people who buried their dead in tombs like Maes Howe and lived in settlements like Skara Brae. They bear witness, with an extraordinary degree of richness, to a vanished culture which gave rise

to the World Heritage sites at Avebury and Stonehenge in England. The Ring of Brogar is the finest known truly circular Late Neolithic or Early Bronze Age stone ring and a later expression of the spirit which gave rise to Maes Howe, Stenness, and Skara Brae.

Skara Brae has particularly rich surviving remains. It displays remarkable preservation of stone-built furniture and a fine range of ritual and domestic artefacts. Its preservation allows a level of interpretation which is unmatched on other excavated settlement sites of this period in Europe. Together, Skara Brae, Stenness, and Maes Howe and the monuments associated with them demonstrate the domestic, ritual, and burial practices of a now vanished 5000-year-old culture with exceptional completeness.

The monuments represent masterpieces of human creative genius (criterion i), in that they exhibit an important interchange of human values during the development of the architecture of major ceremonial complexes in Britain (criterion ii), in that they bear unique or exceptional testimony to an important indigenous cultural tradition which flourished over a period of between a millennium and half a millennium but disappeared by about 2000 BC (criterion iii), and as an outstanding example of a type of architectural ensemble and archaeological landscape which illustrates that significant stage of human history during which the first large ceremonial monuments were built (criterion iv).

Category of property

In terms of the categories of cultural property set out in Article 1 of the 1972 World Heritage Convention, the Neolithic Heart of Orkney is a group of sites.

History and Description

History

The Neolithic period in the British Isles is mostly characterized by monumental architecture and a strong development of ritual. Collective burials and ceremonial enclosures appear, revealing a more complex social structure and a mobilization of the efforts of a large number of individuals towards a common goal. Passage graves such as

Maes Howe, built around 3000 BC, were large structures, made of stones ordered to form a passage leading from the outer edge of the mound to the chamber containing the remains of the dead. Whether these graves were meant for the elite or for all the people of the community is still not proven by the specialists, but the large amount of human and animal bones, pottery and other objects discovered in these mounds testify that they were important social and religious centres. The general orientation of these structures also demonstrate the knowledge of the builders in respect to seasonal movements. The passage of Maes Howe, for example, points close to midwinter sunset and the setting sun of winter solstice shines on its chamber.

The Ring of Brogar, a true circle formed by sixty tall standing stones with an outer ditch in circular form, also seems to have served the purpose of observing solar and lunar events, although conclusive evidence has not yet been brought forth by scientists. In the same area, a Neolithic village of stone-built houses connected by passages was discovered and excavated. The earliest settlement started around 3100 BC. The site was then occupied for some 600 years. The buildings visible today are dated between 2900 and 2600 BC. The house styles vary according to the different periods of occupation, but the basic components of the interior remain the same: beds to either side and built into the walls, central hearth, and dresser, also in stone, in the back. Activities include cattle and sheep herding, fishing, and cereal farming, all characteristic of Neolithic communities. This site also has evidence for ritual activity, closely interlinked with domestic activities, which is demonstrated by the presence of scratched shapes close to doors and divisions in the passages connecting the houses, caches of beads and pendants, and buried individuals inside some houses. The structures of Orkney were built during the period extending from 3000 BC to 2000 BC. There is evidence for ritual re-use of the religious sites in the Early Iron Age, suggested by the presence of pottery in pits. The settlements, however, had a fairly short life span of about 600 years.

In the mid 12th century AD, Norsemen and Viking crusaders set foot on the islands. Carved runes on the stones of the main chamber of Maes Howe testify to their presence at that time. The site, quite isolated, is at the present time sited within what is essentially a pastoral landscape.

Description

The Orkney Islands lie 15km north of the coast of Scotland. The archipelago is composed of some 40 islands and numerous islets, of which only 17 are now inhabited. Tall cliffs and wide open grasslands form today's landscape.

The two areas selected are about 6.6km apart on the island of Mainland, the largest in the archipelago. The Brodgar Rural Conservation Area lies around an isthmus dividing the Loch of Harray to the east and the Loch of Stenness to the west; it includes the sites of Maes Howe, the Stones of Stenness, and the Ring of Brogar. The Neolithic settlement of Skara Brae is on the west coast of Mainland on the southern edge of the Bay of Skail, the size and shape of which have been altered considerably by erosion over the centuries. It was covered by an immense sand dune until 1850. Taking into account the substantial buffer zones, the nominated area covers close to 161km².

Maes Howe is a mound, 35m across and still 7m high, built partly on an artificial platform and surrounded by a ditch. Inside the mound are a passage and chambers made of large stone slabs; it was originally closed by a blocking slab. The main chamber is 4.6m square; the flanking side chambers held the remains of the dead and were probably the site of religious ceremonies. Excavations were carried out in the middle 1950s and again in 1973 and 1974, revealing the full extent of the structure.

The Stones of Stenness were set up around 3000 BC. Twelve large standing stones, the tallest over 5.7m high, were erected in the form of an ellipse pointing a little west of north and enclosed by a ditch 6m wide and 2.3m deep and an outer bank, both pierced by a causeway. The Watch Stone is a monolith 5.5m tall at the south end of the causeway between the Lochs of Harray and Stenness. There is evidence that there were other monoliths in this area.

The Ring of Brogar, which is located 1.5km from the Stones of Stenness, is a series of sixty tall stones forming a true circle of 104m diameter surrounded by a ditch 5-6m wide and 3m deep. An area of some 10ha containing thirteen burial mounds and a stone setting surround the ring and form part of the same monument. The three most important, Salt Knowe, Plumcake Mound, and South Mound, were built and used between 2500 and 1500 BC.

The buffer zone also contains a number of funerary, ritual, and domestic sites that are contemporary with the nominated sites or have the potential to explain the rituals carried on these sites. The Barnhouse settlement, started before 3000 BC, is a crucial element of comparison for an understanding of the nominated monuments in their context. The settlement proves to have been a highly organized one, as demonstrated by its basic layout, which persisted over time, and by the existence of specialized areas for each industrial activity. Each house, built out of stone and turf, has the same interior arrangement as the one found in Skara Brae: a stone dresser in the back, a central hearth, and stone box beds on either side. Furthermore, a stone bearing carvings similar to those in Skara Brae and Maes Howe was found in Barnhouse.

When it was built 5000 years ago, the settlement of Skara Brae was further from the sea than it is at the present time, since the sea level was much higher then. The settlement is composed of stone-built houses which are free-standing. They have beds recessed in the walls, central hearths, and stone dressers in the back of the main room. Over time the house styles evolved, becoming larger and the beds being built out into the living space. One of the houses, built on an oval plan with a porch, was isolated beyond an open space at one of end the settlement; it is interpreted as a workshop because of the flint debris that it contained. The settlement was abandoned some 600 years after it was built, and most of the houses were emptied of their contents. The site was then covered by wind-blown sand.

Management and Protection

Legal status

The monuments in the nominated area and those included in the buffer zones are all protected by the United Kingdom Ancient Monuments and Archaeological Areas Act 1979, Section 28 of which states that altering or destroying protected (“scheduled”) ancient monuments is punishable by law. All the monuments except Skara Brae are within a Conservation Area designated under the provisions of the Planning (Listed Buildings and Conservation Areas) (Scotland) Act 1997. The 1994 National Planning Policy Guideline Archaeology and Planning (NPPG 5) and its associated Planning Advice Note Archaeology - the Planning Process and Scheduled Monument Procedures (PAN

42) provide advice to planning authorities on how to deal with protected ancient monuments under the stringent development planning and control systems.

The Structure Plan prepared by Orkney Islands Council and approved by the Secretary of State for Scotland in 1979 is a strategic document. It formally acknowledges the uniqueness of Orkney's archaeological monuments and provides for strict control to be exercised to safeguard the archaeological heritage from injurious development.

Several of the adjacent areas and the buffer zones are protected under other legislative instruments. The Lochs of Stenness and Harray are designated under the Wildlife and Countryside Act 1981 as Sites of Special Scientific Interest, and the Loch of Stenness is a candidate Special Area of Conservation of Natural Habitats and of Wild Flora and Fauna under the European Union Habitats Directive. The outer buffer zone in the Brodgar Rural Conservation Area was designated in 1980 as a National Scenic Area.

Management

The ownership of these monuments is shared by the State (Ring of Brogar) and private individuals (Maes Howe, Stenness, and Skara Brae). However, management of the nominated monuments, which are scheduled or in the process of being rescheduled under the Ancient Monuments and Archaeological Areas Act 1979, is the sole responsibility of Historic Scotland, an executive agency within the Scottish Office responsible for administering the laws concerning the protection and the management of ancient monuments.

The Inspectors of Ancient Monuments of Historic Scotland are graduates with archaeological, historical, and cultural resource management expertise. They are centrally based in Edinburgh. The professional staff of Historic Scotland also includes fully trained architects with appropriate conservation expertise, who work at Regional and District level. Qualified conservators work from the Stenhouse Conservation Centre. The Technical Conservation, Research and Education Division commissions research and publishes technical reports on conservation topics. Its Superintendents of Works are fully qualified technical staff and in-house and external training is provided for its masons and other staff.

The Historic Scotland officials work closely with the local authorities, and in particular with the Island Archaeologist, who is a member of the staff of the Orkney Council

Planning Department. There is also excellent cooperation with local voluntary bodies, such as the Orkney Heritage Society and the Orkney Archaeological Trust, and with the local inhabitants, who are strongly committed to the protection of the island's prehistoric heritage.

An overall management plan for the Heart of Neolithic Orkney and management plans specific to the major monuments of the nominated area (Skara Brae, Maes Howe, and the Stones of Stenness) are in course of completion. The aims of these plans are to ensure proper management of the site through public consultation and co-operation of all partners with interests in that site. Major issues regarding the presentation of the site, the spreading of information, the environment, community life, and tourism are outlined and discussed, and there is provision for annual work plans. The properties are inspected annually by the Regional Architect and the Principal Inspector. A Technical Officer visits each site every month. Day to day monitoring is by stewarding staff and the Monument Conservation Unit.

Tourism is a major issue, considering that some 91,000 visitors visit Skara Brae and Maes Howe every year. These arrive mostly by boat and buses. Guided tours are available and interpretation centres and interpretative boards provide background information for visitors. There are visitor centres at Maes Howe and Skara Brae, the former in a well preserved historic building. Current management plans focus on the development of high-quality cultural tourism which makes use of basic information on site without impinging on the monuments themselves, and on controlling the flow of visitors by spreading them out over the sites by means of various activities.

Conservation and Authenticity

Conservation history

The Norse runic inscriptions at Maes Howe were first recorded in 1862, following the clearance of the fallen roof structure the previous year. Scientific excavations, followed by consolidation, were carried out at Maes Howe in 1954-55 and again in 1973-74. The Stones of Stenness were first recorded in 1700. In 1760, four of the original twelve stones were still standing and one was recumbent. By 1851 only three stones remained,

one of them recumbent (this was erected in 1906). In 1908 a number of the stones were set up in the interior as a “dolmen.” By 1973 the ditch surrounding the stones had been almost completely obliterated by centuries of ploughing and so a full scientific excavation was carried out, as a result of which it was possible to restore the stones to their original settings (but in a form that is completely reversible if further research shows this to have been erroneous) and to clear the ditch.

The first written reference to the Ring of Brogar dates from 1529. In 1792, eighteen of the stones were still erect and eight recumbent and by 1815, only sixteen were left standing, with seventeen fragments less than 1m high. The first accurate survey was carried out in 1854, when the record shows that, of the sixty original stones, thirteen were still erect, ten were prostrate, and thirteen survived as no more than stumps. When the monument was taken into State guardianship in 1906, most of the fallen stones were rerected in their original sockets (but with the same safeguards as at Stenness); at the present time, 36 of the original sixty are now upright. The interior of the circle has never been excavated, but a section cut across the encircling ditch in 1973 showed it to have been about 6m wide by 3m deep.. All the neighbouring mounds were excavated unscientifically in the 19th century.

In the mid 19th century the remains of Skara Brae were revealed when the overlying sand was swept away by a violent storm, and some clearance work took place in 1913. In 1924 it came into State guardianship and, following another storm shortly afterwards, a protective breakwater was built, when the opportunity was taken for limited excavation. Major scientific excavations were carried out in 1972-73. Further occupation sites have been revealed nearby by more recent storms and further excavations began in 1998. A number of prehistoric settlements have been discovered in the buffer zone around Maes Howe, the Stones of Stenness, and the Ring of Brogar created by the Brodgar Rural Community Conservation Area. Some of these have been excavated in the 19th and later 20th centuries. The overall state of preservation of all the monuments is good. Problems connected with dampness in the chamber at Maes Howe were solved by stabilization work carried out in the 1930s.

Authenticity

There is a high level of authenticity on all the sites that make up this nomination. Maintenance work began in the later 19th century on all of them, and it has been carried out systematically for much of the present century. In the late 19th century and early 20th centuries, some restoration work was carried out, respecting the principles of anastylosis as later defined by the Venice Charter (1964), at the Ring of Brogar and the Stones of Stenness. In both cases only original materials or, to a very limited extent, materials that were identical in character and origin were used, and care was taken to ensure that restored sections were clearly distinguishable from original structures.

Evaluation

Action by ICOMOS

An ICOMOS expert mission visited Orkney in January 1999.

Qualities

The four monuments that make up the Neolithic Heart of Orkney are unquestionably among the most important Neolithic sites in western Europe. They provide exceptional evidence of the material and spiritual standards and beliefs and the social structures of this dynamic period of prehistory.

Comparative analysis

The obvious comparison are with the two groups of Neolithic monuments in the British Isles that are already on the World Heritage List: Stonehenge and Avebury (England) and the monuments of the Bend of the Boyne (Ireland). The two great English henge monuments, with their surrounding landscapes, are unquestionably paramount. They represent, however, the flowering of the megalithic culture of the Neolithic period in a benign physical environment, where human settlement persisted for several millennia.

The chambered tombs of the Bend of the Boyne – Newgrange, Knowth, and Dowth – are exceptional examples of this type of funerary monument, both in size and in design. By comparison Maes Howe is a relatively modest structure. The special qualities of the

Orkney group which make it eligible for inscription on the World Heritage List alongside those mentioned above relate to its location and its nature. The physical environment of the Orcadian archipelago was a harsh one by comparison with that of the chalk uplands of southern England or the fertile Boyne valley, yet a society rich in culture established itself here and flourished for more than a millennium.

The cultural diversity of Neolithic Orkney is admirably represented by the four nominated monuments – two ceremonial sites, a large chambered tomb, and a sophisticated dwelling. The wealth of unexcavated contemporary burial and occupation sites in the buffer zone constitute an exceptional relict cultural landscape.

As a group they serve as a compact paradigm of the megalithic culture of western Europe that is without parallel.

ICOMOS comments

In 1988 the State Party nominated Maes Howe, Stenness, and Brogar for inscription. In its evaluation, ICOMOS expressed its support in principle for this nomination. However, it regretted the fact that other Neolithic monuments on Orkney, and in particular Skara Brae, had not been included in the nomination. It also intimated that consideration might be given to “a proposal that would take into account the natural features of the Orkney Islands archipelago.” The ICOMOS recommendation that the nomination be deferred to enable the State Party “to draft a less restrictive proposal” was adopted by the Bureau at its 1988 meeting.

During the preparation of the revised nomination which is the subject of the present evaluation, consideration was given by the State Party to the possibility of nominating a large area of the island of Mainland as a cultural landscape. It was felt, however, that the Neolithic landscape had been obliterated to such an extent by post-medieval land allocation and use that Mainland could no longer be considered as a relict landscape of World Heritage quality. ICOMOS concurs in this decision, but applauds the decision of the State Party to include Skara Brae in the nominated property.

Brief description

The group of Neolithic monuments on Orkney consist of a large chambered tomb (Maes Howe), two ceremonial stone circles (the Stones of Stenness and the Ring of Brodgar), and a settlement (Skara Brae), together with a number of unexcavated burial, ceremonial, and living sites. The group constitutes a major relict cultural landscape depicting graphically life five thousand years ago in this remote archipelago.

Recommendation

That this property be inscribed on the World Heritage List on the basis of criteria i, ii, iii, and iv: The monuments of Orkney, dating back to 30002000 BC, are outstanding testimony to the cultural achievements of the Neolithic peoples of northern Europe.

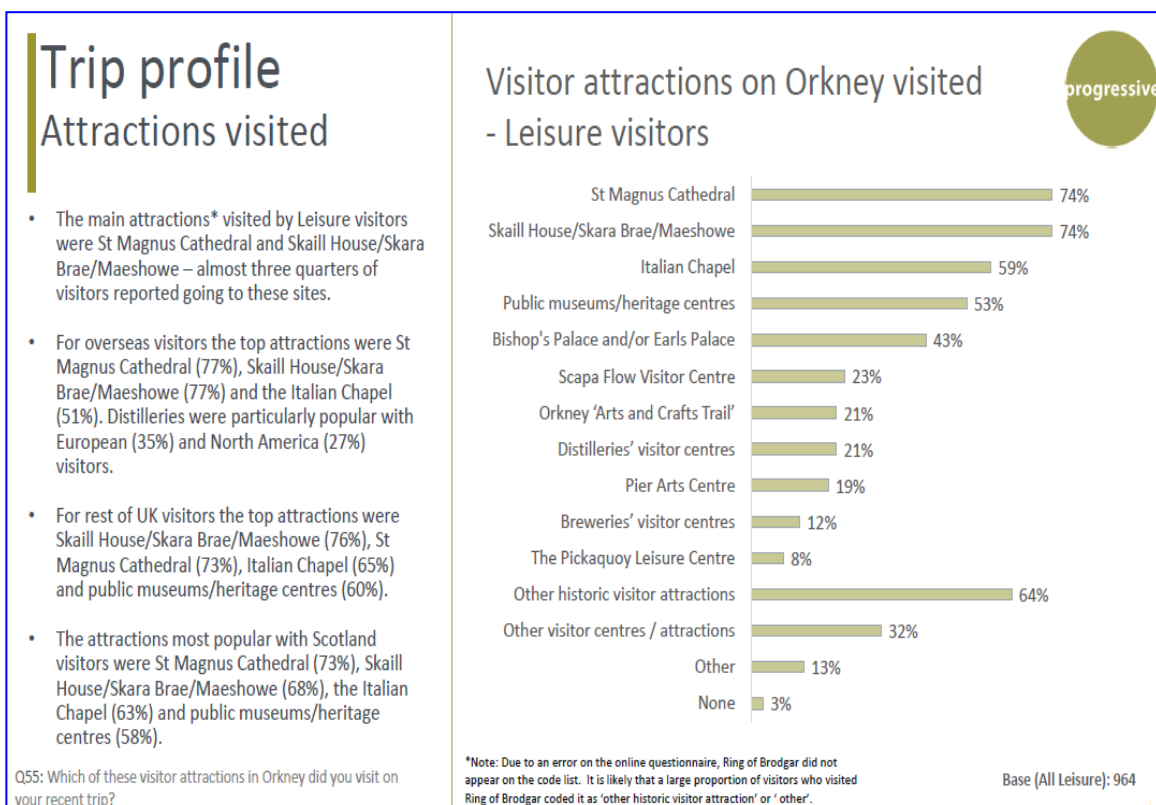
ICOMOS, September 1999

Παράρτημα Δ

Παράρτημα Δ1 : Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου: Αφίξεις, έσοδα και ανά κεφαλή δαπάνη κατά τη χρονική περίοδο 2014-2019.

Πορεία τουρισμού			
	Αφίξεις (εκ.)	Έσοδα (€ εκ.)	Δαπάνη ανά τουρίστα (€)
2014	2.4	2023	829
2015	2.7	2112	794
2016	3.2	2363	742
2017	3.7	2639	723
2018	3.8	2711	688
2019*	3.9	2234	685
* αφίξεις, 11μ			
* έσοδα, 9μ			
*κατά κεφαλή δαπάνη, 9μ			

Παράρτημα Δ2: Orkney Islands Council: Έρευνα αναφορικά με τις προτιμήσεις των επισκεπτών στα νησιά Orkney

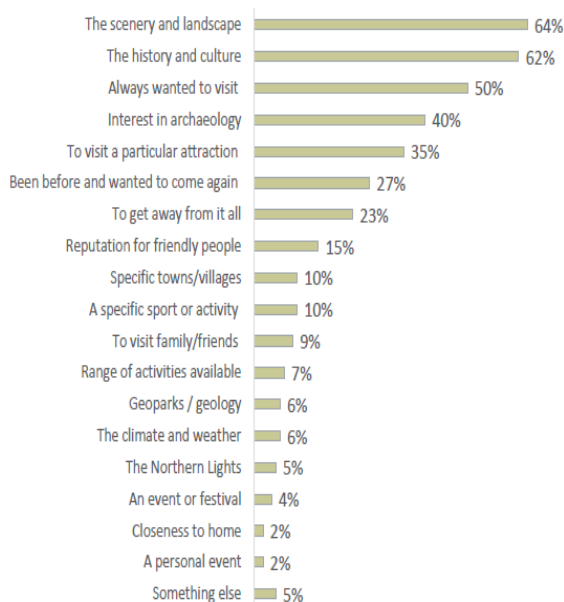
Παράρτημα Δ3: Orkney Islands Council: Έρευνα αναφορικά με τις δραστηριότητες που επιλέγουν οι επισκέπτες στα νησιά Orkney.

Visitor journey Motivations

- The key reasons for visiting Orkney cited by Leisure visitors were the scenery and landscape (64%) and the history and culture (62%).
- Archaeology also featured highly, being mentioned by 40%, while just over one third were interested in a specific attraction.
- Getting away from it all was more often mentioned by visitors from Scotland (27%), rest of UK (27%) or Europe (24%), than those from North America (11%) or other overseas (8%). This suggests that getting away from it all is not a motivation for long haul travellers.
- North American (68%) and other overseas visitors (74%) were the most likely to select history and culture. Visitors from North America were the most likely to say they had always wanted to visit Orkney (59%).
- Getting away from it all and the scenery were more likely to be mentioned by females and younger respondents than males and older respondents. The older age groups were more likely than the younger age groups to mention an interest in archaeology.

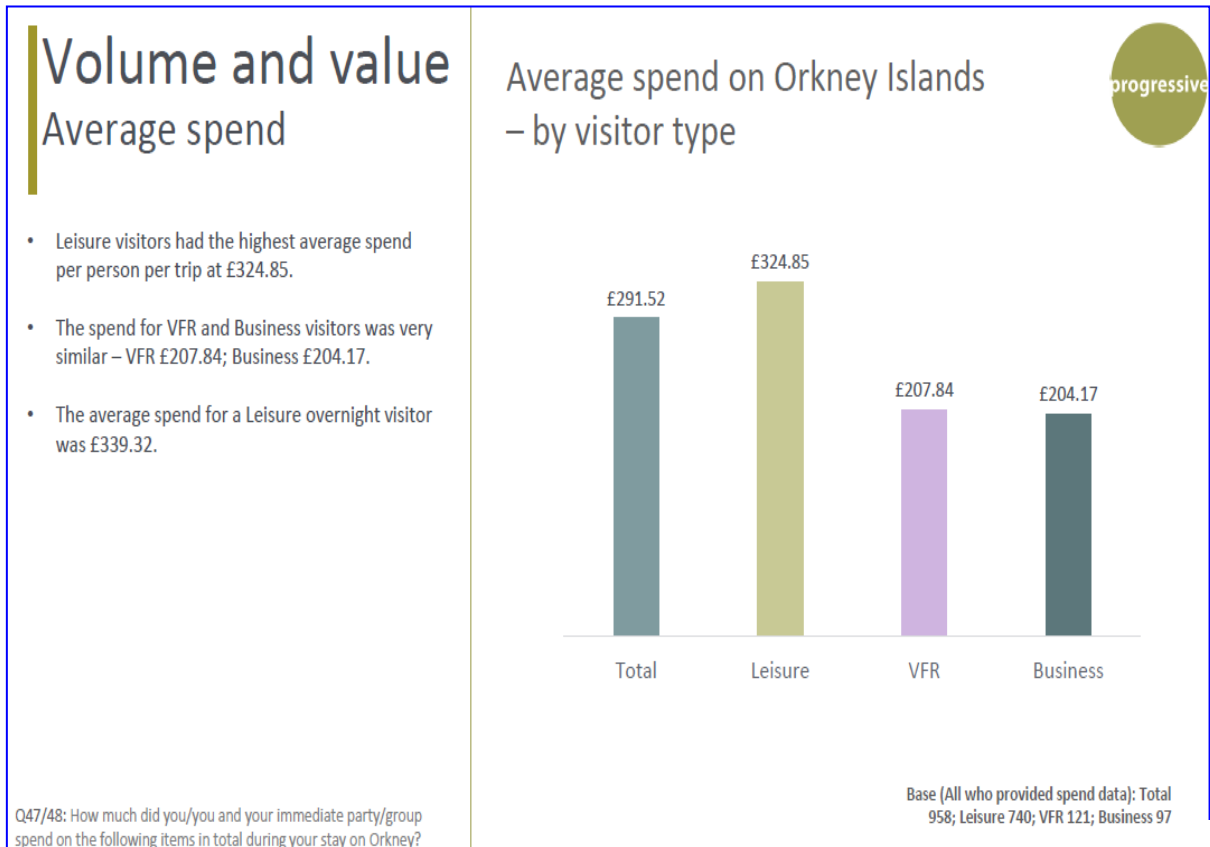
Q1: What were your main reasons for visiting Orkney for your recent trip?

Reasons for visiting Orkney - Leisure visitors

Base (All Leisure): 964

Παράρτημα Δ4: Orkney Islands Council: Έρευνα αναφορικά με τα ετήσια έσοδα ανάλογα με τον σκοπό επίσκεψης στα νησιά Orkney.

Βιβλιογραφία

Αυγερινού – Κολώνια, Σ. (2000). Ο ρόλος του τουρισμού στη διατήρηση και την ανάπτυξη των ιστορικών πόλεων στο: Π. Τσάρτας (επ.) *Τουριστική Ανάπτυξη Πολυεπιστημονικές Προσεγγίσεις*, Αθήνα: ΕΞΑΝΤΑΣ.

Αυδίκος, Β. (2014). *Οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες στην Ελλάδα*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Βαρβαρέσος Σ. (1998). *Τουρισμός: έννοιες, μεγέθη, δομές*, Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα.

Βιτουλαδίτη Ουρ. (2000). *Τουριστικό Μάρκετινγκ Φορέων, Οργανώσεων και Επιχειρήσεων Μάρκετινγκ Φορέων, Οργανώσεων και Επιχειρήσεων*. Πάτρα: ΕΑΠ.

Βουδούρη, Δ., Στρατή Α., (1999). *Η Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς σε Διεθνές και Ευρωπαϊκό επίπεδο: Κείμενα Δημοσίου Δικαίου*3, Αθήνα: Σάκκουλας.

Δερμιτζάκης, Μ. (1992). *Οι παλαιογωγραφικές και παλαιοντολογικές εξελίξεις στην Κύπρο*. *Ελληνική Ιστορία*, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τομ.25. Αθήνα

Διονύσης Α. Ζήβας, (1997). *Τα Μνημεία και η Πόλη*. Αθήνα : Εκδόσεις Libro.

Ζορμπά, Μ. (2014). *Πολιτική του Πολιτισμού. Ευρώπη και Ελλάδα στο Δεύτερο Μισό του 20ου αι*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Frazer, J. G. (1913). *Pausanias' Description of Greece: Translated with a commentary by J. G. Frazer, 6 vols*. New York: Biblio and Tannen.

Hawe, N. (2017). *Neolithic Living: Reconstructing the Lives of Ancient Orcadians*.

Westminster College.

Θεοχάρης, Δ. (1970). *Νεολιθική εποχή στην Κύπρο, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.

Κοκκώσης, Χ., Τσάρτας, Π., Γκρίμπα, Ε. (2011). *Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού. Ζήτηση και προσφορά νέων προϊόντων τουρισμού*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Κοκκώσης, Χ., Τσάρτας, Π. (2001). *Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον, Τουρισμός και Αναψυχή*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Κολτσιδόπουλος, Γ. (2000). *Τουρισμός: Θεωρητική Προσέγγιση*. Αθήνα: Έλλην.

Κόνσολα, Ν. (1995). *Η Διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς*. Αθήνα: Παπαζήση.

Κοντοχρήστου, Μ. (2018). *Διεθνές Γίγνεσθαι και Πολιτισμός. Προκλήσεις και Πολιτικές*. Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.

Κωστάκης Μ. (2007). *Τουρισμός – Πολιτισμός. Η διεθνής εμπειρία*, Εισήγηση για το Συνέδριο «Πολιτιστικός Τουρισμός και Ανάπτυξη»

Λαγός, Δ. (2005). *Τουριστική Οικονομική*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Λιναρδάτου, Χ. (2008). *Πολιτιστικός Τουρισμός – Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού*. Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΙΔΕΚΕ).

Μπακίρης, Μ. (2008), *ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: Προοπτικές Μετάβασης της Τουριστικής Αγοράς της Κρήτης από τον Μαζικό σε Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού*, Πτυχιακή εργασία, Τμήμα Εμπορίας και Διαφήμισης, Σχολή Οικονομίας και Διοίκησης, ΤΕΙ Κρήτης.

Μπαμπινιώτης, Γ. (2002), *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε.

Μπαντιμαρούδης, Φ. (2014). *Πολιτιστική Επικοινωνία*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Παπαδοπούλου – Πίγγουρα, Μ. (2011). Ιστορία της αρχαιολογίας στην Κύπρο. Μέρος Δ': Διαχείριση και προβολή της αρχαιολογικής κληρονομιάς. Νομοθεσίες και Μουσεία. Οι ανασκαφές στην Παλαίπαφο και τα σταυρόσχημα ειδώλια της Χαλκολιθικής περιόδου. Χρονικό 193.

Πασχαλίδης, Γρ. (2002). Η Συμβολή του Πολιτισμού στην Κοινωνική και Οικονομική Ανάπτυξη, στο: Πασχαλίδης, Γρ. & Χαμπούρη-Ιωαννίδου Αικ., *Εισαγωγή στον Πολιτισμό*, Κεφ.5, Τόμος Α, Οι Διαστάσεις των Πολιτιστικών Φαινομένων, Πάτρα: ΕΑΠ

Παυλογεωργάτος, Γ., Κωνσταντογλου, Μ. (2005). Πολιτισμικός Τουρισμός: Η Περίπτωση της Ελλάδας, στο: Βερνίκος Ν. κ.α. (επ.) *Πολιτιστικές Βιομηχανίες: Διαδικασίες, Υπηρεσίες, Αγαθά*. Αθήνα: Κριτική.

Παχάκη, Κ., Αγγελίδου, Φ., Αναστασάκου, Ζ.Ν., κ.α. (επ.) (2000). *Ο πολιτισμός ως κλάδος οικονομικής δραστηριότητας*. Αθήνα: ΚΕΠΕ.

Πούλιος, Ι. & Τουλούπα, Σ. (2015). Κεφάλαιο 6 – Τουρισμός, πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη. Εκδόσεις Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.

Phillips, T. (2003). *Seascapes and Landscapes in Orkney and Northern Scotland*. *WorldArchaeology Seascapes*. JSTOR. Web. 2 Febr. 2020

Richards, C. (1996). *Monuments as Landscape: Creating the Centre of the World in LateNeolithic Orkney*. *World Archaeology Sacred Geography*. JSTOR. Web. 2Febr. 2020

Steel, L. (2004). *Cyprus Before History: From the earliest settlers to the end of the Bronze Age*, London: Duckworth

Papanikolaou, P. (2012). The European Capital of Culture: The Challenge for Urban Regeneration and Its Impact on the Cities. *International Journal of Humanities and Social Science*, 2 (17), pp. 268-273.

Σικελιώτης, Δ. (1997). Αρχαία Ελληνική Γραμματεία: Οι Έλληνες. *Βιβλιοθήκη ιστορικής: Βίβλος Πέμπτη*. Αθήνα: Κάκτος.

Φλογαΐτη, Ε. (2006). *Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα

Διαδικτυακές πηγές

Actions in the area of cultural tourism, European Commission,
https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/cultural_en

ATLAS Cultural Tourism Research Project, http://www.atlas-euro.org/sig_cultural.aspx

Cultural heritage and Sustainable Development: Economic benefits, social opportunities and policy challenges. Technical University of Crete, σελ. 302-305,
<http://ayla.culture.gr/wp-content/uploads/2017/10/INHERIT-BOOK-PRINT-2.pdf>

Cultural Heritage Conservation & Sustainable Tourism for Development – “The Florence Declaration”. Ανακτήθηκε από: <http://icomos-ictc.org/wp-content/uploads/2017/11/Publications-PDF-4-ICTC-Draft-Resolution-19th-General-Assembly-Final-En-31.10.2017.pdf> [Πρόσβαση 20 Ιανουαρίου 2020]

Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών. Ανακτήθηκε από: www.pio.gov.cy [Πρόσβαση 20 Ιανουαρίου 2020]

Council of Europe: Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society, Faro, 2005. Ανακτήθηκε από: <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-convention> [Πρόσβαση 6 Μαΐου 2020]

CyprusHighlights. Ανακτήθηκε από: www.cyprushighlights.com [Πρόσβαση 15 Απριλίου 2020]

Διαδικτυακός τόπος της ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων του Εθνικού Αρχείου του Ιστορικού Περιβάλλοντος, CANMORE . Ανακτήθηκε από: <https://canmore.org.uk/event/845095>[Πρόσβαση 5 Μαΐου 2020]

Εφημερίδα η Καθημερινή. Ανακτήθηκε από: www.kathimerini.com.cy/gr/kypros/i-xoirokoitia-enas-apo-toys-9-arxaioteroy-xwroys-ana-to-pagkosmio[Πρόσβαση Μαρτίου 2020]

Fortune greece. Ανακτήθηκε από:<https://www.fortunegreece.com/article/i-agia-napa-dichni-to-dromo-gia-tin-touristiki-anaptixi/>[Πρόσβαση Μαρτίου 2020]

Historic Environment Scotland. Ανακτήθηκε από: <https://www.historicenvironment.scot/> [Πρόσβαση Μαρτίου 2020]

Jollys of Orkney. Ανακτήθηκε από: www.jollysoforkney.co.uk [Πρόσβαση 20 Μαρτίου 2020]

Μεταξάς, Θ. (2010), Ο πολιτισμός ως «εργαλείο» αστικής ανάπτυξης και ανταγωνιστικότητας: η διαδικασία του μάρκετινγκ των πόλεων, Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών, 15(58), Ανακτήθηκε από: <http://ojs.lib.uth.gr/index.php/tonima/article/view/197> [Πρόσβαση 20 Ιανουαρίου 2020]

Κυπριακή Εθνική Επιτροπή ΟΥΝΕΣΚΟ. Αναρτήθηκε από: www.unesco.org.cy/About-Ethniki_Epitrop. [Πρόσβαση 20 Ιανουαρίου 2020]

news247. Ανακτήθηκε από: www.news247.gr/afieromata/thomas-cook-istoria-voithoy-kipoyroy-megalyteros-toyristikos-praktoras. [Πρόσβαση 20 Μαρτίου 2020]

Offsite Team. Αναρτήθηκε από: <https://www.offsite.com.cy/articles/eidiseis/topika/258247-ston-toyristiko-harti-tis-larnakas-i-hoirokoitia> [Πρόσβαση 15 Απριλίου 2020]

Oldest.org. Αναρτήθηκε από: <https://www.oldest.org/structures/ruins/> [Πρόσβαση 10 Απριλίου 2020]

Orkney Islands Visitor Survey 2017 Executive Summary. Αναρτήθηκε από:
www.visitscotland.org. [Πρόσβαση 15 Ιανουαρίου 2020]

Orkneyology. Ανακτήθηκε από: <https://www.orkneyology.com/stones-of-stenness.html#archaeology-stones-stenness> [Πρόσβαση 20 Ιανουαρίου 2020]

Orkney Cheddar. Ανακτήθηκε από: <http://www.orkneycheddar.co.uk/> [Πρόσβαση 15 Απριλίου 2020]

Orkney Arts and Crafts. Ανακτήθηκε από: www.orkneyartsandcrafts.com [Πρόσβαση 15 Απριλίου 2020]

Scottish Tourism Alliance: Destination Orkney The Orkney Tourism Strategy Summary. Αναρτήθηκε από: scottishtourismalliance.co.uk [Πρόσβαση 20 Μαρτίου 2020]

Sigmalive Network. Ανακτήθηκε από:
<https://www.checkincyprus.com/article/32538/i-hoirokoitia-den-einai-mono-o-neolithikos-tis-oikismos> [Πρόσβαση 20 Μαρτίου 2020]

Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου. Ανακτήθηκε από:
<http://www.cystat.gov.cy> [Πρόσβαση 20 Μαρτίου 2020]

Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου. Ανακτήθηκε από:
<https://www.cut.ac.cy/news/article/?contentId=230860> [Πρόσβαση 6 Μαΐου 2020]

The Orcadian. Αναρτήθηκε από: <https://www.orcadian.co.uk/> [Πρόσβαση 15 Ιανουαρίου 2020]

UNESCO. Αναρτήθηκε από: <http://www.unesco.org.cy/Programmes-CHoirokoitia,GR-PROGRAMMES-04-01-03-03,GR> [Πρόσβαση 15 Ιανουαρίου 2020]

UNESCO. Αναρτήθηκε από: <https://whc.unesco.org/en/list/514/> [Πρόσβαση 15 Ιανουαρίου 2020]

UNWTO, Tourism and Culture Synergies. Αναρτήθηκε από:
<http://www2.unwto.org/publication/tourism-and-culture-synergies> [Πρόσβαση 15 Ιανουαρίου 2020]

What are the opportunities for cultural tourism from Europe. Αναρτήθηκε από:
<https://www.cbi.eu/market-information/tourism/cultural-tourism/cultural-tourism-europe/> [Πρόσβαση 20 Μαρτίου 2020]

UNESCO World Heritage Sustainable Tourism Toolkit. Αναρτήθηκε από:
<http://whc.unesco.org/sustainabletourismtoolkit/how-use-guide> [Πρόσβαση 20
Ιανουαρίου 2020]

UNWTO, Tourism and Culture Synergies. Αναρτήθηκε από:
<http://www2.unwto.org/publication/tourism-and-culture-synergies> [Πρόσβαση 20
Ιανουαρίου 2020]

Υφυπουργείου Τουρισμού: Νεαροί Πρεσβευτές Τουρισμού. Αναρτήθηκε από:
www.tourism.gov.cy [Πρόσβαση 15 Μαρτίου 2020]

Χρονικόν; Αναρτήθηκε από: <https://www.openbook.gr/chronikon> [Πρόσβαση 15
Μαρτίου 2020]

VisitCyprus: Άριστοι Ευρωπαϊκοί Προορισμοί EDEN. Αναρτήθηκε από:
www.visitcyprus.com [Πρόσβαση 15 Μαρτίου 2020]

StatWatch, Τουρισμός: Πρόκληση η ποιότητα τουριστών το 2020. Αναρτήθηκε από:
[https://www.stockwatch.com.cy/el/article/toyrismos/toyrismos-proklisi-i-poiotita-
toyriston-2020](https://www.stockwatch.com.cy/el/article/toyrismos/toyrismos-proklisi-i-poiotita-toyriston-2020) [Πρόσβαση 10 Απριλίου 2020]

ⁱ Λεόντιος Μαχαιράς, Χρονικόν, §675:

Τὸ πωρνὸν τὴν παρασκευὴν εἰς τὰς ε' ἰουλίου ,αυκς' Χριστοῦ ἦλθεν ὁ ρήγας μὲ ὄλον του τὸ φουσάτον εἰς τὴν Χεροκοιτίαν, καὶ ἀπλικεῦσαν εἰς τὸν πύργον τῆς Χεροκοιτίας με τοὺς καβαλλάριδες, καὶ οἱ προδέλοιποι ἐβάλαν τέντες, ἄλλοι ἐβάλαν σκηνία· καὶ ἦσαν ὅτῳσα ἀπὸ μακρὰ, ὅτι ὄνταν ἔθελεν ὁ πανιέρης νὰ ποίση ὀρισμόν, διότι οὐδὲν εἶχαν τρουμπέττι, ἔβγαινε ἀπὸ τὸ πωρνὸν καὶ ὡς τὸ μεσο- μέριν δὲν τοὺς ἐγύριζεν· καὶ ἂν ἔμελλε νὰ ὀρίση ἄλλον ὀρισμόν, ἔβγαινε τὸ μεσομέριν καὶ δὲν τοὺς ἐγύριζεν ὡς τὴν νύκταν.

ⁱⁱ Ο Διόδωρος Σικελιώτης, περιγράφοντας τὴν Βρετανία, στα ταξίδια του, ἀναφέρει πὼς χωρίζεται σε τρία σημεῖα, τὸ Κάντιο, τὸ Βαλέριο καὶ τὴν Ὀρκα [5,21]

Στὴν Πέμπτη Βίβλο του σημειώνει: αὕτη γὰρ τῷ σχήματι τρίγωνος οὔσα παραπλησίως τῇ Σικελίᾳ τὰς πλευρὰς οὐκ ἰσοκώλους ἔχει. παρεκτεινούσης δ' αὐτῆς παρὰ τὴν Εὐρώπην λοξῆς, τὸ μὲν ἐλάχιστον ἀπὸ τῆς ἠπείρου διεστηκὸς ἀκρωτήριον, ὃ καλοῦσι Κάντιον, φασὶν ἀπέχειν ἀπὸ τῆς γῆς σταδίους ὡς ἑκατόν, καθ' ὃν τόπον ἡ θάλαττα ποιεῖται τὸν ἔκρουν, τὸ δ' ἕτερον ἀκρωτήριον τὸ καλούμενον Βελέριον ἀπέχειν λέγεται τῆς ἠπείρου πλοῦν ἡμερῶν τεττάρων, τὸ δ' ὑπολειπόμενον ἀνήκει μὲν ἰστοροῦσιν εἰς τὸ πέλαγος, ὀνομάζεσθαι δ' Ὀρκαν.

ⁱⁱⁱ The Ancient Monuments and Archaeological Areas Act 1979 or AMAAA was a law passed by the UK government, the latest in a series of Ancient Monument Acts legislating to protect the archaeological heritage of England & Wales and Scotland, Northern Ireland has its own legislation(.Archaeology & Contemporary Society,2020)